

การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก

โดย

นายศิริ หนูแดง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์

ภาควิชาการออกแบบนิเทศศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974 - 464 - 166 - 5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

DESIGN FOR BUDDHIST LITERATURE ILLUSTRATION ; DAHAJATI JADIKA.

By

Siri Nudang

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF FINE ARTS

Department of Visual Communication Design

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2004

ISBN 974 – 464 – 166 - 5

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การออกแบบ
ภาพประกอบทศชาติชาดก ” เสนอโดย นายศิริ หนูแดง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิรวรรณ คงคล้าย)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่เดือน.....พ.ศ.....

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. อาจารย์ธนาทร เจียรกุล
2. อาจารย์วัฒน์พันธุ์ ครูทะเลน
3. อาจารย์อนุชา ไสภาคย์วิจิตร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยนันท ชะอู่มังม)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์พรรณเพ็ญ ฉายปรีชา)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์ธนาทร เจียรกุล)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์วัฒน์พันธุ์ ครูทะเลน)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์อนุชา ไสภาคย์วิจิตร)

...../...../.....

K 43362015 : สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์

คำสำคัญ : การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก

คีรี หนูแดง : การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (DESIGN FOR BUDDHIST LITERATURE ILLUSTRATION ; DAHAJATI JADIKHA) อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : อาจารย์ ธนพร เจียรกุล, อาจารย์ วัฒนพันธุ์ ครูทะเล และ อาจารย์อนุชา โสภาคย์วิจิตร. 207 หน้า. ISBN 974 – 464 – 166 – 5

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก การดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา จำนวน 5 คน ประเมินความเหมาะสม รูปแบบของภาพประกอบ ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์สร้างขึ้นมา 3 รูปแบบ ในด้านรูปลักษณ์ และด้านหลักศิลปะ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน คือ แบบประเมินความเหมาะสม ใช้มาตรวจสอบประมาณค่า 5 ระดับ คัดเลือกรูปแบบที่มีผลการประเมินทั้ง 2 ด้าน ในระดับมากขึ้นไป นำไปสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก

ตอนที่ 2 ได้สร้างสรรค์ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สโมสรพระเจ้าสังฆราช จำนวน 17 ภาพ นำไปทดสอบหาประสิทธิภาพ โดยให้ผู้สอนวิชาพุทธศาสนาโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา สถาบันพุทธศาสนา ในเขตสาทรและเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ทั้งครูและพระภิกษุ จำนวน 42 ท่าน ประเมินหาประสิทธิภาพของภาพประกอบในด้านการสื่อความหมาย ด้านหลักศิลปะ และ ด้านการส่งเสริมจินตนาการ โดยใช้มาตรวจสอบประมาณค่า 5 ระดับ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินประสิทธิภาพการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ด้วยโปรแกรม SPSS

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดกที่เหมาะสมในระดับมาก คือรูปแบบที่เหมือนจริง
2. ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ที่สร้างขึ้นมามีประสิทธิภาพ

ด้านการสื่อความหมายในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$) ด้านหลักศิลปะและการออกแบบในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$) และ ด้านการส่งเสริมจินตนาการ ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$)

ภาควิชาการออกแบบนิเทศศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1.....2.....3.....

K 43362015 : MAJOR : VISUAL COMMUNICATION DESIGN

KEY WORD : DESIGN FOR BUDDHIST LITERATURE ILLUSTRATION ; DAHAJATI JADIKA.

SIRI NUDANG : DESIGN FOR BUDDHIST LITERATURE ILLUSTRATION ; DAHAJATI JADIKA.

THESIS ADVISORS : TANATORN JIANKUN, WATTANAPUN KRUDAEN, AND ANUCHA SOPARKWICHIT.

207 pp. ISBN 974 – 464 – 166 – 5.

This research aimed to design for Buddhist literature illustrations ; Dahajati Jadika by categorizing into 2 parts as follows :

Part 1 Study the appropriate illustrated forms of the ten former incarnations of the Lord Buddha. The research instruments were three appropriate illustrations focusing on forms and art theories constructed by the researcher and approved by 5 experts specialists and art work. The evaluation instrument was the evaluation forms by using 5 levels of rating scale to choose the two forms of the more level to create illustrations for the ten former incarnations of the Lord Buddha.

Part 2 Create 17 illustrations for the ten former incarnations of the Lord Buddha : Suwannasam written by the grandson of the king, Krom Luang Chinawornsiriwad, the Supreme Patriarch. After that the 17 illustrations were approved by 42 secondary religious teachers at Sathorn and Bangruk districts and Buddhist monks focusing on meaning communication, art theories and imagination supporting by using 5 levels of rating scale. The data obtained was an effectiveness evaluation form analyzed by means of mean, standard deviation and SPSS.

The results revealed that the more level of the appropriate illustration was the illustration which was semirealistic style. The 17 illustrations focused on meaning communications at the more level ($\bar{X} = 4.35$), art theories and designing at the more level ($\bar{X} = 4.42$) as well as imagination supporting at the most level ($\bar{X} = 4.53$)

Department of Visual Communication Design Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2004

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1.....2.....3.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดีจากบุคคลต่าง ๆ หลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ธนาทร เจียรกุล, อาจารย์วัฒน์พันธุ์ คุรทะเสน, อาจารย์อนุชา โสภาคย์วิจิตร อาจารย์สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะวิชามัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งให้ความช่วยเหลือปรึกษาแนะนำการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญทุกท่านได้ให้คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดในการศึกษา

นอกจากนี้ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ที่สนับสนุนทุนการศึกษาช่วยเหลือกระทั่งจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จไปด้วยดี

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดา-มารดาที่ให้อำลัใจตลอดมา และระลึกถึงบุคคลในครอบครัวซึ่งให้การสนับสนุนช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
สมมุติฐานของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ขั้นตอนการวิจัย.....	5
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ความหมายของการออกแบบ.....	7
หลักการออกแบบ.....	8
หลักในการออกแบบที่ดี.....	9
ลักษณะที่ดีของภาพประกอบ.....	10
กระบวนการออกแบบ.....	10
ความหมายของภาพประกอบ.....	11
ความสำคัญของภาพประกอบ.....	12
ชนิดของภาพประกอบ.....	13
ประวัติความเป็นมาของภาพประกอบ.....	14
องค์ประกอบสำคัญในการเขียนภาพประกอบ.....	20
รูปแบบอุดมคติ (Idialitic Style)	22

บทที่	หน้า
รูปแบบกึ่งเหมือนจริง (Semirealitic Style).....	22
รูปแบบเหมือนจริง (Realitic Style).....	23
รูปแบบ (Style).....	23
จินตนาการ (Imagination)	23
การสื่อความหมาย.....	23
ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์”	23
ชาดก.....	26
ความหมายของชาดก.....	26
ประเภทชาดก.....	29
เรื่องย่อทศชาติ.....	32
พระเตมียชาดก (พระเตมีย์)	32
มหาชนกชาดก (พระมหาชนก)	32
สุวัณณสามชาดก (สุวรรณสาม)	33
เนมิราชชาดก (พระเนมิราช).....	34
มโหสถชาดก (พระมโหสถ).....	34
ภริทัตตชาดก (พระภริทัต).....	35
จันทกุมารชาดก (พระจันทกุมาร)	35
มหานารทกัศสปชาดก (พระมหานารท)	36
วิรุทธชาดก (พระวิรุทธบัณฑิต).....	36
มหาเวสสันดรชาดก (พระมหาเวสสันดร)	37
ทศชาติชาดกที่ใช้ในกรณีศึกษา.....	37
สุวรรณสามชาดกที่ 3.....	38
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาดก.....	64
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	66
การศึกษาข้อมูล.....	66
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	66
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	67
การดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล.....	70

บทที่	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	70
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการออกแบบ.....	71
1. การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยต่าง ๆ เพื่อหารูปแบบ.....	71
การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยสุโขทัยตามหลักศิลปะ.....	72
การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยอยุธยาตามหลักศิลปะ.....	82
การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยรัตนโกสินทร์ตามหลักศิลปะ..	87
การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยปัจจุบันตามหลักศิลปะ.....	93
สรุปผลการวิเคราะห์ รูปแบบภาพประกอบชาดกในยุคสมัยต่างๆ.....	99
2. การสร้างรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก 3 รูปแบบ.....	100
3. การวิเคราะห์ผลการเลือกรูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบ ทศชาติชาดก (เรื่อง สุวรรณสาม) จากผู้เชี่ยวชาญ..	101
4. การสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ในรูปแบบ ที่เหมาะสม.....	106
วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม).....	109
ผลงานการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) และการวิเคราะห์ ตามหลักศิลปะ..	110
5. การวิเคราะห์ผลหาประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม).....	144
สรุปผลการวิเคราะห์ประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อ การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)...	147
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	148
สรุปผลการวิจัย.....	149
อภิปรายผลการวิจัย.....	149
ข้อเสนอแนะ.....	153
บรรณานุกรม.....	154
ภาคผนวก.....	157
ภาคผนวก ก หนังสือราชการที่ใช้ในงานวิจัย.....	158

บทที่	หน้า
ภาคผนวก ข แบบเลือกรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ของผู้เชี่ยวชาญ และแบบประเมิน ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อความเหมาะสม ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม).....	166
แบบสอบถามงานวิจัย เรื่อง “การประเมินหาประสิทธิภาพ ของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)”...	187
ภาคผนวก ค แบบภาพร่างของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม).....	189
ภาคผนวก ง ผลงานการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม).....	196
ประวัติผู้เขียน.....	207

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การวิเคราะห์ภาพตีปลัดถมิมิคชาดก และชราทียชาดก สมัยสุโขทัย.....	72
2	การวิเคราะห์ภาพกัณทินชาดก สมัยสุโขทัย.....	73
3	การวิเคราะห์ภาพวารุณีทูลงชาดก และอารามทูลงชาดก สมัยสุโขทัย.....	74
4	การวิเคราะห์ภาพกัณฐะหาริชาดก.....	75
5	การวิเคราะห์ภาพกัณฐะชาดก และปถุณปาตักชาดก.....	76
6	การวิเคราะห์ภาพคามณีชาดก.....	77
7	การวิเคราะห์ภาพอวยาจิตกัตตชาดก.....	78
8	การวิเคราะห์ภาพกุกกรชาดก.....	79
9	การวิเคราะห์ภาพโกชชานียชาดก.....	80
10	การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 01.....	82
11	การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 02.....	83
12	การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 03.....	84
13	การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 04.....	85
14	การวิเคราะห์ภาพพระเตมียชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์).....	87
15	การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนกชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์).....	88
16	การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์).....	89
17	การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร).....	90
18	การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร).....	91
19	การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ปัญญา วิจินธนสาร).....	93
20	การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ประหยัด พงษ์ดำ).....	94
21	การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ธีระวัฒน์ คณะมะ).....	95
22	สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบภาพประกอบชาดกในยุคสมัยต่างๆ.....	99
23	แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของ รูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบอุดมคติ.....	102

ตารางที่	หน้า	
24	แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบกึ่งเหมือนจริง.....	103
25	แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบเหมือนจริง.....	104
26	แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ทั้ง 3 รูปแบบ.....	105
27	แสดงการวิเคราะห์ภาพพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรม.....	111
28	แสดงการวิเคราะห์ภาพกุหลาบตรุขอบวชต่อพระพุทธรูปเจ้า.....	113
29	แสดงการวิเคราะห์ภาพกุหลาบตรุกำลังจะทำพิธีบรรพชา.....	115
30	แสดงการวิเคราะห์ภาพภิกษุกลับมาเยี่ยมบิดามารดาที่เป็นยาจกขอทาน.....	117
31	แสดงการวิเคราะห์ภาพเหล่าพระภิกษุฟังพระพุทธรูปเจ้าเรื่องพระภิกษุ นำภัตตาหารไปเลี้ยงชราวาส.....	119
32	แสดงการวิเคราะห์ภาพนายพรานสองสหายได้ตกลงทำกติกาสัญญากัน.....	121
33	แสดงการวิเคราะห์ภาพพระอินทร์ตรัสกับพระวิศสุกรรม.....	123
34	แสดงการวิเคราะห์ภาพทูลบัณฑิตและนางปาริกาโดนอสรพิษพันพิษใส่ตา.....	125
35	แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามจูงทูลบัณฑิต และนางปาริกา.....	127
36	แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้ากปิลาชราชกำลังนำวธูยถึงสุวรรณสาม.....	129
37	แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู.....	131
38	แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามสนทนากับพระเจ้ากปิลาชราช.....	133
39	แสดงการวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุนธรี.....	135
40	แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้ากปิลาชราชถือหม้อน้ำ.....	137
41	แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้ากปิลาชราชไปบอกเรื่องสุวรรณสาม กับทูลบัณฑิต และนางปาริกา.....	139
42	แสดงการวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุนธรี ทูลบัณฑิต และนางปาริกา และพระเจ้ากปิลาชราชร่วมกันอธิษฐาน.....	141

ตารางที่	หน้า	
43	แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามแสดงธรรมโปรดพระเจ้ากปิณัยกษราช ทุกุลบัณฑิต นางปาริกา และนางเทพธิดาพสุนธรี.....	143
44	แสดงเพศของผู้ตอบแบบสอบถามของครูผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา.....	144
45	แสดงวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามของผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา..	144
46	แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามของผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา.....	144
47	แสดงระยะเวลาที่สอนผู้ตอบแบบสอบถามของครูผู้สอนวิชาเกี่ยวกับ พุทธศาสนา.....	145
48	แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ด้านสื่อความหมาย.....	145
49	แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ด้านหลักศิลปะ.....	146
50	แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ด้านส่งเสริมจินตนาการ.....	146

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพตีปลัดถมิกชาดก และชราทียชาดก สมัยสุโขทัย.....	72
2	ภาพกัณฐินชาดก สมัยสุโขทัย	73
3	ภาพวารุณิฑูสกชาดก และอารามฑูสกชาดก สมัยสุโขทัย	74
4	ภาพกัณฐหริชาดก.....	75
5	ภาพกัณฐชาดก และปณณปาตีกชาดก.....	76
6	ภาพคามณีชาดก.....	77
7	ภาพอวยาจิตภัตตชาดก.....	78
8	ภาพกุกกรชาดก.....	79
9	ภาพโกชชานีชาดก.....	80
10	ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 01.....	82
11	ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 02.....	83
12	ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 03.....	84
13	ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 04.....	85
14	ภาพพระเตมีย์ชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัติวงศ์).....	87
15	ภาพพระมหาชนกชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัติวงศ์) ...	88
16	ภาพสุวรรณสามชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัติวงศ์)	89
17	ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร).....	90
18	ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร).....	91
19	ภาพพระมหาชนก (ปัญญา วิจินธนสาร).....	93
20	ภาพพระมหาชนก (ประหยัด พงษ์ดำ).....	94
21	ภาพพระมหาชนก (ธีระวัฒน์ คະนะมะ).....	95
22	รูปแบบภาพประกอบแบบเหมือนจริง.....	100
23	รูปแบบภาพประกอบแบบกึ่งเหมือนจริง	100
24	รูปแบบภาพประกอบแบบประเพณีหรือแบบอุดมคติ.....	101
25	ภาพแสดงขั้นร่างแบบจิว (Preliminary)	106
25	ภาพแสดงขั้นร่างแบบจิว (Preliminary)	106
26	ภาพแสดงขั้นร่างแบบหยาบ (Rough Sketch).....	107

ภาพที่		หน้า
27	ภาพแสดงขั้นร่างแบบละเอียดหรือขั้นคำตอบสมบูรณ์ (Analyze).....	107
28	ภาพแสดงขั้นการระบายสี (Painting).....	108
29	ภาพแสดงขั้นการนำภาพไปประกอบกับบทพระนิพนธ์ (Implement).....	108
30	ภาพพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรม	110
31	ภาพกุลบุตรทูลขอบวชต่อพระพุทธรูปเจ้า.....	112
32	ภาพกุลบุตรกำลังจะทำพิธีบวช.....	114
33	ภาพพระภิกษุกลับมาเยี่ยมบิดามารดาที่เป็นยาจกขอทาน.....	116
34	ภาพเหล่าพระภิกษุฟังพระพุทธรูปเจ้าเรื่องพระภิกษุนำเอาภัตตาหารไปเลี้ยงฆราวาส	118
35	ภาพนายพรานสองสหายได้ตกลงทำกติกาสัญญากัน	120
36	ภาพพระอินทร์ตรัสกับพระวิศสุกรรม	122
37	ภาพทูลบัณฑิตและนางปาริกาโดนอสรพิษพันพิษใส่ตา.....	124
38	ภาพสุวรรณสามจูงทูลบัณฑิตและนางปาริกา.....	126
39	ภาพพระเจ้ากปิลาชราชกำลังนำวธูยถึงสุวรรณสาม.....	128
40	ภาพสุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู.....	130
41	ภาพสุวรรณสามพูดสนทนากับพระเจ้ากปิลาชราช.....	132
42	ภาพนางเทพธิดาพสุนรี.....	134
43	ภาพพระเจ้ากปิลาชราชถือหม้อน้ำ.....	136
44	ภาพพระเจ้ากปิลาชราชไปบอกเรื่องสุวรรณสามกับทูลบัณฑิตและนางปาริกา...	138
45	ภาพนางเทพธิดาพสุนรีทูลบัณฑิตนางปาริกา และพระเจ้ากปิลาชราช ร่วมกันอธิษฐาน.....	140
46	ภาพสุวรรณสามแสดงธรรมโปรดพระเจ้ากปิลาชราช ทูลบัณฑิต นางปาริกา และนางเทพธิดาพสุนรี.....	142
47	แบบภาพร่างอิริยาบถของสุวรรณสาม.....	190
48	แบบภาพร่างทูลฤาษีและปาริกาฤาษี.....	191
49	แบบภาพร่างพระพุทธรูปเจ้า.....	192
50	แบบภาพร่างพระเจ้ากปิลาชราช.....	193
51	แบบภาพร่างพระอินทร์ และนางเทพธิดาพสุนรี.....	194
52	แบบภาพร่างพิธีบวชของกุลบุตร.....	195

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมชาดก เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราว ในอดีตของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ในพระชาติต่างๆ รวม 547 ชาติ อยู่ในนิบาตชาดก ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระไตรปิฎก ในหมวดพระสุตตันตปิฎกขุททก เล่ม 27, 28 สำหรับคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น ชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาจะเทิดทูน ให้เป็นงานวรรณกรรมที่มี ความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยถือว่าพระไตรปิฎก เปรียบเสมือนตัวแทนของพระธรรม ซึ่งเป็น 1 ในองค์ 3 ของพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งเคารพสูงสุดของชาวพุทธ และอีกทั้งชาวไทยได้นำเอาเนื้อหาใจความในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวบรรทัดฐาน หรือแบบแผนในการดำเนินชีวิต สามารถอาจจะกล่าวได้ว่าพระไตรปิฎกนั้น คือรากเหง้าชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทย ชาดกเป็นเรื่องที่เล่าถึงพระพุทธเจ้า (พระโพธิสัตว์) ว่าก่อนที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้านั้น จะต้องประกอบกรรม (บำเพ็ญบารมี) อะไรบ้าง และต้องใช้เวลานานกี่ชาติภพจึงจะสำเร็จ ชาดกจะเป็นลักษณะนิทานอิงธรรมะหรือนิทานภชาต ในทางด้านกายภาพสันนิฐานว่า ชาดกนั้นถือกำเนิดมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ แต่อยู่ในรูปของการเล่า โดยการใช้กระบวนการพูดการฟัง และจดจำต่อกันมา โดยสังเกตได้จากเนื้อหาในพระไตรปิฎก ที่กล่าวอ้างถึงเรื่องชาดกไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าจะแสดงธรรมแก่ผู้ใด พระองค์จะทรงยกหลักธรรมะ และนิทานชาดกที่ตรงกับหลักธรรมะนั้น เป็นตัวอย่าง แล้วแสดงถึงอานิสงค์หรือผลของการกระทำกรรมนั้นๆ ด้วย จากใจความเหล่านี้ทำให้พอสันนิฐานว่า ในครั้งสมัยยุคพุทธกาลการถ่ายทอดความรู้เรื่องราวของชาดก จะใช้กระบวนการพูดการฟังมาก่อน ครั้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บรรดาพระสงฆ์สาวกในยุคแรกๆ ก็คงจะยังใช้กระบวนการจำ แล้วเล่าสู่กันฟังสืบต่อมา กระบวนการเล่าสืบต่อกันมานั้น โอกาสที่จะมีการตกหล่นของเนื้อความ ก็ย่อมจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้สูง จากประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา จะพบว่าพระสงฆ์สาวกในอดีต มีการตรวจทานเทียบเคียงเนื้อหาหลักคำสอนต่างๆ อยู่เสมอ โดยจะใช้คำว่า “การสังคายนาพระไตรปิฎก” โดยรูปแบบของการตรวจทาน จะเป็นลักษณะการแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ให้พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเป็นผู้เล่าหรือท่อง ส่วนพระสงฆ์อีกกลุ่มจะเป็นผู้

คอยตรวจทาน ครั้นในยุคสมัยต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น มนุษย์รู้จักวิธีการบันทึกลายลักษณ์อักษร พระไตรปิฎกก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากการท่องจำมาเป็นการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลงบนวัสดุชนิดต่างๆ ตามความเหมาะสมกันไปตามยุคสมัย เช่น บางยุคสมัยจะใช้การจำหลักบนแผ่นหิน แผ่นโลหะมีค่าชนิดต่างๆ ในบางยุคสมัยจะใช้การจารบนใบลาน จนกระทั่งเมื่อมนุษย์รู้จักการประดิษฐ์กระดาษขึ้นได้ พระไตรปิฎกก็ได้มีการบันทึกลงบนวัสดุที่เป็นกระดาษ สำหรับในยุคปัจจุบัน เป็นยุคสมัยที่วิทยาการทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ มีความเจริญก้าวหน้าสูง ได้มีการบันทึกพระไตรปิฎกให้อยู่ในรูปของ ซีดีรอม (CD-ROM) เป็นต้น

สำหรับชาดกในรูปแบบที่มีภาพประกอบนั้น หลักฐานที่พบในประเทศไทย เป็นชาดกที่ได้จำหลักบนแผ่นศิลา ประดับไว้ในอุโมงค์ของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย จากการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์และโบราณคดี เชื่อว่าเป็นนิบาตชาดกที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของไทย สร้างขึ้นก่อนการสถาปนา พระราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ แห่งกรุงสุโขทัย ส่วนสมัยอยุธยาหลักฐานของภาพชาดกที่พบมักจะเป็นผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในอุโบสถและวิหารของวัดต่างๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2461 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร (กรมศิลปากร 2534 :181)

โปรดให้ขุนประสิทธิจิตรกรรม ทำการจำลองหนังสือสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรงค์ (หมึกสีน้ำยา) ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิ ทศชาติ ภาพสัตว์หิมพานต์ แผนที่เกาะและเมืองต่างๆ โดยคัดลอกจำลองจากหนังสือไทยขาว ฉบับอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน ที่มีการคัดลอกจำลองจากจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดยม ซึ่งเชื่อว่าเป็นวัดหลวงในสมัยอยุธยาตอนต้น หนังสือไทยขาวเล่มนี้ได้ทำการคัดลอกใน พ.ศ. 2440 ซึ่งอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ทศชาติชาดกได้ปรากฏอยู่ในรูปของหนังสือสมุดไทย เรื่องราวของชาดกส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง มหาเวสสันดร ซึ่งจะมีเริ่มต้นตั้งแต่พระมาลัย ได้ไปโปรดสัตว์ในเมืองนรก และไปเยี่ยมเทวดาในสรวงสวรรค์ จากนั้นได้กลับมาบอกข่าวแก่ชาวโลกมนุษย์ว่า ถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติได้จบภายใน 1 วัน อาานิสงค์การฟังเทศน์ และทำบุญนั้นจะส่งผลให้ผู้นั้น ไปบังเกิดในยุคสมัยพระศรีอาริย์ อันเป็นยุคสมัยที่ผู้คนจะสุขสบายเหมือนกันหมดทุกคน ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒนสมเด็จเจ้าพระสังฆราช ได้ทรงนิพนธ์ มหานิบาตชาดกฉบับชินวราวุธขึ้นมา จำนวน 2 เล่ม โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์ ได้เป็นผู้ทรงวาดภาพลายเส้นประกอบ แต่ก็ทรงวาดภาพประกอบได้เพียง 8 เรื่องยังขาดอีก 2 เรื่อง คือ พระวิภูรบัณฑิต และมหาเวสสันดร ในยุคต่อมา เหม เวชกร ได้เขียนภาพประกอบชาดกเรื่อง มหาเวสสันดร ขึ้นมาในลักษณะของภาพจิตรประกอบตลอดทั้งเรื่อง ในสมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกขึ้นมาใหม่ โดยทรงแปลจากพระไตรปิฎก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ยังคงรักษา

เค้าโครงเรื่องพระมหาชนเดิมอยู่ แต่ส่วนในตอนท้ายของเรื่อง ที่พระองค์ทรงดัดแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย พร้อมกันนั้นพระองค์ได้ทรงโปรดเกล้า ให้กลุ่มศิลปินผู้มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบัน เป็นผู้ร่วมกันเขียนภาพประกอบ พระราชนิพนธ์นี้ ทรงแปลเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก

จึงพอสรุปได้ว่า วรรณกรรมทศชาติชาดกทั้ง 10 เรื่อง มีอยู่เพียง 2 เรื่องเท่านั้น ที่ได้มีการสร้างและเผยแพร่ออกมาให้สาธารณชนได้รับรู้ และเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ถ้าจะกล่าวว่าเป็นเพราะทศชาติชาดกทั้ง 2 เรื่องนั้นได้นำเอาวิธีการสร้างภาพประกอบ ที่มีการสร้างสรรค์ภาพขึ้นมาอย่างวิจิตรงดงาม จึงทำให้สาธารณชนได้รู้จักและนิยมน่านทศชาติชาดกทั้ง 2 เรื่อง ก็คงจะไม่ผิดไปจากความจริงมากนัก

จากบทสรุปของงานวิจัยเรื่องมหาเวสสันดรชาดกวิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสมหมาย เปรมจิตต์ ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “ ในด้านงานศิลปกรรมมหาเวสสันดรชาดก เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญในการคิดสร้างสรรค์ศิลปกรรมต่างๆ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์ วิหารของวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการเขียนภาพดังกล่าวบนแผ่นผ้า และต่อมา ยังได้เขียนเป็นภาพโปสเตอร์ที่มีสีสันสวยงาม พิมพ์ออกเผยแพร่แต่ก็เกือบจะหมดสมัยนิยมไปแล้ว”^๔ (สมหมาย เปรมจิตต์ 2544 : 121)

จากข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรายงานวิจัย การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีพระโพธิสัตว์ใน นิบาตชาดกของ พัฒน์ เพ็งผลา ได้กล่าวไว้ว่า “ การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นแผนกใดๆ ไม่ได้จัดนิบาตชาดกไว้เป็นหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ ซึ่งถ้ามีการจัดนิบาตชาดกไว้ใน หลักสูตรการศึกษา ก็จะทำให้พระภิกษุสงฆ์มีความรู้เรื่องนิบาตชาดก สามารถนำไปใช้ในการเทศน์ สอนประชาชนได้ดี และประสบผลสำเร็จในการเผยแพร่พระพุทธศาสนายิ่งขึ้น” (พัฒน์ เพ็งผลา 2530 : 190) จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นว่าทศชาติชาดกเป็นงานวรรณกรรมที่มีคุณค่า แต่มีข้อสังเกตว่า แม้แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือสถาบันของพระสงฆ์ ก็ยังไม่ให้ความสำคัญ ซึ่ง อาจจะเป็นเพราะว่าทศชาติชาดก เป็นงานวรรณกรรมที่เป็นภาษาโบราณอ่านเข้าใจยาก ประกอบ กับมีผู้รู้และเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งน้อย ตัวงานวรรณกรรมเองก็ไม่มีรูปแบบ หรือภาพประกอบที่ดี พอจะสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้คนหันกลับมาสนใจศึกษา รวมไปถึงภาพประกอบของทศชาติชาดก ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ก็ขาดการวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสื่อความหมาย ความงามทางศิลปะ หรือการส่งเสริมจินตนาการที่เป็นรูปธรรม จึงทำให้ทศชาติชาดก รวมไปถึง วรรณกรรมชาดก ของพุทธศาสนาที่ดีๆ เหล่านั้น มักจะถูกกละเลยและไม่ได้รับความสนใจจาก ผู้อ่านไปอย่างน่าเสียดาย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดในการวิจัย “ การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก ”

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก
2. เพื่อออกแบบสร้างสรรค์ภาพประกอบทศชาติชาดก ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราช ตามรูปแบบที่เหมาะสม
3. เพื่อศึกษาหาประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก จากกลุ่มผู้สอนวิชาพุทธศาสนา

สมมุติฐานของการศึกษา

1. รูปแบบของภาพประกอบทศชาติชาดก ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นมีความเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมทางศาสนา
2. ภาพประกอบทศชาติชาดก ที่ผู้วิจัยออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้นมา มีประสิทธิภาพด้านการสื่อความหมาย ความงามทางหลักศิลปะและการส่งเสริมจินตนาการต่อผู้อ่าน

ขอบเขตของการศึกษา

1. ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกทศชาติชาดกมาทำการวิจัยเพียง 1 เรื่อง คือเรื่องสุวรรณสามชาดก ซึ่งเป็นทศชาติชาดกลำดับที่ 3
2. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาค้นหารูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปะ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมา 3 รูปแบบ ในด้านรูปลักษณะ และ ด้านหลักศิลปะ
3. การวิจัยนี้ เพื่อการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ในพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราช ตามรูปแบบที่ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปะ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ประเมินความเหมาะสมในระดับมากขึ้นไป
4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่าง จากผู้สอนเกี่ยวกับวิชาพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สถาบันพุทธศาสนา ในท้องที่เขตบางรัก และเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีทั้งครูและพระภิกษุ จำนวน 42 ท่าน ได้แก่

4.1 ครูโรงเรียนไตรมิตรวิทยา โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม โรงเรียนอัสสัมชัญ
กรุงเทพฯ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โรงเรียนภัทรภักดี โรงเรียนวัดสุทธิวาราม

4.2 พระภิกษุ ที่ทำหน้าที่สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา วัดสวนพลู วัดยานนาวา
วัดดอน และวัดสุทธิวาราม

4.3 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จะไม่พิจารณาถึงความรู้ด้านหลักศิลปะ

ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาวิเคราะห์หารูปแบบของภาพประกอบชาดก ที่ผ่านมาในสมัยต่าง ๆ
2. ทำการออกแบบ และคิดค้นรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)
3. ให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมที่เกี่ยวกับ
ศาสนา วิเคราะห์เลือกรูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดก
4. สร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของ
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมิเด็จพระสังฆราช จำนวน 17 ภาพ ตามรูปแบบที่
ผู้เชี่ยวชาญเลือก
5. ทำการทดสอบประเมินหาประสิทธิภาพ ของภาพประกอบทศชาติชาดก จาก
กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการใช้แบบสอบถาม
6. วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในการวิจัยครั้งนี้ ถือว่าผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเขียนภาพประกอบวรรณกรรม
เกี่ยวกับศาสนา มีคุณสมบัติเหมือนกันทุกประการเนื่องจากมีประสบการณ์มาก
2. การวิเคราะห์ผลการวิจัย จะไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างเซวาร์ปัญญา เพศ
วัย แรงจูงใจ พื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และอารมณ์ของกลุ่มตัวอย่าง
3. กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะเขตสาทรและเขตบางรัก เพราะเป็นเขตที่มี
กลุ่มประชากรกลุ่มเมือง อาศัยอยู่อย่างหลากหลาย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. การออกแบบ หมายถึง การสร้าง การปรับปรุง การคิดค้น และการพัฒนารูปแบบ
2. หลักศิลปะ หมายถึง การนำเอาส่วนประกอบของศิลปะ มาประสานเข้าด้วยกัน
เพื่อให้ได้ผลงานตามความต้องการ ซึ่งจะช่วยเสริมคุณค่าทางสุนทรียภาพให้กับงานศิลปะนั้น

(ผดุง พรหมมูล 2547 : 134)

3. ภาพประกอบ หมายถึงภาพวาดที่ใช้ประกอบบทพระนิพนธ์ทศชาติชาดก เรื่อง สุวรรณสาม
4. ทศชาติชาดกหมายถึงชาดก10 ชาตีสุดท้ายของพระพุทธเจ้า
5. กลุ่มตัวอย่าง หมายถึงกลุ่มทดลอง ได้คัดเลือกมาจากผู้สอนวิชาพุทธศาสนา
6. รูปแบบ (Style) หมายถึงรูปแบบที่ศิลปินใช้ในการนำเสนอเรื่องราวหรือเนื้อหา ในผลงานสร้างสรรค์ของเขา รูปแบบนี้เป็นผลรวมของการจัดองค์ประกอบหรือการออกแบบและการใช้วัตถุหรือวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงาน (ไมเยอร์ 2540 : 344)

7. การสื่อความหมาย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้น หมายถึงการติดต่อให้ถึงกัน ในที่นี้อาจหมายถึง การรับรู้ทางการเห็น (Visual Perception) เป็นกระบวนการเลือกสรร สิ่งที่เห็นมาเป็นข้อมูลของการรับรู้ แล้วป้อนเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดทางสมองและจิตใจ เป็นตัวแปรออกมาให้เป็นความหมายในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นอะไรหรือหมายถึงอะไร (ธวัชชานนท์ ตาไทสง 2546 : 24)

8. จินตนาการ (Imagination) จินตนาการ + อากา หมายถึง การสร้างภาพขึ้นในจิตใจ จินตนาการเป็นกระบวนการก่อรูปขึ้นในจิตใจ โดยแรงขับจากจิตใจซึ่งรูปลักษณะที่สร้างจินตนาการนั้น อาจเหมือนหรือแตกต่างพิสดารไปจากสิ่งที่เคยเห็น หรือมีอยู่ตามธรรมชาติก็เป็นได้ แหล่งที่มาของจินตนาการ อาจเกิดจากการกระตุ้นของประสบการณ์ภายนอก หรือจากการกระตุ้นของอารมณ์ ซึ่งเป็นเป็นประสบการณ์ที่สะสมอยู่ภายใน อาจารย์ชลูด นิ่มเสมอ ได้ให้ความหมายของจินตนาการไว้ว่า จินตนาการคือ การกระทำหรือพลังอำนาจของจิตที่สร้างรูป ที่มีได้มีปรากฏภายในจิตสำนึก (ชลูด นิ่มเสมอ 2539, อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ 2543 : 106)

9. แบบประเมิน หมายถึง เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้วัดผลของกลุ่มตัวอย่าง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดก ที่ผ่านการประเมินการวิเคราะห์ และเลือกจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา
2. ได้รูปแบบในการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช
3. ได้ทราบถึงประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก ด้านการสื่อความหมาย ด้านหลักศิลปะ และด้านการส่งเสริมจินตนาการ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการออกแบบ

การออกแบบ (Design) ตามความหมายจาก พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ หมายถึงการเลือกสรรส่วนประกอบต่างๆ ทางด้านศิลปะจัดเป็นรูปแบบต่างๆ ขึ้น การแสดงออก ทางด้านแนวความคิดของศิลปินในการจัดองค์ประกอบศิลป์ (ไมเยอร์ 2540 : 248)

การออกแบบ (Design) ตามความหมายจาก Columbia Encyclopedia กล่าวได้ว่า “การออกแบบ คือการวางโครงการหรือการจัดเส้น (Line) รูปทรง (Form) มวล (Mass) ช่วง ระยะ (Space) ในแบบที่สร้างความพอใจแก่ผู้พบเห็น”

การออกแบบ (Design) หมายถึงการตกแต่งลวดลาย หรือโครงสร้างสำหรับทำบางสิ่ง บางอย่าง ก่อนที่จะลงรายละเอียดให้ดูมีชีวิต รวมทั้งการรวมตัวเข้าด้วยกันของส่วนประกอบแห่ง ศิลปะที่หลากหลาย เป็นการวางแผนที่เกิดขึ้นในจิตใจ เป้าหมาย และความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จ (The Grolier International Dictionary 1992 : 259)

การออกแบบ (Design) หมายถึง การวางแผนสร้างสรรค์รูปแบบโดยการวางแผนจัด ส่วนประกอบของการออกแบบ ให้สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย, วัสดุ และการผลิตสิ่งที่ต้องการ ออกแบบนั้น (วิรุณ ตั้งเจริญ 2526 : 20)

การออกแบบ คือการใช้ความคิดในการเลือกวัสดุเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ให้มีหน้าที่ ใช้สอยตามความต้องการ ทั้งในด้านอรรถประโยชน์และความงาม ในรูปร่างลักษณะตลอดทั้ง รูปทรง หรือการรวมมูลฐานของทางศิลปะ ทั้งหลายเข้าด้วยกัน ด้วยการเลือกหรือการจัดวางไม่ว่าจะจัดด้วยวัสดุอะไร ผู้ออกแบบจะต้องนำเอาสิ่งนั้นไปใช้คือ เส้น รูปร่าง รูปทรง สี ช่องว่าง และความงามของพื้นผิว (ทำนอง จันทิมา 2532 : 2)

การออกแบบ คือการสร้างสรรค์ปรุงแต่งส่วนประกอบของศิลปะ เช่น เส้น สี แสง เงา ลักษณะผิว ขนาดรูปร่าง รูปทรง เพื่อให้เกิดความต้องการ ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและมีความ งาม (วิวัฒน์ จุฑะวิภาค 2527 : 10)

การออกแบบ คือการจัดระเบียบหรือวางผังอย่างตั้งใจสำหรับที่ว่างเรื่องราวหรือ กิจกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด (นวลน้อย บุญวงษ์ 2542 : 1 อ้างจาก Holmes : 1934)

การออกแบบ (Design) หมายถึงการรู้จักวางแผนเพื่อจะได้ลงมือกระทำตามที่ต้องการ และรู้จักเลือกวัสดุวิธีการเพื่อจะทำตามที่ต้องการนั้นโดยสอดคล้องกับลักษณะรูปแบบและคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตามความคิดสร้างสรรค์ (อารี สุทธิพันธุ์ 2521 : 8)

จากความหมายดังกล่าวมาทั้งหมดนี้พอสรุปได้ว่า การออกแบบ (Design) หมายถึง การใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปรับปรุงตกแต่ง เพิ่มเติม หรือการสร้างสรรค์คิดค้นรูปแบบใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดรูปทรงใหม่มีความงาม หรือมีประโยชน์ใช้สอยได้ดีกว่าเดิม

หลักการออกแบบ

การออกแบบเป็นการสร้างสรรค์ โดยมีการกำหนดแบบแผนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอย และมีความงาม (พาศนา ตัญชลักษณ์ 2510 : 16) ซึ่งมีหลักสำคัญได้แบ่งไว้ดังนี้

1. ความสมดุล (Balance) คือความสมดุลของส่วนประกอบต่างๆ ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ ความสมดุลมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1.1 ความสมดุลแบบซ้ายขวาเหมือนกันหรือคล้ายกัน (Symmetrical Balance)

คือการจัดองค์ประกอบที่มีลักษณะเหมือนกัน และอยู่ห่างจากแกนกลางเท่าๆ กัน

1.2 ความสมดุลแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกัน (Asymmetrical Balance) คือการจัดองค์ประกอบที่มีลักษณะไม่เหมือนกันหรือไม่เท่ากันทั้ง 2 ข้าง แต่เมื่อพิจารณาน้ำหนักโดยรวมของภาพแล้วรู้สึกเท่ากันหรือสมดุลกัน

1.3 ความสมดุลแบบรัศมี (Radial Balance) คือการจัดองค์ประกอบที่มีลักษณะความสมดุลที่เกิดจากจุดศูนย์กลาง ไปหารัศมี (จารุพรรณ ทวีทรัพย์รุ่ง 2543 : 118)

2. การเน้น (Emphasis) หมายถึงการนำองค์ประกอบ มาประกอบเข้าด้วยกัน และเน้นให้เห็นความแตกต่าง ระหว่างส่วนประกอบเหล่านั้น เพื่อให้เกิดจุดเด่นหรือจุดสนใจ (ผดุง พรหมมูล 2547 : 140)

3. ความกลมกลืน (Harmony) หมายถึงการจัดภาพให้มีความประสานสัมพันธ์กัน ร่วมกัน หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน จนงานศิลปะนั้นเกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพ ความกลมกลืนในการออกแบบมีประเภทใหญ่ๆ 5 แบบ

3.1 ความกลมกลืนกันของเส้นและรูปร่าง

3.2 ความกลมกลืนกันของขนาดและทิศทาง

3.3 ความกลมกลืนกันของสีและบริเวณว่าง

3.4 ความกลมกลืนกันของความคิดและความมุ่งหมาย

3.5 ความกลมกลืนกันของลักษณะผิวและจังหวะ (อารี สุธิพันธุ์ 2521 : 116)

4. การตัดกันหรือความแตกต่าง (Contrast) หมายถึงความแตกต่างของส่วนประกอบที่นำมาจัดรวมกันโดยให้ส่วนประกอบต่างๆ ผสานกลมกลืน การตัดกันในกรออกแบบสองนัยคือการตัดกันด้วยส่วนประกอบที่แตกต่างกัน กับการตัดกันด้วยส่วนประกอบอย่างเดียวกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ 2539 : 30)

5. ความหลากหลาย (Variety) หมายถึงการนำเอาองค์ประกอบของศิลปะ มาสร้างภาพให้มีความสลับซับซ้อนในการจัดวาง หรือสร้างความขัดแย้งขึ้นในภาพด้วยเส้น รูปร่าง รูปทรง สี ขนาดและพื้นผิว (ผดุง พรหมมูล 2547 : 143)

6. สัดส่วน (Proportion) หมายถึงส่วนขององค์ประกอบทั้งหมด ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน และมีต่อสัดส่วนโดยรวม (ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์ 2540 : 144)

7. จังหวะ (Rhythm) หมายถึงการซ้ำที่เป็นระเบียบ จากระเบียบง่ายๆ ซับซ้อนจนเป็นรูปทรงของศิลปะ จังหวะในงานศิลปะมีด้วยกัน 3 วิธี (ชลุด นิมเสมอ 2544 : 160)

7.1 การจัดจังหวะให้ซ้ำกัน คือการจัดจังหวะโดยใช้รูปลักษณะหรือรูปร่างที่มีเส้นสี ให้มีช่วงจังหวะที่ประสานต่อเนื่องที่เท่า ๆ กัน และซ้ำกันจนได้ความงามพอเหมาะ

7.2 การจัดจังหวะก้าวหน้า คือการจัดจังหวะให้มีเพิ่มขึ้น เช่น เพิ่มเส้นให้มีความหนา บาง เพิ่มสีให้มีความอ่อน แก่ และเพิ่มลักษณะของขนาดรูปทรงให้มีลักษณะต่อเนื่องกัน ทั้งนี้ เส้น สี และขนาด จะต้องสัมพันธ์กัน และมีช่วงจังหวะที่งดงาม

7.3 การจัดจังหวะต่อเนื่อง คือการจัดจังหวะให้ผู้มองได้มองต่อเนื่องกันจากส่วนนี้แล้วอยากมองไปหาส่วนนั้น

8. เอกภาพ (Unity) คือการทำให้สาระและองค์ประกอบทุกส่วน มีความสัมพันธ์รวมกันเป็นหน่วย เป็นกลุ่ม อย่างต่อเนื่องไม่กระจัดกระจาย (วรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์ 2535 :109)

หลักในการออกแบบที่ดี ซึ่งควรพิจารณา คือ

1. การออกแบบที่มีลักษณะเหมาะสมตรงกับความต้องการ ตามประโยชน์ใช้สอย และมีความกลมกลืนของส่วนประกอบการออกแบบ ตามหลักเกณฑ์ความงามของสังคม และสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้

2. การออกแบบที่มีลักษณะง่าย (Simplicity) มีผลผลิตตามความต้องการของสังคม และมีขบวนการผลิตไม่ยุ่งยากซับซ้อน

3. มีสัดส่วนที่ดี มีความกลมกลืนทั้งส่วนรวม (Good proportion) เช่น รูปแบบ

ลักษณะผิว เส้น สี ฯลฯ และมีสัดส่วนเหมาะสมในการใช้งานด้วย

4. มีความเหมาะสมกับวัสดุและวิธีการ สามารถผลิตได้ตรงความต้องการของปัจจุบัน
5. มีลักษณะการตกแต่งพอดีไม่กรุงรัง
6. มีโครงสร้างเหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรม และความต้องการของสังคม
7. ไม่ควรจะสิ้นเปลืองเวลามากนัก (อารี สุทธิพันธุ์ 2521 : 134)

ลักษณะที่ดีของภาพประกอบ

การสื่อสารในยุคปัจจุบัน ภาพประกอบได้เข้ามามีบทบาทแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก สื่อต่างๆที่อยู่รอบตัวเราตั้งแต่ลิ้มตาตื่นจนหลับตานอน จะพบว่าเราเจอกับภาพประกอบ ที่แทรกตัวเสนอสารรวมอยู่กับสื่อต่างๆอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์จะพบว่าภาพประกอบ เข้ามามีบทบาทเป็นส่วนประกอบอยู่เสมอ หากจะพิจารณาว่าภาพประกอบต่างๆเหล่านั้น เป็นภาพที่ดีมีคุณค่าเพียงใด สามารถพอจะใช้เกณฑ์ในการพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. สื่อความหมายตามวัตถุประสงค์
2. ให้ข้อมูลที่ถูกต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง
3. ส่งเสริมความคิดจินตนาการ
4. ส่งเสริมการรับรู้ทางสุนทรียภาพ (ผดุง พรหมมูล 2547 : 92)

กระบวนการออกแบบ

กระบวนการออกแบบนั้นมีอยู่ 3 ขั้นตอนด้วยกัน

1. การระดมความคิด เป็นสิ่งจำเป็นในการออกแบบ วิธีการระดมความคิดนั้นมีอยู่หลายวิธี ผู้ออกแบบหรือผู้สร้างงาน จะต้องมีความมั่นคงใจ เป็นหลัก เพื่อช่วยสร้างจินตนาการ เป็นเรื่องออกมาก่อนที่จะเริ่มต้นปฏิบัติงานในขั้นต่อไป ผู้ออกแบบควรพิจารณารูปแบบ ที่จะเสนอผลงานว่า รูปแบบอย่างไรจึงจะมีความเหมาะสมกับเรื่องที่ตนคิดเอาไว้ หรือที่ตนเองมีความถนัด การเลือกรูปแบบนี้ ผู้ออกแบบบางคนอาจไม่ปรารถนาที่จะเสนอในรูปแบบที่มีมาแต่อดีต ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะคิดขึ้นเองได้ใหม่ บางทีอาจเป็นนวัตกรรมทางการออกแบบก็ได้

2. การร่างแบบ (Sketch) เป็นการปฏิบัติงานออกแบบขั้นต้นซึ่งมีประโยชน์มาก เพราะถ้าเกิดความบกพร่องหรือความผิดพลาดขึ้นแล้ว ก็สามารถแก้ไขได้สะดวก ซึ่งได้แก่

- 2.1 การร่างแบบหยาบ (Rough Sketch) เป็นการคัดเลือกคำตอบที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เข้ากลุ่มเดียวกัน โดยคัดเลือกอันที่เด่นที่สุดในแต่ละกลุ่ม มาออกแบบใหม่เพิ่มเติม เพื่อแสดงรายละเอียดเพิ่มขึ้น เช่น ขนาด การจัดวาง ภาพประกอบ และการใช้สี

2.2 การร่างแบบละเอียด (Analyze) หมายถึง ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน และตรวจสอบเกี่ยวกับรายละเอียดของรูปแบบทั้งหมด ในส่วนของรายละเอียดเกี่ยวกับตัวอักษร การจัดวางภาพประกอบ การใช้สี จะต้อง ทำการออกแบบให้มีลักษณะใกล้เคียงกับของจริงมาก

3. การสร้างงานจริง เป็นการปฏิบัติงานออกแบบขั้นสุดท้ายให้สำเร็จ ขั้นตอนนี้ต้องใช้เวลามากกว่าการร่างแบบ เพราะต้องใช้ความประณีตประกอบด้วยที่สำคัญควรมีอุปกรณ์ให้พร้อม เพื่อมิให้เกิดการหยุดชะงักในระหว่างการปฏิบัติงาน (ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์ 2358 : 176 –177)

ความหมายของภาพประกอบ

ภาพประกอบ (Illustration) ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามของคำว่า “ภาพประกอบ” หรือ “Illustration “ไว้หลายความหมายด้วยกันดังนี้

1. Illustration หมายถึงภาพประกอบหนังสือหรือสิ่งพิมพ์โฆษณาเพื่อช่วยเสริมให้ข้อเขียนในหนังสือมีผลในการสื่อความหมายได้ดียิ่งขึ้น ผลงานศิลปะที่เดิมที่สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์อื่นอาจนำมาใช้ประกอบได้เช่นกัน ถ้าผลงานนั้นเหมาะสมกับเนื้อหาในหนังสือหรือสิ่งพิมพ์นั้น ภาพที่ใช้กับสื่อสิ่งพิมพ์ หรือหนังสือในกรณีอื่นจัดเป็นการประดับตกแต่งมิใช่

ภาพประกอบหนังสือ (พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ 2540 : 432)

1.1 ภาพประกอบ หมายถึงรูปที่ลงคู่กับเรื่องราวเพื่อให้เห็นเรื่องราวนั้นชัดเจนขึ้น

(มานิต มานิตเจริญ 2520 : 994)

1.2 ภาพประกอบ หมายถึงภาพที่วาดขึ้นมา หรือนำมาแสดงเพื่อใช้ประกอบเรื่อง

(ราชบัณฑิตสถาน 2538 : 619)

1.3 Illustration หมายถึงการแสดงให้เห็นการอธิบายประกอบตัวอย่างด้วยรูปภาพของภาพประกอบ (สอ เสถบุตร ม.ป.ป. : 360)

1.4 Illustration หมายถึงรูปภาพในหนังสือ ฯลฯ การแสดงให้เห็นบางสิ่งบางอย่างด้วยรูปภาพ การยกตัวอย่างด้วยภาพ (Hawkins1990 : 191)

1.5 Illustration หมายถึงภาพที่ใช้เพิ่มเติมในหนังสือเพื่ออธิบายเรื่องราวให้ชัดเจน และเพื่อตกแต่งให้สวยงาม มีทั้งชนิดขาวดำและภาพสี (Landau, ed.1966 : 213)

1.6 ภาพประกอบ เป็นผลงานที่สร้างขึ้นเพื่อการค้าหรือเพื่อเงื่อนไขทางด้านสังคม หรือเศรษฐกิจให้เกิดเป็นภาพประกอบของเนื้อหาวิจิตรศิลป์ (Fine Art) เมื่อถูกเจาะใช้เป็นที่ตาม ข้อมูลที่กำหนดจะเรียกว่า “ภาพประกอบ” (จารุพรธรรณ ทรัพย์ปฐ 2543 : 3)

จึงสรุปได้ว่าภาพประกอบ (Illustration) เป็นภาพที่มีจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์เพื่อจะนำไปใช้ประกอบ หรือนำไปเสริมสื่อความหมายร่วมกับบทประพันธ์ต่างๆ เพื่อให้มีความชัดเจนในเนื้อความหรือบทประพันธ์นั้นให้น่าสนใจน่าติดตาม

ความสำคัญของภาพประกอบ

ภาพประกอบมีความสำคัญต่อมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะตัวหนังสือที่มนุษย์ใช้ทุกวันนี้มีวิวัฒนาการมาจากภาพเขียน ซึ่งสันนิษฐานว่ามนุษย์เขียนภาพต่างๆไว้ตามฝาผนังถ้ำเพื่อบูชาพระเจ้าหรือเพื่อบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญ ภาพเขียนโดยคนโบราณนี้เขียนด้วยถ่าน สีดำและสีธรรมชาติต่างๆและใช้กระดูกเป็นเครื่องขูดขีดบนหิน

ภาพเขียนในยุคแรกๆ ของมนุษย์จะเขียนโดยถ่ายทอดเรื่องราวจากสิ่งรอบตัว ที่ตนมีประสบการณ์ใกล้ชิด เช่น ภาพสัตว์ก็จะเขียนส่วนต่างๆ เช่น ภาพหัวสัตว์ ขาสัตว์ ต่อมารู้จักเขียนสัตว์ทั้งตัว และเขียนให้อยู่ในลักษณะที่มีกิริยาอาการต่างๆ ถัดมาจึงพัฒนามาเขียนภาพคน โดยจะเขียนจากส่วนต่างๆของร่างกายเป็นส่วน ๆ ก่อน เช่น ศีรษะ ใบหน้า แล้วจะเขียนภาพคนทั้งตัว แต่จะเขียนในลักษณะท่าทางหนึ่ง ๆ ก่อนจึงค่อยพัฒนาให้เป็นภาพในอากัปกิริยาต่างๆ เพื่อจะบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากหลักฐานภาพเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยุคแรกๆ จะใช้ภาพเป็นสื่อในการบันทึกเรื่องราว หรือบอกเล่าเรื่องราวให้ผู้อื่นรับทราบ นี่คือที่มาของหนังสือเขียนด้วยภาพ (วัลลภ สวัสดิวัลลภ 2535 : 5, อ้างถึงใน ผดุง พรหมมูล 2547 : 17)

เมื่อมนุษย์มีตัวหนังสือใช้สื่อความหมาย ก็เขียนหนังสือบันทึกความคิดและเหตุการณ์ต่าง ๆ ถ่ายทอดให้คนอื่นหรือเก็บไว้ให้คนรุ่นหลังได้อ่าน วัสดุที่ใช้เขียนหนังสือมีหลายชนิด เช่น แผ่นดิน อิฐ ดินเหนียว แผ่นไม้ ผ้าไหม กระดาษ ตามความรู้ความก้าวหน้าของในแต่ละยุคสมัย ต่อมามนุษย์รู้จักทำหนังสือเป็นเล่ม ลักษณะตอนแรกเป็นม้วนแบบพับไปพับมาได้ และชาวจีนคิดทำหนังสือเย็บเป็นเล่มได้สำเร็จเป็นชาติแรก ในยุโรปมีการนำแผ่นหนังมาฟอกใช้สำหรับการเขียนหนังสือ ตกแต่งลวดลายระบายสีสวยงาม เรียกหนังสือนี้ว่า Illuminated Book ซึ่งทำปกแข็งด้วยหนังและใช้โลหะตกแต่งสวยงาม การออกแบบและตกแต่งหนังสือมีวิวัฒนาการมาจนถึงสมัยเริ่มการพิมพ์ และต่อเนื่องมาจนถึงการพิมพ์ในสมัยปัจจุบัน ภาพมีส่วนสำคัญในการตกแต่งหนังสือตลอดมาเช่นเดียวกัน

“ภาพประกอบ” เป็นหัวใจของหนังสือและงานโฆษณาทุกประเภท เพราะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้อ่านและผู้บริโภคเกิดความสนใจและเข้าใจเรื่องราวและถ้อยคำที่บรรยายในเรื่อง และจุดขายของสินค้าได้รวดเร็ว ภาพประกอบทำให้อ่าน ผู้ดู เกิดการจินตนาการ กระตุ้นให้ตื่นตัว เพราะภาพประกอบสามารถอธิบายความคิดและเรื่องราวได้ล้าพังการนำเสนอเรื่องราวด้วยตัวอักษรแต่

เพียงอย่างเดียวแม้จะแต่งได้ดีเพียงใด ก็ย่อมมีเสน่ห์ดึงดูดใจได้น้อยงานโฆษณาที่มีภาพประกอบ
 คุณสมบัติที่สำคัญของภาพประกอบคือ ต้องเป็นภาพที่ให้ความรู้ลึกมีชีวิตชีวา มีความ
 เคลื่อนไหว เพื่อดึงดูด สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและใช้อธิบายเรื่องหรืองานโฆษณาได้อย่างชัดเจน
 โดแนลด์ ทีกู ช่างเขียนภาพประกอบ ผู้มีชื่อเสียงของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวไว้
 ในปี ค.ศ. 1991 ว่า “ภาพประกอบและงานโฆษณาที่เคยมีอยู่ดาษดื่นในสมัยก่อน ไม่มีให้เห็นอีก
 แล้วในปัจจุบันนี้ ในสมัยก่อนภาพประกอบถูกสร้างขึ้นโดยศิลปิน ที่มีจุดมุ่งหมายจะให้ป็นงาน
 เทคนิคทางวิจิตรศิลป์ ช่างเขียนภาพประกอบสามารถวาดภาพได้ดีกว่าจิตรกร ช่างเขียน
 ภาพประกอบแต่ละคนจะต้องผลิตงานที่มีคุณภาพแน่นอน มิฉะนั้นเขาจะไม่ได้รับการยอมรับ
 และเขาจะต้องรู้ซึ่งถึงฝีมือช่างของตัวเอง

ชนิดของภาพประกอบ

อาจจำแนกภาพประกอบได้เป็น 3 ประเภท

1. จำแนกตามลักษณะของภาพ ได้ 2 ชนิด ดังนี้

1.1 ภาพเขียน หมายถึงภาพที่เขียนขึ้นด้วยดินสอ ดินสอสี ปากกาสี หมึกสีต่าง ๆ
 แอร์บรัช เป็นต้น เกิดเป็นภาพตามผู้เขียนภาพต้องการออกแบบอาจจะเป็นภาพเหมือนหรือภาพ
 จินตนาการ ภาพสเกตซ์ ภาพการ์ตูน ภาพล้อ แผนภูมิ แผนภาพสถิติหรือกราฟ แผนที่ แผนที่
 ใช้สำหรับนำลงตีพิมพ์ประกอบหนังสือ หรือโฆษณาให้สวยงาม หรือเพื่อขยายความหรือกระตุ้น
 ให้ผู้อ่าน ผู้บริโภคสนใจเรื่องราวหรือสินค้าอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น

1.2 ภาพถ่าย หมายถึงภาพที่ผลิตขึ้นด้วยการใช้ฟิล์มบันทึกภาพขาวดำ หรือภาพ
 สี เพื่อให้ข้อความหรือเรื่องราวต่อนั้นเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น หรือประกอบเข้าไปเพื่อให้มี
 ความหมายมากยิ่งขึ้น การถ่ายภาพมาลงประกอบไว้ในหนังสือ ก็เพื่อช่วยบรรยายและอธิบายให้
 ตัวพิมพ์เรียงสร้างความหมายให้แก่ผู้อ่านได้มากยิ่งขึ้น ความจริงแล้ว สิ่งปรากฏในภาพถ่ายทุก
 ภาพล้วนแต่มีคุณสมบัติช่วยตกแต่งภาพนั้นให้สวยงามอยู่ในตัว แต่ถ้าการถ่ายภาพได้มีการ
 ออกแบบการจัดวางองค์ประกอบภาพที่ดี (Composition) การให้แสงเงาที่งดงามการจัดวางมุม
 กล้องที่ดี ก็จะช่วยเพิ่มคุณค่าของภาพที่จะนำมาตกแต่งสิ่งพิมพ์ให้สวยงามชวนดูยิ่งขึ้น

2. จำแนกตามลักษณะการใช้ ได้ 4 ชนิด คือ

2.1 ภาพที่ใช้ประกอบเรื่อง (Illustration for Text) หมายถึงภาพประกอบที่ใช้ใน
 การตกแต่งหนังสือให้ดูสวยงาม เรียกร้องความสนใจจากผู้อ่าน

2.2 ภาพที่สัมพันธ์กับเรื่อง (Picture – text Combination) หมายถึงภาพเหตุการณ์
 ที่เกิดขึ้นในเรื่องนำมาประกอบเรื่องให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้น ภาพประกอบชนิดนี้ใช้

ความร่วมมือระหว่างผู้เขียนเรื่อง ผู้สร้างภาพ และผู้วางหน้าหนังสือ

2.3 ภาพชุดเสนอเรื่องราวต่อเนื่องกัน (Pure picture Stories) หมายถึงภาพที่สร้างเรื่องราวติดต่อกันไป มีตัวหนังสือประกอบเล็กน้อย ภาพประกอบชนิดนี้ต้องใช้ความร่วมมือระหว่างผู้เขียนเรื่อง ผู้เขียนภาพหรือช่างภาพ และผู้วางหน้าหนังสือ

2.4 ภาพชุดเสนอเรื่องราวผสมกับเนื้อเรื่อง (Picture Stories Within) หมายถึงภาพประกอบที่มีหลายภาพติดต่อกันไป พร้อมทั้งมีเนื้อเรื่องประกอบ

3. จำแนกตามลักษณะการทำแม่พิมพ์ ได้ 4 ชนิด ดังนี้

3.1 ภาพลายเส้น คือภาพประกอบที่ไม่มีส่วนที่เป็นสีเทา มีแต่เส้นสีดำกับพื้นของกระดาษสีขาวเท่านั้น เป็นภาพที่เกิดจากการทำแม่พิมพ์จากต้นฉบับ ภาพที่เขียนด้วยเส้นหมึก พู่กันแห้ง หรือดินสอ ต้นฉบับของภาพนั้นนำไปทำแม่พิมพ์ โดยไม่ได้ถ่ายผ่านสกรีน จึงปรากฏเป็นลายเส้นตามที่เขียน

3.2 ภาพลายสกรีน คือภาพที่ต้องถ่ายสกรีนก่อนจะทำแม่พิมพ์ ภาพที่พิมพ์ออกมาจะมีสีเทาน้ำหนักต่างๆ กันออกมาอยู่ในภาพเดียวกัน เป็นภาพที่ใช้พิมพ์ต้นฉบับจากภาพถ่าย ภาพสีน้ำมันที่เขียนด้วยพู่กัน เป็นต้น พิมพ์ได้เหมือนของจริง ภาพแบบนี้เมื่อใช้แว่นขยายจะเห็นว่า ภาพนั้นจะประกอบด้วยจุดต่างๆ ใหญ่บ้างเล็กบ้างรวมตัวกันเป็นภาพ สกรีนที่ใช้มีหลายแบบ ภาพที่ได้จากสกรีนแต่ละแบบก็มีส่วนแตกต่างกันออกไป ภาพลายสกรีนนี้สร้างภาพเหมือนของจริงได้มากกว่าวิธีอื่น มักจะเป็นภาพที่มีรายละเอียดภายในภาพมาก

3.3 ภาพสีและภาพสีธรรมชาติ คือภาพลายสกรีนซึ่งใช้สีประกอบในภาพด้วย ทำให้ภาพน่าดูและเหมือนธรรมชาตินั้นอย่างน้อยจะต้องใช้สี 4 สี จึงจะพิมพ์ออกมาเป็นสีธรรมชาติได้

3.4 ภาพผสม คือภาพที่มีทั้งลายเส้นและลายสกรีนผสมกัน บางภาพอาจสร้างให้ปนกันได้ โดยบางส่วนเป็นภาพลายเส้น บางส่วนเป็นภาพลายสกรีน

4. จุดมุ่งหมายในการเขียนภาพประกอบ

4.1 เพื่อทำหน้าที่บรรยายเรื่องในหนังสือและบรรยายเป้าหมาย (Aim) ของสินค้างานโฆษณา ให้หนังสือและภาพโฆษณาน่าสนใจยิ่งขึ้น

4.2 เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ดูเกิดความสนใจ อยากอ่าน อยากรู้ เกิดความเพลิดเพลิน เกิดจินตนาการ เกิดความคิดสร้างสรรค์ และเกิดคุณธรรมและเจตคติที่ดี

ประวัติความเป็นมาของภาพประกอบ

ภาพเป็นสื่อภาษาที่สามารถทำให้ผู้คนเข้าใจ และสื่อสารกันได้ทุกเชื้อชาติภาษา เป็น การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และถือได้ว่าเป็นภาษาการสื่อสารกลางของโลก เราสามารถจะเข้าใจ

และรู้เรื่องราวต่างๆ ของมนุษย์โบราณอายุหลายหมื่นปีก่อนคริสต์ศักราชได้ เพราะภาพเขียนที่เป็นหลักฐานถ่ายทอดไว้ เช่น การเขียนภาพบนผนังและเพดานถ้ำลาสโก ที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศฝรั่งเศสและถ้ำอัลตามิราที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศสเปนซึ่งมีอายุอยู่ในราว 30,000 - 10,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ทำให้เห็นว่ากาลเวลาไม่สามารถจำกัดในการสื่อสารด้วยภาพของมนุษย์ได้

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวในโลก ที่สามารถแสดงออกความรู้สึกนึกคิดของตน และถ่ายทอดออกมาเป็นรูปภาพประกอบการสื่อสาร จากหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาพประกอบสามารถจะแบ่งยุคสมัยของภาพประกอบได้ดังนี้ (ผดุง พรหมมูล 2547 : 20)

1. ภาพประกอบยุคก่อนประวัติศาสตร์

เป็นยุคที่มนุษย์ยังไม่มีภาษาอักษรหรือตัวหนังสือใช้สื่อสาร การจะบอกเล่าเรื่องหรือบันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ ให้สมาชิกในกลุ่มนั้นรับรู้ จึงอาศัยการขีดเขียนเป็นรูปหรือการเขียนภาพระบายสี โดยขีดเขียนลงบนเปลือกไม้ ผนังถ้ำ ผนังถ้ำ ขึ้นอยู่กับว่าต้องการให้การสื่อสารเป็นไปแบบชั่วคราวหรือถาวร ชนเผ่าโบราณหลายเผ่าอาศัยการวาดรูปสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ดังนั้นจึงเกิดเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ภาพเพื่อประกอบเรื่อง ภาพประกอบเรื่องราวในยุคก่อนประวัติศาสตร์นี้เขียนด้วยกรรมวิธีง่ายๆ รูปแบบเรียบง่าย (primitive) ด้วยรูปทรง สี แสงเงา ที่ไม่ซับซ้อน ตามหลักฐานที่ค้นพบ ภาพผนังจำนวนมากเป็นภาพวาดลายเส้นสีแดง น้ำตาล เรื่องราวของภาพมักเป็นภาพคน สัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสมัยนั้นพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น ภาพลงสีบนผนังเพิงผาหลายแห่ง จังหวัดเลย เป็นภาพคน สัตว์ ในท่าทางต่าง ๆ กัน จัดเป็นศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ภาพลงสีที่ถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี แสดงภาพคนกลุ่มหนึ่งกำลังวิ่งระบำ และยังมีภาพเขียนยุคก่อนประวัติศาสตร์อีกมากมาย

2. ภาพประกอบยุคประวัติศาสตร์

ภาพประกอบในยุคประวัติศาสตร์มีการจัดระเบียบวิธีการถ่ายทอดและกำหนดแบบสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ ด้วยความคิดและจินตนาการของผู้วาด ทำให้การสร้างสรรคภาพมีกรรมวิธีที่พัฒนาขึ้น มีการจัดองค์ประกอบของภาพ ทักษะฝีมือก็มีมากขึ้น อย่างไรก็ตามการคลี่คลายรูปแบบเนื้อหา กรรมวิธีการสร้างภาพประกอบในยุคนี้ ถือเป็นวิวัฒนาการสืบทอดมาจากยุคก่อนกระบวนการคิดสร้างสรรค์ และถ่ายทอดรูปแบบพัฒนาขึ้นตามประสบการณ์การรับรู้ และวิวัฒนาการทางสังคม ภาพประกอบยุคประวัติศาสตร์โบราณ มีวิธีการสร้างสรรค์ที่โดดเด่นคือ มีการคิดค้นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติให้มีความหลากหลาย การใช้ภาพเป็นสื่อในการบันทึกเรื่องราวในสังคม หรือเล่าขานตำนานประวัติของบุคคล บ้างก็ใช้ภาพเป็นสื่อกระตุ้นรื้อให้เกิดความเชื่อ ศรัทธาขึ้นในชุมชน เช่น ภาพประกอบที่เขียนบนผนังห้องเก็บศพฟาโรห์ ในพีระมิดสมัยอาณาจักร

เก่า ภาพเขียนในสุสานสกัดหน้าผา สมัยอาณาจักรกลางและอาณาจักรใหม่ของอียิปต์ และชาวอียิปต์รู้จักบันทึกเรื่องราวลงกระดาษปาปิรัส (Papyrus) เป็นหนังสือม้วนที่มีภาพประกอบ เท่าที่ค้นพบเป็นหนังสือเกี่ยวข้องกับศาสนา วิทยาศาสตร์ และเภสัชศาสตร์ (Fern 1966 : 1094) และภาพประกอบในหนังสือม้วนที่เก่าแก่ที่สุด ได้แก่ภาพประกอบในหนังสือซึ่งเป็นหนังสือที่ชาวอียิปต์ถือว่าเป็นหนังสือที่จะนำวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สวรรค์ จึงมีการบันทึกคำสวดมนต์อ้อนวอนพระเจ้า และชีวประวัติของผู้ตาย โดยมีภาพเขียนของผู้ตายอยู่หน้าต้น ภาพมีลักษณะเหมือนภาพฝาผนังของชาวอียิปต์ในสมัยนั้น ตำแหน่งของภาพตอนแรก ๆ เป็นภาพเล็ก ตามแนวยาวตอนล่างของหน้าหนังสือ ต่อมาเป็นภาพขนาดใหญ่อยู่ตอนบนของหนังสือ และบางภาพเป็นภาพเต็มหน้าหนังสือลักษณะภาพประกอบของชาวอียิปต์เป็นลายเส้นสีดำ ไม่มีพื้นหลัง (Background) และไม่มีขอบภาพ (Frame)

ในประเทศไทยพบภาพวาดรูปนกที่ถ้ำลำ จังหวัดพังงา เป็นศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ ส่วนภาพประกอบในหนังสือของไทยนั้นขั้นแรกก็มีลักษณะเป็นหนังสือตัวเขียนเช่นเดียวกับหนังสือชาวอียิปต์ โดยมีหลักฐานการบันทึกในหนังสือบุด (หรือสมุดข่อย) ที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีอายุตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ทำให้ทราบว่าไทยมีการเขียนภาพประกอบลงในหนังสือมานานแล้ว ครั้นล่วงมาถึงกรุงศรีอยุธยา การติดต่อกับชาวตะวันตกทำให้ การพิมพ์ซึ่งสันนิษฐานว่าต้องมีภาพประกอบแทรกอยู่ด้วยในประเทศเริ่มมีขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในปี พ.ศ. 2205 (ค.ศ.1662) โดยมีขงชุนนารีชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสอนศาสนาในสมัยนั้น แต่เอกสารหนังสือเหล่านั้นหายสาบสูญไปหมดไม่เหลือร่องรอยทิ้งไว้ให้ปรากฏ ด้วยเพราะเหตุว่าหนังสือของพวกขงชุนนารีได้ถูกทำลายหลายครั้ง เช่น ถูกจับในแผ่นดินของพระเพทราชาครั้งหนึ่ง ในแผ่นดินของพระเจ้าท้ายสระครั้งหนึ่ง และเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 หนังสือดังกล่าวก็ถูกเผาผลาญไปอีกครั้งหนึ่ง (พ. ซีแลร์ 2502 : 33)

แม้ยุคประวัติศาสตร์จะเป็นยุคก่อนจะมีเทคโนโลยีทางการพิมพ์ แต่ถึงอย่างนั้น ก็มีการทำหนังสือขึ้นบ้างแล้ว เป็นหนังสือเขียนด้วยมือ บางเล่มก็มีภาพประกอบด้วย หนังสือที่มีภาพประกอบเล่มแรกๆ ซึ่งยังพอค้นหาได้คือ หนังสือที่ทำจากกระดาษปาปิรัสของชาวอียิปต์ กล่าวคือ เมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ชาวอียิปต์โบราณจะจัดทำหนังสือที่เรียกว่า หนังสือแห่งความตาย หรือคัมภีร์มรณะ (Book of the Dead) ขึ้นเพื่อใส่ไว้ในหุ้มนมผึ้งศพ เพื่อผู้ตายจะได้นำไปใช้ต่อในโลกหน้า หนังสือแห่งความตายนี้จะเขียนด้วยภาพและสัญลักษณ์โดยตลอด

ในยุโรปยุคกลางสัก ภาพประกอบหนังสือช่วงแรก ๆ จะทำขึ้นเพื่อประกอบตำราทางวิทยาศาสตร์ และประกอบในงานประพันธ์ เช่น งานประพันธ์ของอริสโตเติล งานมหากาพย์

อีเลียดและโอดิสซีย์ ของโฮเมอร์ (Iliad and Odyssey of Homer) ต่อมาในยุโรปยุคกลาง หนังสือและตำราได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านรูปแบบ มีการตกแต่งระบายสีอย่างงดงาม มีการประดิษฐ์ตัวอักษรและภาพประกอบสำหรับตัวอักษรนำในคัมภีร์ ไบเบิล ภาพประกอบที่นับว่ายิ่งใหญ่ที่สุด คือ ภาพประกอบที่สร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาในอิตาลีแสดงเรื่องราวในคัมภีร์คริสต์เล่มต้น ตั้งแต่พระเจ้าสร้างโลกสร้างมนุษย์ การลงโทษผู้กระทำบาป จนถึงการสิ้นสุดของโลก บนฝาผนังและเพดานมหาวิหารซิสติน นครรัฐวาติกันกรุงโรมด้วยวิธีเขียนรูปเปียก (fresco) ใช้เวลาเขียนตั้งแต่ ปี ค.ศ. ๑๕๐๘ ถึง ค.ศ. ๑๕๑๒ โดยมีเกิลันเจโล บูโอนาร์โรตี (Michelangelo Buonarroti) ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ นอกจากนี้ยังนิยมวาดภาพจิ๋ว เพื่อตกแต่งขอบหนังสือและตราสารอีกด้วย

ส่วนทางเอเชียพบหลักฐานงานภาพประกอบมีอายุเก่าแก่กว่า ๒,๐๐๐ ปีในประเทศจีน ปรากฏอยู่ในงานประพันธ์และบทกวีประกอบภาพ ที่เรียกว่าบทกวีนิพนธ์ที่ปราศจากอักษร (Poetry without Words) จิตรกรรมภาพประกอบของจีนเมื่อมองดูเผิน ๆ อาจคิดว่ามีเรื่องราวเนื้อหาอันน้อยนิด แต่แท้จริงแล้วมันเต็มไปด้วยสาระเรื่องราวมากมาย ดังเช่น ภาพวาดเกี่ยวกับเทพนิยายประวัตินางเสียดาว ภาพชีวิตคน ภาพทิวทัศน์ ภาพดอกไม้ ภาพสัตว์ชนิดต่างๆ ศิลปินจีนนิยมท่องเที่ยวไปตาม ป่าเขา แม่น้ำ เพื่อชื่นชมและหาแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ แล้วนำมาถ่ายทอดเป็นภาพจินตนาการการพิมพ์ภาพประกอบยุคแรก ๆ ใช้วิธีการพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ โดยแกะรูปภาพหรือตัวอักษรลงบนผิวไม้ที่เรียบ แกะส่วนที่ไม่ต้องการออก คงเหลือไว้แต่ส่วนผิวขุ่น จากนั้นจึงใช้หมึกสีทา แล้วนำแม่พิมพ์นั้นไปกดทับลงบนกระดาษรองรับหรือบนกระดาษก็จะเกิดภาพ และสามารถพิมพ์ภาพแบบเดียวกันได้คราวละหลาย ๆ ภาพ หนังสือที่เกิดจากการผลิตด้วยกรรมวิธีนี้เรียกว่า block book ต่อมาการพิมพ์หนังสือและภาพได้พัฒนาขึ้น โดยใช้แม่พิมพ์จากวัสดุอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น แม่พิมพ์โลหะ แม่พิมพ์หิน เป็นต้น ซึ่งจะได้อ่านพิมพ์ที่ประณีตงดงาม

ในประเทศไทยนอกจากศิลปินไทยสมัยโบราณจะเขียนภาพไว้ตามผนังถ้ำแล้ว ศิลปินสมัยต่อมาก็นิยมเขียนภาพไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ อีกมาก โดยเฉพาะตามผนังโบสถ์ วิหาร หอไตร ศาลาการเปรียญ ส่วนใหญ่จะเป็นภาพเรื่องราวทางศาสนาเพื่อเป็นพุทธบูชา เช่น ภาพเขียนในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ภาพวัดคงคาราม ราชบุรี ภาพเขียนฝาผนังอุโบสถที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ โดยเฉพาะภาพเขียนเรื่องราวเกียรติที่ระเบียงรอบอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ถือได้ว่าเป็นภาพประกอบเรื่องที่ยาวที่สุดในประเทศไทย แสดงเรื่องราวต่าง ๆ ต่อเนื่องเป็นห้องโดยไม่มีเส้นแบ่งภาพ ทำให้ผู้ดูงานสามารถจินตนาการต่อเนื่องโดยไม่ขาดตอน ประหนึ่งว่ากำลังดูหนังสือภาพขนาดใหญ่

3. ภาพประกอบยุคการพิมพ์

งานพิมพ์หนังสือและสิ่งพิมพ์ได้ขยายแพร่หลายขึ้น ตามความต้องการในการเรียนรู้และความสนใจในการอ่านของมนุษย์ซึ่งกว้างขวางหลากหลายขึ้น ประกอบกับการคิดประดิษฐ์แท่นพิมพ์ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ และกระดาษมีบทบาทสำคัญมากขึ้น เป็นแรงส่งเสริมให้งานเขียนและงานพิมพ์พัฒนาก้าวหน้าตามลำดับ ขณะเดียวกันงานพิมพ์ดังกล่าวก็ต้องการภาพเพื่อประกอบเรื่องราว ทั้งหนังสือเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนา ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรม พฤษศาสตร์ การแพทย์ หนังสือนวนิยาย และวรรณกรรมต่าง ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ งานสร้างภาพประกอบได้พัฒนาทั้งรูปแบบและเทคนิคการสร้างสรรคก้าวไกลมากขึ้นกว่ายุคก่อนๆ ซึ่งประสานสอดคล้องกับงานทัศนศิลป์แขนงจิตรกรรม เพราะในยุคนี้ศิลปินได้พัฒนาสร้างสรรคงานศิลปะออกไปหลายรูปแบบทั้งด้านแนวคิดเทคนิคการถ่ายทอด จนเกิดลัทธิสร้างสรรคศิลปะมากมาย มีลัทธิโรแมนติค (romanticism) เรียลลิสติก (realism) อิมเพรสชันนิสม์ (impressionism) เอกซ์เพรสชันนิสม์ (expressionism) เซอร์เรียลลิสติก (surrealism) แอบสแตรกต์ (abstract) เป็นต้น ความก้าวหน้าในวงการศิลปะเช่นนี้ ก่อให้เกิดความตื่นตัวในงานสร้างสรรคศิลปะแขนงอื่น ๆ ตามไปด้วย ช่วงศตวรรษที่ ๒๐ งานภาพประกอบยังคงมีความจำเป็นทั้งในหนังสือวิชาการและหนังสือประเภทอื่น โดยเฉพาะหนังสืออ่านสำหรับเด็ก ปัจจุบันงานพิมพ์ได้รับความนิยมและแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง ภาพประกอบซึ่งใช้ระบบพิมพ์ที่มีคุณภาพมากขึ้นย่อมเข้ามามีส่วนช่วย

ในประเทศไทยภาพประกอบในหนังสือไทยซึ่งเป็นตัวพิมพ์นั้น ปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นในหนังสือซึ่งพิมพ์ขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่สภาวะปกติแล้ว เป็นหนังสือคำสอนคริสเตียนโดยมีบาทหลวงคาทอลิก ชื่อการ์โนล (Garnault) ได้เข้ามาสอนศาสนา และได้จัดตั้งโรงพิมพ์หนังสือที่วัดช่างตาครุส ตำบลกุฎีจีน ในกรุงธนบุรี มีรูปนักบุญหลุยส์ เดอคงซาคา ปรากฏเป็นภาพประกอบอยู่ในหน้าสองของหนังสือ

การพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เป็นการพิมพ์ในวงแคบ และยังคงใช้วิธีแกะเป็นตัวพิมพ์จากบล็อกไม้ (Wood Block Printing) (ขจร สุขพานิช 2509 : 5)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เริ่มมีการใช้แท่นพิมพ์และตัวพิมพ์เป็นครั้งแรก โดยเป็นการพิมพ์หนังสือไทยในประเทศพม่า ต่อมาเกิดสงครามในประเทศพม่าเครื่องพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยถูกย้ายไปอยู่กัลกัตตา ประเทศอินเดียและสิงคโปร์ตามลำดับ เมื่อหมอสอนศาสนาคริสต์ชื่อหมอบรัดเลย์ (Dr. Dan Beach Bradley) เดินทางมาถึงประเทศสิงคโปร์ เมื่อปี พ.ศ.2378 จึงได้นำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยดังกล่าวเข้า

มายังประเทศไทยด้วย ระหว่างที่หมอบรัดเลย์ อยู่ที่ประเทศสิงคโปร์ เขาได้ศึกษาแทนพิมพ์ที่ทำจากไม้ด้วยความชำนาญ ขณะนั้นเริ่มมีมิชชันนารีแบบดีสโตอเมริกันเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ได้พิมพ์หนังสือเป็นตัวหนังสือจีนและภาษาไทย ที่เขียนด้วยตัวโรมันก็มีบ้าง โดยบาทหลวงชื่อชาร์ลส์ โรบินสัน (Charles Robinson) ได้แปลคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาไทยเมื่อหมอบรัดเลย์เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้ร่วมมือกับบาทหลวงโรบินสันสร้างแทนพิมพ์ไม้ขึ้น และได้จัดพิมพ์หนังสือไทยออกมาครั้งแรก (กำธร สถิรกุล 2505 : 201)

พวกมิชชันนารีสังเกตเห็นว่าการพิมพ์หนังสือสอนศาสนาออกมาเผยแพร่เป็นภาษาไทยจะช่วยให้เกิดประโยชน์แก่การเผยแผ่ศาสนาของเขามาก จึงได้มีหนังสือแจ้งให้สำนักงานใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกาจัดส่งแทนพิมพ์เข้ามาพร้อมกับกระดาษ ราวปี พ.ศ. 2379 โดยเรือใบชื่อเอมมะติลดา ได้นำแทนพิมพ์ยี่ห้อดิส 1 แทน และยี่ห้อสแตนดิง 1 แทน พร้อมด้วยกระดาษ 100 รีม มาจากเมืองสิงคโปร์ นับเป็นแทนพิมพ์โลหะเครื่องแรกช่างเรียงและช่างพิมพ์นำมาจากอเมริกา หมอบรัดเลย์ เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการพิมพ์ในเมืองไทย

ส่วนงานภาพประกอบการบรรยายสั้นๆ ยังปรากฏในงานหนังสือและสิ่งพิมพ์ของไทยอย่างต่อเนื่อง เป็นภาพประกอบในหนังสือแบบเรียนบ้าง หนังสือบันเทิงคดีและนวนิยายบ้าง ตลอดจนภาพประกอบในใบปิดโฆษณาต่าง ๆ การสร้างสรรค์ภาพประกอบในหนังสือและสิ่งพิมพ์ทำให้งานพิมพ์มีคุณค่าในการสื่อสารมีความหมาย และมีชีวิตชีวา

4. ภาพประกอบยุคสารสนเทศ

ในยุคสารสนเทศหรือยุคข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ สื่อถึงกันได้อย่างกว้างขวางรวดเร็ว ไร้ขีดจำกัด เพราะระบบการสื่อสารพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง มีทั้งการสื่อข้อมูลข่าวสารผ่านระบบใยแก้วนำแสงและผ่านดาวเทียม ได้ทั้งปริมาณและความรวดเร็วในการส่งข้อมูล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านเนื้อหาที่น่าสนใจไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งส่วนสำคัญที่เสนอควบคู่ไปกับเนื้อหาก็คือภาพประกอบข้อมูลในยุคข้อมูลข่าวสาร ตำแหน่งการจัดวางภาพประกอบได้เปลี่ยนแปลงไป คือแทนที่จะเป็นเพียงภาพประกอบอยู่แต่ในเอกสารหนังสือก็ถูกจัดวางผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปรากฏในเว็บไซต์ที่สามารถส่งผ่านไปทั่วโลก ภาพประกอบงานสิ่งพิมพ์งานวิชาการทุกแขนง ได้ถูกบรรจุไว้ในเว็บไซต์อย่างเป็นระบบระเบียบร่วมกับเนื้อหาสาระ แน่นอเนกที่สุดที่นักสารสนเทศ จะต้องมีความรอบรู้ในการคัดสรรภาพเพื่อประกอบเนื้อหาต่างๆ นั่นคือต้องรอบรู้ในเรื่องการสร้างภาพประกอบสำหรับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสร้างสรรค์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยเฉพาะงานออกแบบสิ่งพิมพ์ เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็ว เรียนรู้ได้ง่าย เครื่องมือและอุปกรณ์ราคาไม่แพง เราสามารถนำคอมพิวเตอร์มาช่วยในงานผลิตสิ่งพิมพ์ได้อย่าง

มากมาย ไม่เพียงแต่พิมพ์ตัวอักษร แต่ยังสามารถจัดหน้าหนังสือ (artwork) และสร้างภาพประกอบได้อีกด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ที่นำมาใช้ออกแบบสิ่งพิมพ์ในระยะแรกได้แก่เครื่องแมคอินทอช มีประสิทธิภาพในการออกแบบสิ่งพิมพ์สูง ทั้งงานสีและขาว-ดำ แต่ราคาค่อนข้างแพง จึงจำกัดอยู่เฉพาะในโรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์ใหญ่ๆ

ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เจริญก้าวหน้ามีการพัฒนาให้เครื่องคอมพิวเตอร์แบบพีซีมีประสิทธิภาพสูงขึ้นซอฟต์แวร์ต่าง ๆ ก็พัฒนาตามไปด้วย ประกอบกับราคาเครื่องยังคงถูกกว่า จึงมีผู้หันมาใช้เครื่องคอมพิวเตอร์พีซีออกแบบงานสิ่งพิมพ์มากขึ้น แม้ว่าคุณภาพด้านงานสีที่ได้จะด้อยกว่าเครื่องแมคอินทอช แต่สำหรับงานขาว-ดำจะมีคุณภาพใกล้เคียงกัน

โปรแกรมที่ใช้ออกแบบ และจัดหน้าสิ่งพิมพ์บนเครื่องพีซีนั้นมีหลายโปรแกรม ได้แก่ ไมโครซอฟต์เวิร์ด (Microsoft Word) ไมโครซอฟต์พับลิชเชอร์ (Microsoft Publisher) อะโดบีเพจเมกเกอร์ (Adobe PageMaker) และโปรแกรมสำหรับงานวาดภาพออกแบบตัวอักษรตกแต่งภาพ แก์โซลีสแกนภาพ เปลี่ยนแปลงลักษณะของภาพ เช่น โปรแกรมคอเรลดรอว์ (Corel Draw) โปรแกรมโฟโตชอป (Photo Shop) เป็นต้น

จากที่กล่าวมา งานภาพประกอบนอกจากจะเป็นสิ่งบันทึกเรื่องราวปรากฏการณ์ของชีวิตและสังคมทั้งในแง่ศาสนา ความเชื่อประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิวัฒนาการความก้าวหน้าของมนุษยชาติแล้ว ภาพประกอบยังสะท้อนถึงแนวความคิดการสร้างสรรค์ของศิลปินแต่ละยุคสมัย รวมถึงสะท้อนภูมิปัญญา ทั้งที่ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ด้วยฝีมือ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ภาพประกอบยังคงมีบทบาท และความสำคัญต่องานหนังสือและสิ่งพิมพ์สืบต่อไป

องค์ประกอบสำคัญในการเขียนภาพประกอบ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างภาพประกอบกับเนื้อเรื่อง การสร้างภาพประกอบให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องต้องยึดหลัก ดังนี้

1.1 ก่อนจะเขียนภาพประกอบควรอ่านเรื่องที่จะเขียนให้รู้เรื่องโดยตลอดเสียก่อน

1.2 จับหัวข้อตอนใดตอนหนึ่งของเรื่อง มาสร้างเป็นภาพประกอบในหน้าหนังสือ นั้น ๆ โดยมีข้อความและภาพตรงกัน

1.3 ภาพจะต้องเป็นเครื่องช่วยให้เห็นเค้าโครงเรื่อง ช่วยแปลความหมาย หรือช่วยขยายความเข้าใจของเรื่องได้ดี จะต้องช่วยสร้างอารมณ์ของเรื่องให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องจะต้องตรงกับลักษณะตัวละคร ฉาก หรือสถานที่ที่เนื้อเรื่องบรรยายไว้ สำหรับภาพประกอบหนังสือที่ผู้ใหญ่อ่านให้เด็กฟัง ควรจะมีความสอดคล้องกับข้อความที่ผู้ใหญ่อ่านให้ฟัง คือเมื่อผู้ใหญ่อ่านจบก็ควร

จะพอดีกับภาพที่เด็กดูจับกันในแต่ละภาพ

2. รูปแบบของการจัดภาพ การจัดภาพของแต่ละภาพประกอบมี 9 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การจัดภาพลักษณะความเป็นเด่น (Dominance) การจัดภาพชนิดนี้เป็นการจัดภาพที่ต้องการความโดดเด่น เพื่อเป็นการจูงใจสายตาของผู้ดูให้พุ่งสู่จุดเด่นนั้น ทำได้โดยใช้ เส้น สี ขนาด รูปทรง รูปทรง ลักษณะผิว น้ำหนัก หรือส่วนสูงที่แตกต่างกัน

2.2 การจัดภาพลักษณะการซ้ำ (Repetition) หมายถึง การซ้ำของรูปแบบหรือรูปทรง การจัดภาพชนิดนี้เป็นการจัดภาพชนิดมีลักษณะต่อเนื่องกัน ซ้ำ ๆ กัน ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป จะมีรูปแบบเป็นลวดลายเหมือนผลงานของรูปและพื้น ในลักษณะของการซ้ำ ถ้าเหมือนกันตลอดทั้งสี รูป และพื้น จะสร้างความเบื่อหน่ายให้เกิดขึ้น ดังนั้น นักออกแบบภาพประกอบจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ หนีความซ้ำซากจำเจ ซึ่งจะพบเห็นได้ในการออกแบบพิมพ์ลายผ้า กระดาษห่อของขวัญ หรืองานเขียนภาพประกอบหนังสือเด็ก การนำเอารูปลักษณะการซ้ำไปใช้ มักนิยมใช้ตกแต่งผนัง ออกแบบปกหนังสือ

2.3 การจัดภาพประกอบกระจายเป็นรัศมี (Radiation) เป็นการจัดภาพที่มีรัศมีหรือแสงพุ่งออกรอบตัวการจัดภาพในลักษณะกระจายเป็นรัศมีนี้ มีความสำคัญในการนำไปใช้ในการออกแบบเป็นวงกลม เป็นการออกแบบรอบวงโดยมีจุดศูนย์กลาง หรือการออกแบบจากจุดศูนย์กลางไปหาวงรัศมีก็ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวโดยมีแกนกลาง การจัดภาพลักษณะนี้จะแลดูอ่อนหวาน นุ่มนวล ไม่แข็งกระด้าง

2.4 การจัดภาพลักษณะการเป็นตัวกลาง (Transition) การจัดภาพชนิดนี้เป็นการทำสิ่งที่ขัดแย้งให้กลมกลืนกัน ด้วยการใช้ตัวกลางเข้าไปประสาน เช่น เส้นตั้งกับเส้นนอนมีทิศทางที่ตัดกันอย่างรุนแรง แต่ถ้ามีเส้นเฉียงเข้าไปช่วยความกลมกลืนจะมีมากขึ้นเส้นเฉียงคือตัวกลาง

2.5 การจัดภาพลักษณะสมดุล ชนิดส่วนประกอบสองข้างของแกนสมดุลเท่ากัน (Symmetrical Balance) เป็นการจัดภาพให้ส่วนประกอบ 2 ข้าง ของแกนกลางหรือแกนสมดุล (Axis Center of Balance) มีลักษณะเหมือนกันเห็นได้ชัดเจน เป็นการออกแบบที่จัดวางเท่ากันโดยรูปทรงและขนาดที่เหมือนกัน ความสมดุลแบบนี้ มักพบเห็นได้ในธรรมชาติ เช่น ใบหน้าของคนจะมีด้านซ้ายและขวาเหมือนกัน ลายไทยทรงข้าวบิณฑ์ หรือลายหน้าขา เป็นต้น ดุลยภาพแบบสองข้างเหมือนกันนี้ในทางศิลปะมีใช้น้อยส่วนมากจะใช้ในลวดลายตกแต่งงานสถาปัตยกรรมบางแบบ หรืองานที่ต้องการดุลยภาพที่นิ่งและมั่นคงจริงๆ ดุลยภาพแบบนี้เป็นดุลยภาพที่ให้ความรู้สึกหยุดนิ่งและเงียบเหงาเพราะเป็นการซ้ำของสิ่งที่เหมือนกันนั่นเอง

2.6 การจัดลักษณะภาพสมดุลชนิดส่วนประกอบสองข้างของแกนสมดุลไม่เท่ากัน

(Asymmetrical Balance) เป็นการจัดภาพให้มีขนาด รูปร่างหรือสีแตกต่างกันทั้งสองข้าง แต่เมื่อดูแล้วมีน้ำหนักที่เท่ากัน คือดุลยภาพที่เท่ากันได้โดยน้ำหนักของเส้น สี รูปร่าง รูปทรงหรือพื้นผิว และให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว

2.7 การจัดภาพลักษณะรูปทรงกลม (Spherical) เป็นการจัดภาพที่เป็นการหมุนเวียน (Circle) มีขอบเขตจำกัด เป็นกลุ่มเป็นก้อน รูปทรงมีโครงสร้างเช่นเดียวกับลูกฟุตบอล ลูกเทนนิส ลูกกอล์ฟ เป็นต้น และรูปทรงที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปทรงกลมคือรูปทรงรี เช่น ไข่ ลูกรักบี้ เป็นต้น การจัดภาพลักษณะนี้มองดูแล้วจะให้ความรู้สึกนุ่มนวล อ่อนหวาน

2.8 การจัดภาพลักษณะรูปสามเหลี่ยม (Tri - Angular) เป็นการจัดภาพที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมจะมีด้านเท่าหรือไม่เท่ากันไม่กำหนด ขอให้เป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยมข้อเสียของภาพลักษณะนี้ จะให้ความรู้สึกจำกัดขอบเขต ดูแล้วไม่นิ่มนวล

2.9 การจัดภาพลักษณะการโยงสายตาให้รวมที่จุดเดียว (Convergence) เป็นการจัดภาพที่มีลักษณะมองภาพ โดยโยงสายตาให้ไปพบกับจุดสนใจ (Convergence of Interest) เป็นการจัดที่ถูกต้องที่สุด ภาพชนิดนี้จะให้ความรู้สึกดึงดูดสายตา ชวนติดตาม ไม่เบื่อหน่าย และแสดงระยะใกล้ไกล เช่น ภาพถนน สะพาน เป็นต้น

รูปแบบอุดมคติ (Idialitic Style)

รูปแบบอุดมคติ คือภาพที่มีลักษณะเป็นภาพที่ระบายสีแบนเรียบ ใช้สีค่อนข้างสดใส แล้วตัดเส้นเป็นภาพ 2 มิติ ให้ความรู้สึกเพียงด้านกว้างและด้านยาวเท่านั้น มีลักษณะพิเศษในการจัดวางภาพเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ (สุวัฒน์ แสงขัติ 2547 : 11) โดยอาศัยองค์ประกอบศิลป์เข้าร่วม เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว พื้นที่ว่าง โดยการลดตัดทอน รูปร่างรูปทรงคนสัตว์สิ่งของ และสถาปัตยกรรมให้มีความอ่อนช้อยปราณีต

รูปแบบกึ่งเหมือนจริง (Semirealistic Style)

รูปแบบกึ่งเหมือนจริง คือภาพที่นำเอาลักษณะภาพรูปแบบเหมือนจริง มาผสมผสานกับรูปแบบภาพอุดมคติ เป็นภาพที่มีความลึก แบบทัศนียวิทยา (Perspective) น้ำหนักแสงเงาตามธรรมชาติเข้ามาประยุกต์ใช้กับภาพจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิม คำนี้ถึงสัดส่วนต่างๆ ตามหลักกายวิภาค จัดวางแบบเว้นพื้นที่ว่างแบบตะวันตก นำเทคนิคการเล่าเรื่อง การระบายสีแบนเรียบๆ อาจเน้นลักษณะมิติบ้างเล็กน้อยแต่ใช้วิธีการตัดเส้นแบบภาพแบบอุดมคติเข้ามาช่วยด้วย

รูปแบบเหมือนจริง (Realistic Style)

รูปแบบเหมือนจริงจะเน้นความสมจริง ถูกต้องตามที่ปรากฏในธรรมชาติ ไม่ว่าจะคนหรือสภาพบรรยากาศแวดล้อมที่เป็นจริง โดยยึดหลักการแสดงออกตามที่ตาเห็น (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ 2544 : 28)

รูปแบบ (Style)

รูปแบบหมายถึงรูปแบบที่ศิลปินใช้ในการนำเสนอเรื่องราวหรือเนื้อหาในผลงานสร้างสรรค์ของเขา รูปแบบนี้เป็นผลรวมของการจัดองค์ประกอบหรือการออกแบบและการใช้วัสดุหรือวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงาน (ไมเยอร์ 2540 : 344)

จินตนาการ (Imagination)

จินตนาการ มีที่มาตามรูปศัพท์ว่า จินต+อาการ หมายถึง การสร้างภาพขึ้นในจิตใจ จินตนาการก็เป็นกระบวนการก่อรูปขึ้นในจิตใจโดยแรงขับจากจิตใจซึ่งรูปลักษณะที่สร้าง จินตนาการนั้นอาจเหมือน แตกต่างหรือพิศดารไปจากสิ่งที่เคยเห็นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติก็เป็นได้ แหล่งที่มาของจินตนาการอาจเกิดจากการกระตุ้นของประสบการณ์ภายนอกหรือจากการกระตุ้นของอารมณ์ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สะสมภายใน อาจารย์ชลูด นิมเสมอ ให้ความหมายของ จินตนาการไว้ว่า จินตนาการ คือ การกระทำหรือพลังอำนาจของจิตที่สร้างรูปที่มีได้มีปรากฏ ภายในสำนึก (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ 2543 : 106 อ้างจาก ชลูด นิมเสมอ 2539 : 25)

การสื่อความหมาย

สื่อความหมาย ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 นั้น หมายถึงการติดต่อให้ถึงกัน ในที่นี้อาจหมายถึง การรับรู้ทางการเห็น (Visual Perception) เป็นกระบวนการเลือกสรรสิ่งที่เห็นมาเป็นข้อมูลของการรับรู้ แล้วป้อนเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดทางด้านสมองและจิตใจ เป็นตัวแปรออกมาให้เป็นความหมายในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นอะไร หรือหมายถึงอะไร (ธวัชชานนท์ ตาโธสง 2546 : 24)

ความหมายของคำว่า “ โฟนิสต์ ”

ความหมายคำว่า “ โฟนิสต์ ” ในคัมภีร์เถรวาทในพระสูตรที่ชฌนิกายและมัชฌิมนิกาย คำว่า “ โฟนิสต์ ” หมายถึงบุคคลผู้ที่กำลังจะบรรลุโพธิ์เท่านั้น ในชาดกหมายถึงสัตว์หรือบุคคลที่ฉลาด มีคุณธรรม มีสติปัญญาสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้

ในอรรถกถาปรมัตถโชติกา มีการวิเคราะห์ไว้ดังนี้คำว่า “ โฟนิสต์ ” หมายถึงสัตว์ที่ฉลาด

คือเป็นสัตว์ที่ควรเพื่อบรรลुพระสัมมาสัมโพธิ (โพธิสโตโตติ สขณนสโตโต สมนมาสุมโพธิ ชนัต อรโต สโตโต)

ในคัมภีร์อรรถกถาที่ขนิทาย ให้ความหมายไว้ 2 นัยคือ หมายถึงสัตว์ที่เป็นบัณฑิต สัตว์ที่ฉลาดและบุคคลผู้ชองอยู่ในมรรค 4 ดังบาลีว่า

โพธิสโตโตติ ปณทิสโตโต พุชณนสโตโต. โพธิสงขาเตสุ วา จตุสุ มคเคสุ อาสโตโต ลคคมานโส อิติ โพธิสโตโต แปลว่า “โพธิสัตว์” หมายถึงสัตว์ที่เป็นบัณฑิตสัตว์ที่ฉลาดหรืออีกอย่างหนึ่งบุคคลที่ติดแล้วชองแล้วหรือมีใจแนบแน่นในมรรคทั้ง 4 ที่เรียกว่า “โพธิ” ก็เรียกว่า “โพธิสัตว์”

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ทรงให้ความหมายของพระโพธิสัตว์ไว้ดังนี้ “โพธิสัตว์” คำว่า “สัตว์” หมายถึงผู้ชองติดอยู่ และเรียกว่า “พระโพธิสัตว์” ก็หมายถึงท่านผู้เกี่ยวชองติดอยู่ในความรู้ แปลว่ายังไม่รู้ปลดปล่อยแจ่มแจ้งถึงที่สุด จึงเรียกว่าพระโพธิสัตว์ ศัพท์ว่า “โพธิสัตว์” นี้ในลัทธิผู้นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ หรือฝ่ายมหายาน กับลัทธิของผู้นับถือพุทธศาสนาในฝ่ายใต้หรือที่เขาตั้งชื่อว่าหินยานความหมายต่างกัน พระโพธิสัตว์ทางฝ่ายมหายานนั้น เขาแสดงว่าท่านผู้ที่ได้มุ่งทำความดีทำชอบให้เจริญยิ่งขึ้นไป จนถึงเข้ากระแสธรรมที่จะเป็นพุทธเจ้าต่อไปได้เรียกว่า โพธิสัตว์ และแสดงว่าพระโพธิสัตว์นั้น ไม่เกิด ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ต่อไป เพราะฉะนั้น เขาจึงสอนกันให้ตั้งใจบำเพ็ญเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นพระโพธิสัตว์เป็นพื้น และก็มีพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายานเป็นอันมาก และส่วนทางฝ่ายใต้ที่เรียกว่าหินยาน ไม่เป็นเช่นนั้น แม้ท่านที่เป็นพระโพธิสัตว์จนถึงในชาติที่สุดซึ่งเป็นพระสิทธัตถะ พระกายต้องเกิดในเบื้องต้นก็ต้องชำระทุดโทรมและในที่สุดก็ต้องสลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระกายที่ต้องเกิด มีพระกายที่ต้องชำระทุดโทรม ในที่สุดก็ต้องสลาย แต่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้เกิด ไม่ได้เจ็บ ไม่ได้ตาย ตลอดจนถึงไม่เกิดไปตามกาย แม้ในทศชาติคือ 10 ชาติ ที่ท่านได้แสดงไว้พระเตมีย์ พระชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิ พระมหิสถ เป็นต้น จนถึงพระเวสสันดร เมื่อต้องเกิดในเบื้องต้น ก็ต้องชำระทุดโทรมท่ามกลางในที่สุดก็สลาย นี่เป็นส่วนรูปกาย แต่ความเป็นพระโพธิสัตว์ ไม่ได้สลายไปตาม เพราะฉะนั้นท่านจึงบำเพ็ญบารมีสืบเนื่องต่อกันมาโดยลำดับ

จนในที่สุดที่เป็นพระสิทธัตถะนี้เป็นตัวอย่าง ที่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะพึงระลึกถึง และแล้วพยายามทำตนให้ดีขึ้นโดยลำดับ ตามสามารถที่พึงกระทำได้พระโพธิสัตว์ที่เรียกกันและรู้จักกันเข้าใจกันนั้นท่านมุ่งหมายถึงพระโพธิสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเดี่ยวแต่เมื่อระลึกถึงศัพท์ว่า พระพุทธะ เช่นนี้แล้ว ท่านแจกออกไปต่างๆ กันคือ พระสัมมาสัมพุทธะ อย่างหนึ่ง พระปัจเจกพุทธะ อย่างหนึ่งพระสาวกพุทธะหรืออนุพุทธะ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็น่าจะเรียกพระโพธิสัตว์เป็น 3 อย่าง ตามพระพุทธานั้น อย่างต้นควรจะเรียกชื่อว่าสัมมาพุทธ

โพธิสัตว์ อย่างที่ 2 ควรจะเรียกว่าปัจเจกโพธิสัตว์ อย่างที่ 3 ควรจะเรียกว่า สาวกโพธิสัตว์ หรือ ออนุพุทธสัตว์ ดังนี้

โพธิสัตว์โต (พระโพธิสัตว์ บุคคลผู้ซึ่งอยู่ในญาณชื่อโพธิ คำเรียกท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธรเจ้า และเป็นคำที่พระพุทธรเจ้าตรัสเรียกพระองค์เองเมื่อก่อนตรัสรู้) “อุ อหมปิ...อน ภิสมพุทโท โพธิสโตโต ว สมานอแม้เรา....เมื่อยังไม่ได้ตรัสรู้ เป็นโพธิสัตว์ อยู่”

ความหมายของคำว่า โพธิสโตโต ในคัมภีร์มหายาน คัมภีร์ดั้งเดิมเช่นลัทธธรรม ปุณทริกสูตรและวิมลเกียรตินิเทศสูตรให้ความหมาย โพธิสัตว์ว่า หมายถึงบุคคลที่บำเพ็ญบารมี เพื่อเป็นพระพุทธรเจ้า หรือผู้ที่จะเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคต เช่น ในข้อความว่า

พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมประกอบด้วยอริยสัจ 4 อันเป็นไปด้วยปฏิจักษุสมุปบาทเพื่อความก้าวล่วงแห่งชาติ ชรา มรณะ โศก ปริเทวทุกข์ โสมนัส อุปายาส และสิ้นสุดที่พระนิพพาน แก่พระสาวก ส่วนพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมะปรารภอนุตตรสัมมยัก สัมโพธิอันประกอบด้วยปาริมิตา 6 ประการ อันสิ้นสุดลงที่สรวชญชญา (สัพพัญญุตญาณ) คัมภีร์ มหายนารุ่นหลัง ให้ความหมาย พระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มุ่งมั่นเพื่อโพธิ

ในโพธิจรรยาวัตรปัญญาภิชา กล่าวว่าเป็นที่นั้น คำว่า “โพธิสัตว์หมายถึงผู้ที่มี สดตฺตว คือความมุ่งหมายในโพธิ” อรรถกถาศตสาหสริกาว่า “ผู้ใดก็ตามมี สดตฺตว คือความมุ่งหมายในโพธิ ผู้นั้นได้ชื่อว่า โพธิสัตว์”

ในสมาธิราชสูตร โพธิสัตว์ หมายถึงผู้เตือนสัตว์ทั้งปวงดังข้อความว่า “พระโพธิสัตว์” ได้ชื่อเช่นนั้น เพราะเป็นผู้เตือนสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากกิเลสที่เป็นพิษ ชี้แจงว่า นั้นมิใช่ทางเพื่อความบรรลุนั่นเป็นอมตะ (เมื่อพรรณนาทางชั่วเช่นนั้นแล้ว) ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ทาง (ที่ดี)

ในรัตนคุณสัมมยาคาถา พระโพธิสัตว์ หมายถึงบุคคลผู้บำเพ็ญหรือเป็นผู้ดำรงอยู่ในความคิดเรื่องศุขนยตา ดังข้อความว่า

พระสุภูติกราบทูลพระพุทธรเจ้าว่า “เพราะอะไร บุคคลจึงได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์”

(ตตร โพธา สดตฺตวม อภิปรายสฺยเตติ โพธิสโตโต :)

พระพุทธรเจ้าทรงตอบว่า “เพราะ บุคคลนั้นเป็นผู้ตัดความที่เกี่ยวข้อง(สังคเจติ)ปรารภนา จะทำลายสิ่งที่ทำความเกาะเกี่ยวในทุกๆกรณี ย่อมได้สัมผัสโพธิอันมีความจริงคือความไม่เกาะเกี่ยวอันเป็นของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เพราะเหตุดังกล่าวจึงได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์”

ความหมายของพระโพธิสัตว์ ในมหายานในคัมภีร์ขั้นต้นเหมือนกับในเถรวาท ส่วน คัมภีร์มหายานขั้นหลังให้ความหมายพระโพธิสัตว์ต่างจากเถรวาทคัมภีร์ ที่เป็นเรื่องศุขนยตา กล่าว ว่า พระโพธิสัตว์คือผู้ดำรงตนอยู่ในศุขนยตา อันถือเป็นสิ่งสาระของสิ่งทั้งปวงเทียบกับโพธิ ตาม

ความหมายของมหายาน จึงเป็นเหตุให้แปลความได้ว่า ผู้มีแก่นแท้คือโพธิ หรือผู้มีโพธิเป็นสาระ เป็นธรรมชาติของตนในสมาธิราชสูตร พระโพธิสัตว์ หมายถึงผู้ตกเดือนหมู่สัตว์

ในคัมภีร์เถรวาทมีใช้คำว่า มหาสัตว์ ในอรรถกถา และมหาบุรุษในคัมภีร์พระไตรปิฎก ส่วนในมหายานนั้นใช้คำว่า มหาสัตว์ แทนพระโพธิสัตว์

ชาดก

ความหมายของชาดก

ชาดกเป็นภาษาบาลี มาจากรากคำว่า ชน. ชาติ แปลว่า เกิด แปลง ชน. ชาติ เป็น ชา ลง ต ปัจจัยในกิริยาภิตต์ ปัจจัยตัวนี้แปลว่า “แล้ว” ได้รูปคำเป็น ชาต แปลว่า เกิดแล้ว จากนั้นจึงลง ก ปัจจัย ซึ่งแปลว่า “ผู้” สำเร็จรูปเป็น ชาตก แปลว่า “ผู้เกิดแล้ว” บาลีออกเสียงเป็น ชา-ตะ-กะ เมื่อนำคำนี้มาออกเสียงเป็นภาษาไทย เราเปลี่ยน ต เป็น ด และให้พยัญชนะ ก เป็นตัวสะกดในแม่ กก เราจึงออกเสียงเป็น ชาดก (พัฒน์ เพ็งผลา 2530 : 9)

ชาดกมีความหมาย 3 อย่างคือ

1. ชาดก หมายถึงเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้เสวยพระชาติต่างๆ เป็นมนุษย์บ้าง อมนุษย์บ้าง เทวดาบ้าง สัตว์วิบาหบ้าง สัตว์จตุบาทบ้าง ฯลฯ แต่ละพระชาติของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นทรงบำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์ (ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต) ด้วยการบำเพ็ญบารมีธรรม 10 ประการ

2. ชาดก หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง ในจำนวนคำสั่งสอนเก้าอย่าง ที่เรียกว่า “นวัคคัสตตุศาสน์” แปลว่า คำสอนของพระศาสดา มีองค์ 9 คือ

2.1 สุตตะ คือคำสั่งสอนที่เป็นพระสูตร และพระวินัยรวมทั้งสุตตนิบาตและคัมภีร์นิทเทสทั้งสอง

2.2 เคยยะ คือคำสั่งสอนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายถึงเอาพระสูตรที่มีคาถาทันทีโดยเฉพาะสคาถาวรรคในสังยุตตนิบาต

2.3 เวยยาकरणะ คือไวยากรณ์ ได้แก่คำสั่งสอนที่เป็นร้อยแก้ว ล้วนหมายถึงเอาพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถาและพระพุทฺพจน์อื่นใดที่ไม่จัดเข้าในองค์ 8 ข้อที่เหลือ

2.4 คาถา คือคำสั่งสอนที่เป็นร้อยกรองล้วน หมายถึงเอาธรรมบทเถรคาถา เถรีคาถา และคาถาในสุตตนิบาตที่ไม่มีชื่อเป็นสูตร

2.5 อุทาน คือคำสั่งสอนที่เป็นคาถาที่ทรงเปล่งออกมาด้วยความโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เช่น อุทานในเวลาแรกตรัสรู้ คำสอนที่เป็นอุทานรวมเป็นพระสูตร 82 สูตร

2.6 อิติวุตตกะ คือคำสอนที่ทรงยกธรรมบทใดบทหนึ่งขึ้นตั้งเป็นประธานไว้แล้ว ตรีสรู้อธิบายความในข้อธรรมนั้นๆ จบแล้ว สรุปรูปข้อธรรมข้างต้นนั้น อีกลักษณะของอิติวุตตกะ โดยปริยายคล้ายกับนิทานสุภาสิต เพราะเมื่อกล่าวจบแล้ว กล่าวสรุปเป็นสุภาสิตไว้ตอนท้ายคำสอน อิติวุตตกะเป็น พระสูตรรวม 110 สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า “วุตฺ ตฺ เหน” (คำนั้นอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างนั้น)

2.7 ชาตก คือคำสอนที่แสดงถึงบุรพจริยา ที่ทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อน มี 547 ชาตก

2.8 อัပ္ภุตธรรม คือคำสอนที่แสดงถึงเหตุอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาก่อน เช่น พระสูตรที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี 4 อย่างนี้หาได้ในพระอาณนท” ดังนี้ เป็นต้น

2.9 เวทัลละ คือคำสอนแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้และความพอใจ เช่น สักกปัญหสูตร เป็นต้น

3. ชาตก หมายถึงคัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวนคัมภีร์ 15 เล่ม ของคัมภีร์ขุททกนิกายใน พรสุตตันปิฎก พระสุตตันตปิฎกมีคัมภีร์อยู่ 5 เล่ม คือที่มกนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย คัมภีร์ขุททกนิกายนี้มีคัมภีร์อยู่ 15 เล่ม คือ (พัฒน์ เพ็งผลา 2530 : 10)

3.1 ขุททกปาฐะ คือบทสวดเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยมากจะเป็นบทสวดสั้นๆ เกี่ยวกับ พระพุทธานุศาสน์

3.2 ธรรมบท คือบทแห่งธรรม เป็นธรรมภาสิตสั้น ๆ มีประมาณ 300 หัวข้อ บรรณาการในการเปล่งอุทานของพระพุทธเจ้า

3.3 อุทาน คือคำที่เปล่งออกมาเป็นธรรมภาสิต มีเรื่องราวประกอบเป็นเหตุ

3.4 อิติวุตตกะ คือ “ข้อความที่กล่าวไว้อย่างนั้น” เป็นการอ้างอิงว่าพระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ข้อความไว้อย่างนั้น ไม่มีเรื่องราวประกอบมีแต่ขึ้นว่า “ข้าพเจ้าได้ยินมาว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ ตรัสไว้ดังนี้”

3.5 สุตตนิบาต คือรวมพระสูตร มีการรวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดต่างๆ ไว้ด้วยกัน มีชื่อพระสูตรกำกับไว้

3.6 วิมานวัตถุ คือเรื่องราวของผู้ได้วิมาน แสดงเหตุที่ทำให้ได้ผลดีตามคำบอกเล่าของผู้ได้ผลดีนั้นๆ

3.7 เปตวัตถุ คือเรื่องราวของเปรตผู้ล่วงลับที่ไปทำกรรมชั่วไว้

3.8 เถรคาถา คือคาถาของพระเถรเป็นภาสิตต่างๆ ของผู้เป็นพระอรหันตสาวก

3.9 เถรีคาถา คือคาถาของพระเถรี เป็นภาษิตต่างๆ ของผู้เป็นพระอรหันตสาวิกา

3.10 ชาดก คือเรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเป็นภาษิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนประเภทเล่านิทาน เนื้อเรื่องสมบูรณ์มีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาชาดก

3.11 นิทเทส คือคำอธิบาย หรือแสดงหมายถึงคำอธิบายพระพุทธภาษิต ในสูตรนิบาต แบ่งออกเป็นมหานิทเทสและจุลนิทเทส

3.12 ปฏิสัมภิตามรรค คือทางแห่งปัญญาอันแตกฉาน เป็นคำอธิบายหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งพระสาวกได้กล่าวไว้

3.13 อุปทาน คือคำอ้างอิงเป็นประวัติส่วนพระองค์ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระสาวกและพระสาวิกา

3.14 พุทธวงศ์ คือวงศ์ของพระพุทธเจ้า กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต 22 พระองค์ รวมพระโคตมพุทธเจ้าเป็น 25 พระองค์

3.15 จรียาปิฎก คือคัมภีร์แห่งจรียากล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ทาน ศีล และเนกขัมมะ เป็นต้น

คัมภีร์ที่ 10 ในขุททกนิกาย คือ “ชาดก” นั้น คนส่วนมากจะเรียกว่า “นิบาตชาดก” เพราะได้จัดเนื้อเรื่องออกเป็นหมวดๆ เรียกว่า นิบาต

ข้อควรสังเกต คือเรื่องชาดกในนวงค์สตถุศาสตร์ มิได้เป็นเรื่องอดีตของพระพุทธเจ้าในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เหมือนอย่างที่ใช้เรียกชื่อเรื่องในคัมภีร์ชาดก เพราะคำว่า “โพธิสัตว์” ในสมัยพุทธกาลหมายถึงเฉพาะช่วง 6 ปี ที่พระองค์เสด็จทิ้งบ้านเมืองออกสังฆกรรมจนถึงตอนที่จะตรัสรู้ หรือบางทีก็หมายถึง ชีวิตของพระพุทธเจ้าตั้งแต่เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงสู่ครรภ์พระมารดา จนประสูติ ออกบวช แสวงหาธรรมจนถึงก่อนตรัสรู้ คติที่ถือว่าชาดก คือเรื่องชาติก่อนของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นคติในสมัยหลัง ซึ่งพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายบาลีได้รับอิทธิพลจากพุทธรูปศาสนาฝ่ายสันสกฤต

ฝ่ายสันสกฤตถือว่า อิติวุตตกะ เป็นเรื่องชาติก่อนของพระอรหันตบุคคล ชาดกเป็นเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ บางทีก็เรียกเรื่องชาดกว่า “โพธิสัตว์จรตปิฎก” ส่วนฝ่ายจีน ถือว่า อิติวุตตกะ เป็นเรื่องชาติก่อนของพระพุทธเจ้าซึ่งเกิดขึ้นในโลก แต่ “ชาดก” คือเรื่องชาติก่อนของพระพุทธเจ้าในโลกนี้

ประเภทชาดก

ชาดกในวรรณคดีบาลี ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือชาดกในนิบาตเรียกว่านิบาตชาดก และชาดกนอกนิบาตเรียกว่าปัญญาสชาดก

1. ชาดกในนิบาต หมายถึงชาดก 547 เรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกคัมภีร์อรรถกถาชาดก และคัมภีร์ฎีกาชาดก

ชาดกในพระไตรปิฎก มีอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกแต่งเป็นคาถาคือ คำฉันท์ล้วนๆ ลักษณะคาถาเป็นคาถาสุภาสิตไม่กล่าวถึงเรื่องบุคคลและสัตว์บ้าง เป็นคาถาสุภาสิตสุภาสิต กล่าวถึงเรื่องบุคคลและสัตว์บ้าง เป็นคาถากล่าวเฉพาะเรื่องบุคคลและสัตว์ไม่เป็นพุทธศาสนสุภาสิตบ้าง เป็นคาถากล่าวถึงการกลับชาติบ้าง

อรรถกถาชาดก หรือเรียกตามภาษาบาลีว่า ชาตักฎฐกถา หมายถึงชาดกที่พระอรรถกถาจารย์ (พระพุทธโฆษาจารย์) หรือบางท่านเรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งเป็นชาวเมืองพุทธคยา ประเทศอินเดีย ได้แต่งอธิบายขยายความชาดกในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้พิสดาร และเข้าใจง่ายขึ้น

โดยนำนิทานพื้นบ้านเก่าแก่ของอินเดีย กรีกและเปอร์เซียมาแต่งเป็นร้อยแก้ว ผสมกับคาถาในนิบาตชาดก

การแต่งนิทานในอรรถกถาชาดกนั้น เป็นการแต่งแบบขยายความบ้าง แต่งแบบพิสดารบ้าง แต่งแบบตั้งเรื่องขึ้นใหม่บ้าง ส่วนตัวนิทานชาดกอาจจะคงคาถาที่เป็นสุภาสิต ซึ่งเป็นหัวใจของเรื่องไว้ แล้วนำมาเชื่อมอดีตกับปัจจุบันให้ต่อเนื่องกัน โดยระบุนุคคลในอดีตว่า เป็นคนเดียวกับใครในสมัยพระพุทธเจ้า

ฎีกาชาดก หมายถึงคัมภีร์ที่พระฎีกาจารย์แต่ง อธิบายความ หนังสือฎีกาชาดกแต่งขึ้นภายหลังอรรถกถาชาดก และแต่งเพื่ออธิบายเฉพาะคำหรือความที่ขัดแย้งกันระหว่างนิบาตชาดกกับอรรถกถาชาดก ฎีกาชาดกจึงไม่มีเนื้อเรื่องของชาดก เช่น ฎีกาชาดกที่พระธรรมปาละแต่งหรือคัมภีร์เวสสันดรที่ปณี ของพระสิริมังคลาจารย์เป็นต้น

2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึงชาดก ที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกา เป็นชาดกที่พระภิกษุชาวเขียงใหม่ได้นำเอานิทานพื้นบ้านไทยมาแต่ง เลียนแบบอรรถกถาชาดก ลักษณะการแต่งคัมภีร์ปัญญาสชาดกนั้น แต่งเป็นภาษาบาลีแบบร้อยแก้วซึ่งประกอบด้วยคาถา คาถาบาลีนั้นผู้แต่ง แต่งขึ้นเองยกเว้นคาถาที่เป็นพุทธภาสิต ชาดกนอกนิบาตมี 50 เรื่อง เรียกเป็นชื่อคัมภีร์นี้ว่า “ปัญญาสชาดก”

ปัญญาสชาดก แปลว่าชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง รวม

เป็น 61 เรื่อง พระภิกษุชาวเชียงใหม่ได้แต่งคัมภีร์ปัญญาสชาดกขึ้นในราว พ.ศ. 2000 - 2200 หนังสือปัญญาสชาดกนี้ คือ ชุมนุมนิทานเก่าแก่ ที่เล่ากันในประเทศไทยแต่โบราณ 50 เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นเป็นชาดกไว้เป็นภาษามคธ เมื่อพุทธศักราชประมาณ 2000 - 2200 อันเป็นสมัยเมื่อพระสงฆ์ชาวต่างประเทศนี้พากันไปศึกษาเล่าเรียนแต่ลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบอย่างพระภิกษุสงฆ์ในทวีปลังกา มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้านเมืองของตน แต่งเป็นอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่น คัมภีร์มงคลทีปนี เป็นต้นบ้าง แต่งเป็นเรื่องราวประวัตติ เช่น คัมภีร์ชินกาลมาลินี เป็นต้น ตามเรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบ้างแต่งเป็นชาดกเช่นเรื่องปัญญาสชาดกนี้เอาอย่างนิบาตชาดกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร และจะให้หนังสือแต่นั้นเป็นหลักฐานมั่นคงด้วยเป็นภาษาเดียวกับพระไตรปิฎก หนังสือแตงตอนปลายลานนาไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้าเมืองแก้ว จนถึงเสียกรุงแก่พระเจ้าอู่ทอง เพราะความรู้ภาษาบาลียังไม่ถึงขั้นของหนังสือที่แต่งในสมัยก่อน

ปัญญาสชาดกนี้ ต้นฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ใบลานจำนวนรวม 50 ผูก เดียวนี้เห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศไทย... มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้ฉบับไปถึงเมืองพม่า ครั้งหนึ่งพม่าเรียก “เชียงใหม่ปัญญาส” แต่พระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์หนึ่งดำรัสว่า เป็นหนังสือแต่งปลอม พุทธวจนะสั่งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงไม่มีปัญญาสชาดกเหลืออยู่

ตามความจริงต้นฉบับปัญญาสชาดก มีอยู่ไม่ครบบริบูรณ์ ได้พยายามค้นหาต้นฉบับที่หายไปหลายปี ไปได้ฉบับมาแต่วัดระฆังบ้าง วัดอรุณบ้าง วัดปทุมคงคาบ้าง จึงรวมกันเป็นฉบับสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2466 (ทรัพย์ ประกอบสุข 2527 : 33) ปัญญาสชาดกนี้ ได้มีอิทธิพลต่อประเทศไทยเกี่ยวกับพุทธศาสนา มาก เช่นสุภาสิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง ในสมัยสุโขทัยสมุทรโฆษคำฉันท์ พระสุธนคำฉันท์ สังข์ทอง และคาวี ในสมัยรัตนโกสินทร์

ชาดกมาลา เป็นคัมภีร์พระพุทธานุศาสน์ฝ่ายอุตรนิกาย คือนิกายมหายาน ชาดกมาลาต้นฉบับเดิมเป็นกาพย์ เป็นบทร้อยกรองภาษาสันสกฤต เขียนด้วยอักษรเทวนาครี ไม่มีคาถา เพราะเป็นเรื่องที่รวบรวมขึ้นจากนิทานพื้นบ้าน ในภาคพื้นชมพูทวีป แล้วนำมาปรับปรุงโดยเพิ่มคติธรรมเข้าไปเป็นแก่นดำเนินเรื่อง การเริ่มต้นเรื่องได้ยกคติธรรมขึ้นมากล่าวนำ ตอนจบจะสรุปคติธรรมอีกครั้งหนึ่ง

นิบาตชาดก คือชาดกในนิบาต หมายถึงชาดก 547 เรื่องที่มีในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือคำว่า “นิบาตชาดก” หมายถึงชาดกที่มีการจัดหมวดหมู่ของชาดกตามจำนวนคาถา เพราะคำว่า “นิบาต” แปลว่า หมวด “หมู่” หรือ “รวม”

คำว่านิบาตนิยมใช้เป็นคำนำหน้า หรือต่อท้ายชื่อคัมภีร์ในพุทธศาสนาเช่น นิบาตชาดก

สูตรนิบาต เอกนิบาต เป็นต้น ที่ว่าจัดชาดกเป็นหมวดเป็นหมู่ตามคานานั้นเช่น ชาดกมี 1 คานา เรียกว่า “เอกนิบาต” ชาดกมี 2 คานาเรียกว่า “ทุกนิบาต” เป็นต้น

นิบาตชาดกหรือชาดกในนิบาต แบ่งออกเป็น 22 นิบาต แต่ละนิบาตมีจำนวนคานา และชาดก ดังนี้

1. เอกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 1 คานา มี 150 ชาดก
2. ทุกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 2 คานา มี 100 ชาดก
3. ติกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 3 คานา มี 50 ชาดก
4. จตุกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 4 คานา มี 50 ชาดก
5. นิบาตชาดก	คือชาดก มี 5 คานา มี 25 ชาดก
7. สัตตกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 7 คานา มี 21 ชาดก
8. อัฐกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 8 คานา มี 10 ชาดก
9. นวกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 9 คานา มี 12 ชาดก
10. ทสกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 10 คานา มี 16 ชาดก
11. เอกาทสกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 11 คานา มี 9 ชาดก
12. ทวาทสกนิบาตชาดก	คือชาดก มี 12 คานา มี 10 ชาดก
13. เตรสนิบาตชาดก	คือชาดก มี 13 คานา มี 10 ชาดก
14. ปกิณณกนิบาตชาดก	คือชาดกที่มี คานากระจัดกระจาย มี 14 คานาบ้าง 15

คานาบ้าง 22 คานาบ้าง มีอย่างละ 1 ชาดก มี 13 ชาดก

15. ปัญญาสนิบาตชาดก	คือชาดกมี 50 คานา มี 3 ชาดก
16. สัมภูตนิบาตชาดก	คือชาดกมี 60 คานา มี 2 ชาดก
17. นิบาตชาดก	คือชาดกมีคานามากเกิน 80 คานาขึ้นไป มี 10 ชาดก

นิบาตชาดก ซึ่งเป็น 10 ชาตีสุดท้าย ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะบรรลุนิพพานเป็นพระพุทธเจ้า หรือเรียกว่า ทศชาติชาดก (พระเจ้า 10 ชาตีสุดท้าย) ได้แก่

1. พระเตมียชาดก	(พระเตมีย์)
2. มหาชนกชาดก	(พระมหาชนก)
3. สุวรรณสามชาดก	(สุวรรณสาม)
4. เนมิราชชาดก	(พระเนมิราช)
5. มโหสถชาดก	(พระมโหสถ)
6. ภูริทัตตชาดก	(พระภูริทัต)

7. จันทรกษัตริย์ (พระจันทรกษัตริย์)
8. มหานารทกัศปชาดก (พระมหานารท)
9. วิรุทธชาดก (พระวิรุทธบัณฑิต)
10. มหาเวสสันดรชาดก (พระมหาเวสสันดร)

ชาดกในนิบาตมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยอย่างมาก เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ บทเห่หรือคำกลอนเรื่องงากี้ เป็นต้น

เรื่องย่อทศชาติ

พระเตมีย์ชาดก (พระเตมีย์)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเตมิราชกุมารแห่งเมืองพาราณสี วันหนึ่งทรงเห็นพระราชบิดามีพระราชรับสั่งให้ราชบุรุษลงโทษเชียนตี และเอาดอกหหลวงมาเสียบประหารใจ พระราชกุมารได้ทรงเห็นดังนั้นก็ทรงสะดุ้งกลัว และทรงคิดว่าพระชนกทรงทำบาปหนัก จะต้องไปตกรนกระ พระราชกุมารทอดพระเนตรเห็นสิริราชสมบัติแล้วทรงกลัว ทรงระลึกชาติได้ว่าพระองค์มาจากเทวโลก ทั้งยังเคยตกรนกระหมักหมมในอุสสุทนรก เพราะพระองค์เคยเป็นพระเจ้ากรุงพาราณสีแล้วรับสั่งให้มีการลงโทษโจร กรรมนั้นส่งผลให้พระองค์ต้องไปชดใช้กรรมในนรก พระองค์จึงทรงกลัวและทรงคิดหาทางออกไปเสียจากจากพระราชมณเฑียร นางเทพธิดาแนะนำพระองค์ให้ทำเป็นคนง่อยเปลี้ย หูหนวก เป็นคนใบ้ พระองค์ทรงปฏิบัติตาม พระราชารับสั่งให้นำพระเตมิราชกุมารไปปล่อยในป่าและขุดหลุมฝัง ขณะที่นายสารถีกำลังขุดหลุมอยู่นั้นท้าวสักกะได้ให้พระวิสุทธกรรมเทพบุตรนำเครื่องประดับไปให้พระราชกุมาร พระราชกุมารเสด็จไปที่หลุมและบอกว่าพระองค์คือเตมิราชกุมาร บอกให้สารถีนำความไปทูลพระราชบิดา พระราชมารดา ส่วนพระองค์จะทรงออกบวชเป็นฤาษีอยู่ที่อาศรม เมื่อพระราชบิดา พระราชมารดาทรงทราบ จึงได้เสด็จพร้อมด้วยข้าราชการบริวารไปยังอาศรม แล้วทรงอ้อนวอนให้กลับไปครองราชย์ แต่พระองค์ทรงยืนยันเจตนาในการบวช พระราชบิดาพระราชมารดาพร้อมด้วยข้าราชการบริวารจึงได้ออกบวชตามด้วย

มหาชนกชาดก (พระมหาชนก)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก พระราชบิดาสวรรคตในสนามรบ ในขณะที่พระชนนีกำลังทรงพระครรภ์พระมหาชนก พระราชชนนีก็ได้เสด็จหนีจากข้าศึกได้ โดยเสด็จไปถึงนครจัมปาละ โดยได้อาศัยอยู่กับพราหมณ์ทศปาโมกข์แล้วคลอดบุตรตั้งชื่อว่า "มหาชนก" เมื่อพระราชกุมารอายุได้ 16 ชันษา ได้ขออนุญาตพระราชมารดาไปค้าขายที่เมืองสุวรรณภูมิ เรือพระ

มหาชนกเดินทางมาได้ 7 วันก็ได้เจอพายุทำเรืออัปปางลงที่กลางทะเลพระมหาสมุทรทรงมีความเพียรว่ายน้ำอยู่ 7 วัน 7 คืน นางมณีเมขลาได้มาช่วยเหลือนำไปยังเมืองมิลินดา ในขณะที่นั้นพระเจ้าโปโลชนกราชได้สิ้นพระชนม์ลง พระมหาสมุทรได้รับเป็นพระราชาทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

สุวรรณสามชาดก (สุวรรณสาม)

มีนายพราน 2 คนอาศัยอยู่ที่เมืองพาราณสี เป็นมิตรสนิทรักใคร่กันมาก ต่างสัญญากันว่าถ้าบุตรของทั้ง 2 เป็นชายและเป็นหญิงจะให้แต่งงานกัน ปรากฏว่าพรานผู้หนึ่งมีบุตรเป็นชายชื่อว่า “ทุกลกุมาร” อีกคนหนึ่งมีบุตรเป็นหญิงชื่อว่า “ปาริกากุมารี” เด็กทั้งสองมีรูปโฉมที่งดงามน่ารัก ถึงทั้งสองจะเกิดในตระกูลพราน ก็ไม่ทำปาณาติบาต มันอยู่ในศีลธรรม เมื่อเด็กทั้งสองเจริญวัยขึ้น บิดามารดาจึงให้ทั้งสองแต่งงานกันตามที่สัญญากันไว้ ทั้งสองแม้จะอยู่ร่วมกันก็ได้ปฏิบัติอย่างสามภรรยา แต่ปรารถนาจะออกบวช จึงขออนุญาตบิดาตน บิดาของทั้งสองฝ่ายก็อนุญาต ทั้งสองจึงออกเดินทางไปยังหิมวันตประเทศทางฝั่งแม่น้ำคงคา พระอินทร์ลงมาเนรมิตอาศรมให้ ทั้งสองต่างอธิษฐานถือเพศบรพชิต เจริญเมตตาพรหมวิหารอยู่ ณ ที่นั้น ทั้งสองต่างบำเพ็ญสมณธรรมด้วยจิตอันสงบ

ฝ่ายพระอินทร์ผู้รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าว่า ฤๅษีทั้งสองนี้จะต้องตาบอด จึงลงมาปรากฏตนบอกทั้งสองมีบุตรด้วยกันเสีย เพื่อจะมีคนไว้ปรนนิบัติ แต่พระฤๅษีทั้งสองอ้างว่าตนไม่ปรารถนาจะอยู่ด้วยกันเพียงคฤหัสถ์ พระอินทร์จึงบอกให้ทุกลฤๅษีเอามือลูบท้องปาริกาฤๅษีนั้นก็บังเกิดบุตรในครรภ์ของนางปาริกาได้ ต่อมานางปาริกาได้กำเนิดบุตรชายคนหนึ่งมีผิวพรรณงดงามให้ชื่อว่า “สุวรรณสาม” ฤๅษีทั้งสองเลี้ยงดูสุวรรณสามอายุได้ 16 ปี ฤๅษีทั้งสองก็ตาบอดเพราะถูกพิษในจอมปลวกพันพิษเข้าตา กล่าวว่ทั้งนี้เป็นผลกรรมในชาติปางก่อนที่ทั้งสองเกิดเป็นหมอรักษาตา แต่เมื่อคนไข้ไม่มีเงินให้ค่ารักษาตา ทั้งสองก็ช่วยกันทำให้คนไข้ตาบอดลงไปอีก บาบจึงมาสนองในชาตินี้ สุวรรณสามบุตรชายจึงต้องออกหาอาหารมาเลี้ยงดูบิดามารดาแต่เพียงลำพัง โดยมีสัตว์ต่างๆ เช่นกวางเนื้อจำนวนมากเป็นเพื่อนช่วยเหลือ สุวรรณสามจึงไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมากนัก และสามารถปรนนิบัติบิดามารดาได้เป็นอย่างดี

วันหนึ่งพระเจ้าปิลัยกษราชแห่งกรุงพาราณสี ผู้โปรดการล่าเนื้อ และทรงปรีชาสามารถในการยิงธนูเป็นอย่างยิ่ง ได้ไปพบสุวรรณสามแวดล้อมอยู่กับกวางและเนื้อ ก็ยิงธนูไปโดยเข้าใจผิดคิดว่าสุวรรณสามจะไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่ก่อนที่สุวรรณสามจะสิ้นใจ ก็ร้องกล่าวขอเห็นหน้าผู้ที่ยิงตนโดยที่ตนไม่มีความผิด พระเจ้าปิลัยกษราชจึงปรากฏพระองค์เข้าไปหาสุวรรณสามเมื่อใกล้จะสิ้นใจสุวรรณสามจึงกล่าวฝากฝังบิดามารดาตนที่พิการอยู่ พระเจ้าปิลัยกษราชก็ทรง

กระทำตามคำขอร้อง เมื่อไปถึงธานีทั้งสองอยู่ ก็ยกรางวัลสุวรรณสามขึ้นวางพาดตักของธานีทั้งสอง แล้วกล่าวคำอธิษฐานว่า สุวรรณสามนั้นเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยดังพรหมมีความสัตย์และกตัญญู ขอให้เทพดาทั้งหลาย โปรดเห็นความดีงามของสุวรรณสามด้วยการถอนพิษร้ายของธนูออกจากรางวัลสุวรรณสามเสีย ทั้งสองช่วยกันอธิษฐานอยู่เป็นเวลานาน โดยมีเทพธิดาพสุณธรีมาช่วยอธิษฐานด้วย จนตราบรุ่งอรุณสุวรรณสามก็ฟื้น พร้อมกับนั้นตาของธานีทั้งสองก็หายบอด ซึ่งยังความประหลาดพระทัยให้แก่พระเจ้าปิลัยกษราชยิ่งนัก สุวรรณสามกราบทูลว่า การที่ตนรอดฟื้นมีชีวิตขึ้นมาได้นั้นเพราะความกตัญญูของตนที่มีต่อบิดามารดา อันเป็นสิ่งที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายสรรเสริญยิ่ง พร้อมกับนั้นสุวรรณสามได้ขอร้องให้พระเจ้าปิลัยกษราชทรงเลิกโปรดการล่าสัตว์และทำความเดือดร้อนให้แก่คนทั้งหลายอย่างที่ได้ปฏิบัติอยู่เสีย พระเจ้าปิลัยกษราชทรงเห็นด้วยกับคำขอร้องของสุวรรณสาม เมื่อเสด็จกลับเข้าเมืองพระองค์ก็ทรงเลิกสั่งโปรดปรานเดิมทั้งหมด ทรงบำเพ็ญการกุศล งดเว้นอกุศลกรรมทั้งหลายโดยสิ้นเชิง

คติธรรมที่ได้จากเรื่องนี้ คือความเมตตาการุณา เป็นสิ่งที่บุคคลผู้ให้ยอมเป็นที่รักของสรรพสัตว์มวลมนุษย์และเทพดา สมดังพุทธภาษิตว่า “โลโกปต ฌม ภิกา เมตตา” เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก นอกจากนี้ความซื่อสัตย์กตัญญูต่อบิดามารดายอมเป็นที่สรรเสริญ และเป็นเครื่องปกป้องคุ้มกันภัยอันตรายทั้งปวงได้

เนมิราชชาติก (พระเนมิราช)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช แห่งเมืองมถิลยาแคว้นวิเทหะ บำเพ็ญทาน รักษาศีลอุโบสถ ทรงสั่งสอนให้ประชาชนรักษาศีลให้ทานจนเทวโลกเต็ม พระองค์ทรงมีความสงสัยอยู่ว่าทานหรือพรหมจรรย์ให้ผลมากกว่ากัน ท้าวสักกะเทวราชจึงเสด็จมาแก้ความสงสัยของพระองค์ว่าพรหมจรรย์มีผลมากกว่าทานร้อยเท่า พันเท่าแสนเท่า เหล่าเทพดาอยากเห็นพระเนมิราช ท้าวสักกะเทวราชบัญชาให้มาตุลีเทพสารถีนำเวษยันราชรถ ไปรับท้าวเนมิราชมาเที่ยวสวรรค์ มาตุลีเทพบุตรได้นำพระเจ้าเนมิราชเที่ยวดูนรกชั้นต่างๆ เสร็จแล้วพามาเที่ยวที่สวรรค์จากสวรรค์กลับสู่มนุษย์โลก พระองค์ทรงสอนประชาชนให้รักษาศีลประพฤติธรรม เมื่อพระเกศาหงอก พระองค์จึงมอบราชสมบัติแก่พระราชโอรสส่วนพระองค์เสด็จออกผนวช

มโหสถชาติก (พระมโหสถ)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ เป็นบุตรของนายสิริวิฑกเศรษฐีและนางสุมนาเทวี ที่มีชื่อเช่นนี้เพราะวันเกิดมีชาติติดอยู่ที่กำมือ (ท้าวสักกะให้ยา) เมื่อเจริญวัยได้สร้างศาลาและสอนธรรม พระเจ้าวิเทหราชทรงทราบว่ามโหสถมีปัญญาจึงส่งราชทูตเข้าไปรับใน

พระราชวัง พระองค์ได้ทรงถามปัญหามากมาย มโหสถตอบปัญหาได้ทุกปัญหา พระเจ้าวิเทหะมีบัณฑิตอยู่ก่อนแล้ว 4 คน บัณฑิตทั้ง 4 คน มีความวิเศษและกลั่นแกล้งมโหสถ แต่ก็ยอมจำนนต่อเหตุผลของมโหสถ ต่อมาพระเจ้าจูลีพรหมทัต ถูกแก้วฏออำมาตย์ยุยงให้ยกกองทัพมาล้อมเมืองมิถิลา พระมโหสถได้แก้ปัญหการรบจนพระเจ้าจูลีพ่ายแพ้ อำมาตย์แก้วฏอยังยุยงพระเจ้าจูลีทำอุบายจะส่งพระราชธิดาอภิเษกสมรสกับพระเจ้าวิเทหราช โดยให้พระเจ้าวิเทหราชพร้อมด้วยพระมโหสถมาเมืองพาราณสี แล้วจับฆ่าทั้งสองคน พระมโหสถได้แก้ปัญหานี้โดยสร้างเมืองและสร้างอุโมงค์เป็นทางหนี จนพระเจ้าวิเทหราชได้อภิเษกสมรสกับพระราชธิดาของพระเจ้าจูลี ในที่สุดพระราชินีทั้งสองแคว้นก็ได้เป็นไมตรีต่อกัน

ภริทัตตชาดก (พระภริทัต)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นภริทัต โอรสของพระเจ้าอตรฐและนางสมุททา ในนาคพิภพ เมื่อเจริญวัยได้ทูลลาพระราชบิดาและพระราชมารดาไปอธิฐานรักษาศูโบสถศีลในมนุษยโลก ต่อมาพราหมณ์เนสาทได้ให้อาลัมพายนพราหมณ์ไปจับพระมหาสัตว์ อาลัมพายนจับพระมหาสัตว์ใส่ไว้ในถูงยามนำไปแสดงในที่ต่างๆพระมหาสัตว์ทรงอดทนต่อความทุกข์ทรมานอย่างมาก เพราะกลัวศีลขาดจึงได้ทำอย่างอาลัมพายนต้องการ วันหนึ่งพราหมณ์นำพระมหาสัตว์ไปแสดงที่เมืองพาราณสี พระเจ้าพาราณสีเสด็จทอดพระเนตร พี่ชายและน้องสาวภริทัตซึ่งเป็นหลานของพระองค์ ทั้งสามคนจึงกลับไปยังนาคพิภพ พระมหาสัตว์ก็รักษาศีลตลอดพระชนมายุ

จันทกุมารชาดก (พระจันทกุมาร)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจันทกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าเอกราช เมืองพาราณสี พระราชบิดาทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอุปราช ปุโรหิตของพระราชนามว่ากัณฑหาละเป็นผู้มีจิตใจฝักใฝ่ในสินบนในการตัดสินคดีใครให้เงินคนนั้นพ้นคดี มีบุรุษแพศยคนหนึ่งไปร้องทุกข์กับพระจันทกุมาร พระจันทกุมารจึงตัดสินด้วยความยุติธรรม ชนทั้งหลายชอบใจ ปุโรหิตขาดรายได้จึงหาทางกำจัดพระจันทกุมาร คืบหนึ่งพระเจ้าเอกราชทรงสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากทรงตื่นจากบรรทม พระองค์อยากไปสู่สุคติภพจึงถามปุโรหิต ปุโรหิตได้โอกาสจึงเสนอพระราชบิดาโดยการให้ทำการบูชาญัตถ์ด้วยการฆ่าราชบุตร มเหสีและเศรษฐี พระราชบิดาทรงตัดสินพระทัยรับสั่งให้ปุโรหิตขุดหลุมทำการบูชาญัตถ์ และทรงรับสั่งให้ราชบุรุษจับพระจันทกุมาร มเหสีและเศรษฐีทั้งหลาย ความทุกข์ เสียงคร่ำครวญ เสียงร้องไห้ ได้เกิดขึ้นในเมืองพาราณสี ในขณะที่ปุโรหิตจะตัดพระศอกของพระจันทกุมารนั้น พระนางจันทาเทวีได้ตั้งสัจจกิริยาทำอัญชลีในระหว่างชุมนุมท้าวสักกะได้ทรงสดับเสียงคร่ำครวญนั้น จึงเสด็จลงมาตรัสกับพระราชบิดาและให้ปลด

พันธนาการทั้งหมด มหาชนได้ฆ่าปุโรหิตและเนรเทศพระเจ้าเอกราชออกจากพระนคร แล้วได้อัญเชิญพระจันทรกุมารได้เสวยราชสมบัติ และทรงปกครองประเทศโดยธรรม

มหานารทกัศสพชาดก (พระมหานารท)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวมหาพรหมนามว่านารท ครั้นนั้นพระเจ้าอังคตติราช เมืองมิลิตามหานครมีพระราชธิดาชื่อพระนารุจราชกุมารี อลาตเสนาบดีได้นำพระราชาไปสนทนาธรรมกับคณาชิวก คณาชิวกสอบถามว่าบุญบาปไม่มี โลกหน้าไม่มี ปุ๋ยตายายไม่มี บิดามารดา ครูบาอาจารย์ไม่มี สัตว์เสมอเหมือนกันหมด ฯลฯ คณาชิวกมีวาทะว่าชาตศุณย์ พระเจ้าอังคตติราช ทรงเสื่อมใส และทรงมีวเมาเพ็ดเพลินยินดีในกามคุณเท่านั้น พระราชธิดารุจราชกุมารีได้ทรงสดับเรื่องราวของพระองค์ จึงเสด็จถวายคำแนะนำ แต่พระราชาไม่ทรงเชื่อฟัง พระนางจึงได้ทรงอธิษฐานหาผู้สามารถปลดเปลื้องมิชฌาติฐิของพระราชาได้ พระโพธิสัตว์เป็นท้าวมหาพรหมนารท ได้ตรวจดูโลกพบเข้าจึงแปลงเป็นเพศบรรพชิตมาเทศน์ว่าบุญบาปและโลกหน้า ฯลฯ เป็นของมีอยู่ ทรงพาพระราชาไปดูนรก สวรรค์ จนพระราชาทรงยอมละมิชฌาติฐิ บำเพ็ญบารมีมีทานเป็นต้นมี สวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้า (อุเบกขาบารมี)

วิรุทธชาดก (พระวิรุทธบัณฑิต)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตแห่งเมืองอินทปัตตะแคว้นครุ พระราชา 4 พระองค์คือ พระเจ้าโกรัพะยะ วรุณนาคราช พระยาครุฑ และท้าวสักกะ สมาทาอุโบสถศีล เหมือนกันทุกพระองค์ ใครจะมีศีลมากกว่ากันจึงไปให้วิรุทธบัณฑิตตัดสิน วิรุทธบัณฑิตตอบว่าผู้ไม่โกรธ ไม่ทำความชั่ว ไม่ยินดีในกามคุณ 5 และไม่มีแก้วมณีประดับที่พระศอก ถือว่าเป็นผู้มีศีลมากที่สุด พระยานาคได้เสื่อมใสในธรรมของวิรุทธบัณฑิต และได้บูชาด้วยแก้วมณี ท้าวสักกะบูชาด้วยผ้าทิพย์ พระยาครุฑบูชาด้วยดอกไม้ทอง ส่วนพระเจ้าโกรัพะยะบูชาด้วยวัตถุต่างๆ มีโคนมจำนวนพันหนึ่งนางวิมาลาอยากจะกินหัวใจวิรุทธบัณฑิตจึงบอกพระยานาคไปเอามาให้ นางนาคนามว่าอิรันทตีผู้เป็นลูกสาวรับอาสา นางอิรันทตีได้ปุณณักษ์เป็นสามี ปุณณักษ์ไปเอาหัวใจของวิรุทธบัณฑิตได้หะไปยังเมืองอินทปัตตะนคร แปลงเป็นพราหมณ์ไปเล่นสกากับพระเจ้าโกรัพะยะ พระเจ้าโกรัพะยะทรงแพ้สกา ปุณณักษ์จึงขอวิรุทธบัณฑิตพระเจ้าโกรัพะยะไม่ยอม ให้วิรุทธบัณฑิตตัดสิน วิรุทธบัณฑิตตัดสินด้วยสังข์จะให้ปุณณักษ์ชนะ วิรุทธบัณฑิตจึงไปกับยักษ์ ก่อนไปพระมหาสัตว์ได้กล่าวรำลภาภรรยาลูก และบริวารทั้งหลาย สอนคนให้ทำบุญรักษาศีล ปุณณักษ์พาวิรุทธบัณฑิตไปในอากาศทรมาน ฆ่า ตีพระมหาสัตว์เพื่อจะเอาหัวใจไปให้นางวิมาลา แต่พระมหาสัตว์ไม่ตายและได้แสดงสาธุกรรมจนปุณณักษ์ยอมรับนับถือ และนำวิรุทธบัณฑิตกลับไปกรุงอินท

ปัตตะพระมหาสัตว์บอกปณณิกษีให้พาไปเมืองนาคราช นางวิมาลาเสื่อมใสพระมหาสัตว์ ต่อมาปณณิกษีได้นำอรันทตีเป็นภรรยา และพาวิภูรบัณฑิตกลับไปกรุงอินทปัตตะแคว้นคุรุ (ลัจวารมี)

มหาเวสสันดรชาดก (พระมหาเวสสันดร)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระราชโอรสของพระเจ้าสัทธชัย และพระนางผุสดีแห่งเมืองเชตุรถแคว้นสีพี เมื่อพระชนม์มายุได้ 16 ปี ได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี มีพระโอรสและพระธิดาคือชาลีและกัณหาในทางเสด็จไปโรงงานพระเวสสันดรได้พระราชทานช้างมงคลแก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงครัฐ ประชาชนชาวสีพีไม่พอใจ จึงกราบทูลให้พระราชอาชบไล่พระเวสสันดรออกจากพระนคร เมื่อพระเวสสันดรได้เสด็จผ่านมาตุลนคร แคว้นเจตวัน พระเจ้าเจตราชได้ถวายราชสมบัติให้ครอบครอง แต่พระเวสสันดรไม่ทรงรับ พระเจตราชจึงให้นายพราหมณ์เจตบุตรรักษาทางเข้าป่าตรวจตราคนเข้าป่าเพื่อป้องกันพระเวสสันดร ทำวสัฏกเทวราชมีรับสั่งให้วิสสุกรรมเทพบุตรไปสร้างอาศรมที่เขาวงกตสำหรับเป็นที่ประทับของพระเวสสันดร พระเวสสันดร พร้อมด้วยพระนางมัทรี พระโอรสและพระธิดาออกบวชเป็นดาบศ ทั้ง 4 ประทับอยู่ที่เขาวงกต พราหมณ์ชุกทนต์ร้องขอของภรรยาไม่ได้ จึงเดินทางไปขอสองกุมาร ได้กล่าวเท็จแก่พราหมณ์เจตบุตรว่าเป็นบุตรของพระเจ้ากรุงสัทธชัย พราหมณ์เจตบุตรจึงบอกทางให้ ชุกทนต์เดินทางผ่านไปพบพระอัชชุตถาษีได้กล่าวเท็จกับพระฤาษี พระฤาษีจึงบอกทางให้ไปเขาวงกต ชุกทนต์จึงหวนถึงตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจึงเข้าไปขอสองกุมาร พระเวสสันดรได้ประทานสองกุมารแก่ชุกทนต์ ในขณะที่พระนางมัทรีไม่อยู่ พระนางมัทรีกลับมายังอาศรมไม่พบสองกุมารได้ไต่ถามจากพระเวสสันดร พระองค์ไม่ตอบจนพระนางมัทรีถึงวิสัยญี เมื่อพระนางพ้นจากวิสัยญีแล้ว พระองค์จึงบอกและบอกให้นางยินดีในบุตรทาน ต่อมาทำวสัฏกได้แปลงเป็นพราหมณ์ขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ประทานให้ แต่ทำวสัฏกจะถวายคืน ชุกทนต์พาสองกุมารเดินทางพลัดหลงไปถึงเมืองเชตุรถ พระเจ้ากรุงสัทธชัย ทรงไถ่ตัวพระเจ้าหลานทั้งสองและเลี้ยงชุกทนต์ ชุกทนต์กินอาหารมากจนท้องแตกตาย พระเจ้ากรุงสัทธชัยมีรับสั่งให้จับคองทัพ เสด็จไปยังเขาวงกตเพื่อรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เมื่อกษัตริย์ทั้ง 6 ได้พบกันได้ถึงวิสัยญีภาพ ทำวสัฏกเทวราชจึงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาต้องกษัตริย์ทั้ง 6 จึงทรงพินทุ์ และเสด็จกลับพระนคร (ทานบารมี)

ทศชาติชาดกที่ใช้ในกรณีศึกษา

บทประพันธ์ทศชาติชาดกที่ใช้ในกรณีศึกษาคือ “เรื่อง สวรรณสาม” เป็นบทพระนิพนธ์ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราช ที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นมาและ

โปรดให้จัดพิมพ์ เพื่อแจกเนื่องในงานฉาบฉวยของพระองค์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2472
 เหตุผลที่ผู้วิจัยนำบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช มาเป็นกรณีศึกษา

1. เป็นบทพระพันธ์ทศชาติชาดก ที่แปลออกมาเป็นลักษณะร้อยแก้ว ในยุคสมัยแรกๆ ของไทย ที่สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นผู้แปล และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงประทานภาพลายเส้น มาเป็นภาพประกอบในหนังสือ จึงจัดได้ว่าบทพระนิพนธ์นี้ เป็นบทพระนิพนธ์ที่มีประวัติความเป็นมาและมีคุณค่า ควรแก่การที่จะสืบทอดอนุรักษ์เอาไว้

2. จำนวนภาษาที่ใช้ประพันธ์ของบทพระนิพนธ์ เป็นจำนวนที่ใช้ในยุคสมัยรัชกาลที่ 7 จำนวนบางจำนวนจะอ่านและเข้าใจยาก ซึ่งก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการวิจัยถึงประสิทธิภาพของภาพประกอบในครั้งนี้

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ผู้วิจัยจึงคิดรูปแบบ และการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความสนใจให้กับผู้อ่านในยุคสมัยปัจจุบันได้

สุวรรณสามชาดกที่ 3

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นมตฤ รตนตตยสส

โก นู มุ อสุณา วิชฺฌิตี อิทํ สตุถา เซตวเน วิหรนุโต เอกํ มาตุโปสกํ ภิกขุ
 อารพก กเถสิ ฯ

สมเด็จพระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตุวันวิหาร ทรงพระปรารภพระภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เลี้ยงมารดา ตรัสพระธรรมเทศนานี้มีคำว่า **โก นู มุ อสุณา วิชฺฌิตี** เป็นต้นฯ

สาวตถุณิ กิร ดังได้สดับมามีกุลบุตรผู้หนึ่งเป็นบุตรคนเดียวของสกุลเศรษฐีผู้หนึ่ง มีทรัพย์สมบัติสืบแปดโกฏิ ในสาวัตถินครฯ กุลบุตรนั้นเป็นผู้เป็นที่รักเป็นที่ยังใจให้เจริญของมารดา และบิดาทั้งสองฯ วันหนึ่งอยู่บนปราสาทเปิดสี่หับัญชรแลดูในถนนใหญ่ เห็นมหาชนถือของหอม และระเบียบดอกไม้ไปสู่พระเชตุวันวิหาร เพื่อต้องการสดับพระธรรมเทศนา จึงจินตนาการว่า แม้ตัวเราก็จักไปกับพวกนั้นบ้าง จึงให้คนถือของหอมและระเบียบดอกไม้ไปสู่พระวิหาร ถวายผ้า เกสาชน้ำควรดื่มเป็นต้นแก่พระสงฆ์ และบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยของหอมและดอกไม้ เป็นต้น กราบแล้วนั่งฟังธรรมเทศนา ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง เห็นอาทีนพโทะษในกามทั้งหลาย กำหนด อานิสงส์แห่งบรรพชา ครั้นบริษัทลุกไปแล้ว จึงกราบสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอบรรพชาฯ ลำดับนั้นสมเด็จพระศาสดาตรัสกะกุลบุตรนั้นอย่างนี้ว่า พระตถาคตเจ้าทั้งหลายไม่ทรงยังบุตรที่ มารดาบิดายังมิได้อนุญาตให้บรรพชาฯ กุลบุตรได้ฟังรับสั่งดังนั้น จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค

เจ้ากลับไปเคหาสถาน กราบมารดาและบิดาโดยเคารพเป็นอันดี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่ มารดาบิดาข้าพเจ้าจักบวชในสำนักพระตถาคตเจ้าฯ ลำดับนั้นมารดาบิดาของกุลบุตรนั้นได้ฟังคำ นั้น ก็เป็นราวกะมีหัวใจแตกเป็นเจ็ดเสี่ยง เพราะความเป็นผู้มีบุตรคนเดียว หวันอยู่ด้วยความ สนิหาในบุตร ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ลูกก่อนพ่อผู้เป็นบุตรที่รัก ผู้เป็นหน่อแห่งสกุล ผู้เป็นดวงดวงตา ผู้เช่นด้วยชีวิตของเราทั้งสอง เราทั้งสองยังมีชีวิตอยู่เว้นจากเจ้าอย่างไรได้ ชีวิตของเราทั้งสอง เนื่องในเจ้า จจริงอยู่เราทั้งสองแก่เฒ่าแล้ว จักถึงความตายในวันนี้หรือพรุ่งนี้ เจ้าละเราทั้งสองไป ได้หรือ อันธรรมดาว่าบรรพชาอันบุคคลทำได้ยากยิ่ง เมื่อต้องการด้วยเย็น ย่อมได้ร้อน เมื่อ ต้องการด้วยร้อน ย่อมได้เย็น เพราะเหตุนั้นเจ้าอย่าบวชเลยฯ กุลบุตรได้สดับคำของมารดาบิดา ดั่งนั้นก็มีความทุกข์โทมนัสนั่งก้มศีรษะชบเซา ไม่บริโภคอาหารสิ้นเจ็ดวันฯ ลำดับนั้นมารดาบิดา แห่งกุลบุตรนั้นจึงคิดกันอยู่อย่างนี้ว่า ถ้าบุตรของเราทั้งสองไม่ได้รับอนุญาตให้บวชจักตายไซ้ เรา ทั้งสองจักไม่ได้เห็นอีกเลย บุตรเราเป็นอยู่ด้วยเพศบรรพชิตเราทั้งสองจักได้เห็นอีกต่อไป ครั้น คิดเห็นกันอยู่อย่างนี้แล้วจึงอนุญาตว่า ลูกก่อนพ่อผู้เป็นลูกที่รัก เราทั้งอนุญาตให้เจ้าบวช เจ้าจงบวชเถิดฯ กุลบุตรนั้นได้ฟังคำอนุญาตดั่งนั้นก็มิมีใจยินดี น้อมศีรษะทั้งสี่ลงกราบเท้ามารดาบิดา ลาออกจากสาวัตถินครไปสู่วัดพระเชตุพนาราม ถวายบังคมสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอบรรพชาฯ พระบรมศาสดาตรัสสั่งให้พระภิกษุรูปหนึ่งบวชกุลบุตรนั้นเป็นสามเณร จำเดิมแต่สามเณรนั้น บวชแล้วลาภสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นฯ สามเณรนั้นยังอาจารย์และอุปัชฌายะให้ยินดี แล้ว อุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว เรียนธรรมอยู่สิ้นห้าพรรษาจึงดำริว่า เราอยู่ในที่นี้เคลื่อนไปด้วยหมู่ญาติ เป็นต้น หาสมควรแก่เราไม่ฯ เป็นผู้ใคร่จะยังวิปัสสนาธุระให้บริบูรณ์ จึงเรียนกรรมฐานในสำนัก แห่งอุปัชฌายะ ออกจากวิหารเชตวันไปสู่วัดจันตคามแห่งหนึ่ง อยู่ในป่าอาศัยปัจจันตคามนั้นฯ ภิกษุนั้นเจริญวิปัสสนาในที่นั้นแม้สืบต่อพยายามอยู่สิ้นสิบสองปี ก็ยังไม่สามารถยั้งธรรมวิเศษให้ เกิดฯ ฝ่ายมารดาและบิดาของภิกษุนั้น ครั้นเมื่อกาลล่วงไปก็ขัดสนลงฯ ก็เหล่าชนที่ประกอบการ นาคารพาณิชย์คิดเห็นว่า บุตรหรือพี่น้องผู้จะใจทักเตือนจับกุมพวกเขา่อมไม่มีในสกุลนี้ จึง ถือเอาทรัพย์ตามแต่กำลังตนฯ จะหอบหิ้วไปได้และหลบหนีไปตามชอบใจฯ แม้ทำกรรมกรใน เรือนก็ถือเอาเงินทองเป็นต้นหนีไปฯ ครั้นต่อมาชนทั้งสองผู้มารดาบิดาของกุลบุตรผู้บวชแล้วนั้นก็ ตกทุกข์ได้ยากเหลือเกิน ไม่ได้แม้ซึ่งอันรดน้ำในมือ ก็ขายเรือน ไม่มีเรือนอยู่ ถึงความเป็นผู้นำ การอุยอย่างยั้งนุ่งห่มผ้าท่อนเก่า ถือกระเบื้องเที่ยวขอทานในที่ที่นั้นฯ ในกาลนั้นมีพระภิกษุรูปหนึ่ง ออกจากพระเชตวันวิหาร ไปสู่ที่อยู่แห่งภิกษุบุตรเศรษฐีอนาถานั้นฯ ภิกษุเศรษฐีบุตรนั้นทำ อาคันตุกะวัตรแก่ภิกษุผู้มาจากพระเชตวันนั้นแล้ว นั่งเป็นสุขแล้ว จึงถามว่าท่านมาแต่ไหน ภิกษุ ผู้อาคันตุกะแจ้งว่า มาจากพระเชตวัน จึงถามถึงความผาสุกแห่งสมเด็จพระศาสดาและพระ

มหาสาวกเป็นต้นแล้ว จึงถามถึงข่าวคราวแห่งมารดาและบิดาว่า ความสำคัญมีแก่สกุลเศรษฐี
ชื่อนั้น ในเมืองสาวัตถิตอกหรือฯ ภิกษุผู้อาคันตุกะตอบว่า เธออย่าถามถึงข่าวคราวแห่งสกุลนั้น
เลย ครั้นภิกษุเศรษฐีบุตรชกถาม จึงแจ้งว่า ได้ยินว่าสกุลนั้นมีบุตรคนเดียวเขาบวชในพระศาสนา
จำเดิมแต่เขาบวชแล้ว สกุลนั้นก็เสื่อมสิ้นไป บัดนี้เศรษฐีผู้เป็นมารดาบิดาทั้งสองเป็นกำพร้า
น้า
กฤณอย่างยิ่ง ถือกระเบื้องเที่ยวขอรานเขาเลี้ยงชีวิตฯ ภิกษุผู้เศรษฐีบุตรได้ฟังคำพระเถระผู้
อาคันตุกะนั้นก็ไม้อาจจะทรงตัวอยู่ได้ มีดวงตาทั้งสองข้างชุ่มเต็มด้วยน้ำตาปรารภร้องไห้ พระ
เถระเห็นอาการนั้นจึงถามว่าเธอร้องให้ทำไมฯ ภิกษุบุตรเศรษฐีตอบว่า ชนทั้งสองนั้นเป็นมารดา
บิดาของข้าพเจ้าฯ เป็นบุตรของชนทั้งสองนั้นฯ พระเถระจึงกล่าวว่า มารดาบิดาของเธอถึงความ
พินาศเพราะอาศัยเธอฯ จงไปปฏิบัติมารดาบิดานั้นฯ ภิกษุบุตรเศรษฐีคิดว่า เราสืบต่อพยายาม
สืบสืบสองปี ไม่สามารถเพื่อยังมรรคผลให้เกิด เราจักเป็นคนอาภัพ ปรโยชนอะไรด้วย
บรรพชาเล่า เราจักเป็นคฤหัสถ์เลี้ยงมารดาบิดาและให้ทาน ก็จักมีสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้า
คิดฉะนี้แล้วมอบสถานที่อยู่ในป่าแก่พระเถระผู้อาคันตุกะนั้นมนัสการพระเถระนั้นแล้ว อีกวันหนึ่ง
ออกจากป่าไปโดยลำดับถึงวิหารหลังพระเชตวันไม่ไกลแต่กรุงสาวัตถิฯ มรรคาในที่นั้นมีสองแพร่ง
ฯ ทางหนึ่งไปพระเชตวัน ทางหนึ่งไปในกรุงสาวัตถิฯ ภิกษุนั้นหยุดยืนอยู่ในที่นั้น คิดว่า เราจักไป
หามารดาบิดาก่อนหรือฯ ไปเฝ้าพระทศพลก่อน แล้วดำริต่อไปว่ามารดาบิดา เราไม่ได้พบนาน
แล้วก็จริงแต่จำเดิมแต่เราจักได้เฝ้าพระพุทธเจ้าโดยยาก วันนี้เราได้เฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
แล้วฟังธรรม รุ่งขึ้นจึงไปหามารดาบิดาแต่เช้า คิดฉะนี้แล้วละมรรคาไปเมืองสาวัตถิฯ ไปสู่มรรคา
ไปพระเชตวัน ถึงพระเชตวันเวลาเย็นฯ

ต ทิวส์ ปน ก็วันนั้นสมเด็จพระศาสดาทอดพระเนตรสัตว์โลกในปัจจุสมัยเห็น
อุปนิสัยภิกษุผู้บุตรแห่งสกุลรูปนี้ฯ พระองค์จึงทรงพรรณาคุณแห่งมารดาบิดาด้วยมาตุโปสกสูตร
ในกาลเมื่อพระภิกษุนั้นมาถึงฯ ก็ภิกษุนั้นยืนอยู่ในที่สุดบริษัทสดับธรรมกถาอันไพเราะจึงรำพึงว่า
เราได้คิดไว้ว่าจักเป็นคฤหัสถ์อาจบำรุงปฏิบัติมารดาบิดา ก็พระบรมศาสดาตรัสว่าแม้ผู้เป็น
บรรพชิตก็ทำอุปการะแก่มารดาบิดาได้ ถ้าเราไม่ได้มาเฝ้าพระบรมศาสดาก่อนแล้วไป จักเสื่อม
จากบรรพชาเห็นปานนี้ ก็บัดนี้ไม่ต้องสึกเป็นผู้มีเรือน เป็นบรรพชิตอยู่ดังนี้แล จักเลี้ยงมารดา
บิดาฯ ภิกษุนั้นถวายนังคมพระศาสดาแล้ว ออกจากพระเชตวันไปสู่โรงสลากรับภัตอาหารและ
ยาคุที่ได้ด้วยสลากรแล้วอยู่ในป่าสันติสองปี เป็นประหนึ่งว่าถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้พ่ายแพ้แล้วฯ
ภิกษุนั้นเข้าไปในเมืองสาวัตถิแต่เช้าคิดว่า เราจักถือเอายาคุก่อนหรือไปหามารดาบิดาก่อน แล้ว
คิดว่าการมีมือเปล่าไปสู่สำนักคนกำพร้าไม่สมควร จึงถือเอายาคุไปประตุสุเรือนเก่าของมารดา
และบิดา ก็เห็นมารดาบิดาผู้เที่ยวสุที่ขอยาคุแล้วเข้าอาศัยริมฝาเรือนคนอื่นนั่งอยู่ถึงความเป็นคน

กำพำร้ำเช็ญใจ ก็มีความโศกเศร้าเกิดขึ้น มีในตาทั้งสองเต็มด้วยน้ำตา ยืนอยู่ในที่ใกล้แห่งมารดา บิดาทั้งสองนั้นฯ มารดาบิดาทั้งสองนั้นเห็นภิกษุผู้บุตรก็จำหาได้ไม่ฯ มารดาของภิกษุนั้นจึงกล่าว ว่าของเคี้ยวของฉันอันควรถวายพระผู้เป็นเจ้าของไม่มี พระผู้เป็นเจ้าของอย่าปรารถนาเลย ด้วยสำคัญว่า ภิกษุนั้นจักยืนเพื่อภิกษุอาจารย์ฯ ภิกษุนั้นได้ฟังคำแห่งมารดาก็เกิดความโศกเป็นกำลัง มีดวงตาเต็ม ด้วยน้ำตายืนอยู่ในที่นั้น เพราะได้รับความเศร้าหัวใจ แม้มารดากล่าวเช่นนั้น สองสามครั้งก็ยังยืน อยู่นั่นเองฯ ลำดับนั้นบิดาจึงพูดกะมารดาว่า จงไปดู นั้นบุตรเราทั้งสองหรือหนอฯ นางลุกไปใกล้ ภิกษุนั้นแลดูก็จำได้ จึงหมอบปริเทวนาการแทบเท้าแห่งภิกษุผู้บุตรฯ ฝ่ายบิดาไปบ้ำงก็ร้องไห้ฯ น้่ากรรณาเหลือเกินฯ ฝ่ายภิกษุนั้นเห็นมารดาบิดาก็ไม่อาจจะทรงกายอยู่ได้ก็ร้องไห้ฯ ภิกษุนั้นกลับ ความโศกแล้วกล่าวกะมารดาว่าท่านทั้งสองอย่าคิดเลย อาตมะจักเลี้ยงดูให้ผาสุก ยังมารดาบิดา ให้อุ่นใจแล้ว ให้ตีมยาคุให้หนึ่งพักในที่ควรส่วนหนึ่งแล้ว นำภิกษาหารมาอีก ให้มารดาบิดาบริโภค แล้วแสวงภิกษาเพื่อตน ไปสู่สำนักแห่งมารดาบิดา แล้วถามด้วยภัตตาหารอีก ได้รับตอบว่าไม่ บริโภค จึงบริโภคเอง แล้วให้มารดาบิดาอยู่ในที่ควรแห่งหนึ่งฯ ภิกษุนั้นได้ปฏิบัติมารดาบิดาทั้ง สองโดยนิยมนี้จำเดิมแต่นั้นมา ให้ภักดิ์อันเกิดในปักษ์เป็นต้นที่ตนได้แก่มารดาบิดานั้น ส่วนตน เทียวภิกษาจารย์ได้มาก็บริโภค เมื่อไม่ได้ก็ไม่บริโภค ได้ผ้าจำพรรษา หรือผ้าอันใดอันหนึ่งอื่นซึ่งเป็น อดิเรกเวลาภักให้แก่มารดาบิดานั้น ชักย้อมผ้าเก่าแก่ที่มารดาบิดานุ่งห่มแล้วเย็บปะนุ่งห่มเองฯ ก็ วันที่ภิกษุนั้นได้ภิกษาหารน้อย วันที่ไม่ได้ มากกว่าฯ ผ้านุ่งผ้าห่มแห่งภิกษุนั้นเศร้าห่มองเต็มทีฯ เมื่อภิกษุนั้นปฏิบัติมารดาบิดาต่อมาก็เป็นผู้ชูปหมองเสียผิวพรรณ กายเหลืองขึ้น ๆ มีรัชกายดาด ไปด้วยเส้นเอ็นฯ ครั้งนั้นเหล่าภิกษุเพื่อนเห็นเพื่อนกินได้เห็นภิกษุนั้นจึงถามว่าดูก่อนอาวุโส แต่ ก่อนสิริระวรรณของเธองามสดใส ก็บัดนี้เธอชูปเศร้าผิวพรรณไม่งามกายเหลืองขึ้น ๆ มีร่างกาย ดาดไปด้วยเส้นเอ็น พยาธิเกิดขึ้นแก่เธอหรือฯ ภิกษุนั้นตอบว่า พยาธิมิได้เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า ก็แต่ ความกังวลมีแก่ข้าพเจ้า แล้วแจ้งประพตติเหตุนั้นฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงกล่าวว่า สมเด็จพระศาสดา ไม่ประทานอนุญาตเพื่อยังของที่เขาให้ด้วยศรัทธาให้ตกไป ก็เธอถือเอาของที่เขาให้ด้วยศรัทธามา ให้แก่เหล่าคฤหัสถ์ ทำกิจอันไม่ควรฯ ภิกษุนั้นได้ฟังถ้อยคำแห่งภิกษุเหล่านั้นก็ละอายทอดทิ้งมา ตาปิตุปฏิฐานกิจเสียฯ ภิกษุนั้นไม่ยินดีแม้ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น จึงไปสู่สำนักสมเด็จพระผู้มี พระภาคกราบทูลว่า ภิกษุที่อนั้นยังของที่เขาให้ด้วยศรัทธา ให้ตกไปเลี้ยงดูคฤหัสถ์ฯ สมเด็จพระ ศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมาตรัสถามว่า แน่ะภิกษุได้ยินว่า เธอถือเอาของศรัทธาไทยไปเลี้ยง ฆราวาสจริงหรือ ครั้นภิกษุนั้นกราบทูลรับว่าจริง เมื่อทรงใคร่จะพรรณนาภิรยาแห่งภิกษุนั้น และ ทรงใคร่จะประกาศบุรพจรรยาของพระองค์ จึงตรัสถามว่า แน่ะภิกษุ เธอเลี้ยงดูเหล่าคฤหัสถ์ เลี้ยง ดูเหล่าคฤหัสถ์เหล่าไหนฯ ภิกษุนั้นกราบทูลว่า มารดาบิดาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระ

พระโลกนาถเจ้าจึงประทานสาธุการสามครั้งว่า ดีแล้วๆ เพื่อจะยังความอุตสาหะให้เกิดแก่ภิกษุนี้
จึงตรัสว่าเธอสถิตอยู่ในมรรคาที่เราดำเนิน แม้เราเมื่อประพาศบุรพจารย์ก็เลี้ยงบำรุงมารดาบิดา
ฯ ภิกษุนี้ได้ฟังพระพุทธภาษิตดังนั้น ก็กลับได้ความเบิกบานในใจ บำเพ็ญมาตาปิตุบัญญัติธรรม
ยิ่งขึ้นเสมอไปฯ ลำดับนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอนให้ทรง
ประกาศบุรพจารย์ของพระองค์ จึงทรงนำมาซึ่งอดีตนิทาน ดังต่อไปนี้

อดีตติ ภิกษเว พาราณสีนครโต อวิทุเร นทียา โอรมิติเร เอโก เนสาทคาโม

อโหสิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลยังมีบ้านนายพรานบ้านหนึ่งริมฝั่งนี้แห่งแม่น้ำไม่ไกลแต่
พาราณสีนครฯ และมีพรานบ้านหนึ่งริมฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำนั้นฯ นายเนสาทผู้เป็นใหญ่ทั้งสองใน
บ้านทั้งสองเป็นสหายกันฯ นายเนสาทสองสหายนั้นได้ทำกฤตกาสัญญากันไว้อย่างนี้ในเวลา
หนุ่มว่า ถ้าว่าข้างหนึ่งมีธิดาข้างหนึ่งมีบุตร เราทั้งสองจักอวาทวิวาหมงคลแก่บุตรบุตรนั้นฯ ลำดับ
นั้นภรรยาของนายเชฏฐาเนสาทบ้านริมฝั่งนี้คลอดบุตรฯ มารดาบิดาให้ชื่อว่า ทูลุมกุมาร เพราะ
กุมารนั้นอันญาติทั้งหลายรองรับด้วยทูลุพัตรในขณะที่เกิดฯ ภรรยาของนายเชฏฐาเนสาทบ้านริม
ฝั่งโน้นคลอดธิดาฯ มารดาบิดาให้ชื่อ ปาริกากุมารี เพราะนางเกิดฝั่งโน้นฯ ทารกทาริกาทั้งสองมี
รูปโฉมงามน่ารักผิวดังทองคำแม่เกิดในสกุลนายพรานก็หาทำปาณาติบาตไม่ฯ ครั้นอุปราคาสมัย
ต่อมา เมื่อทูลุมกุมารมีอายุได้สิบหกปี มารดาบิดาจึงพูดว่าจะนำกุมาริกามาเพื่อเจ้าฯ ก็แต่ทูลุม
กุมารมาแต่พรหมโลกเป็นสัตว์อันบริสุทธิ์จึงปิดหูทั้งสองแล้วกล่าวว่า ความต้องการด้วยอันอยู่
ครองเรือนย่อมไม่มีแก่ลูก มารดาบิดาอย่าพูดอย่างนี้เลย ถึงมารดาบิดาจะพูดสองครั้งสามครั้งก็
หาปรารถนาไม่ฯ ฝ่ายมารดาบิดาของนางปาริกากุมารีก็กล่าวจะนางปาริกาธิดาว่า บุตรของสหาย
เรามีอยู่สวยงามผิวดุจดั่งทองคำ เราจักให้ลูกแก่เขา นางปาริกาก็กล่าวห้ามอย่าง
เดียวกันแล้วปิดหูทั้งสองเสีย เพราะนางมาแต่พรหมโลกเป็นสัตว์บริสุทธิ์เหมือนกันฯ กาลนั้นทูลุม
กุมารส่งข่าวลี้ไปถึงนางปาริกาว่า ถ้าปาริกาต้องการด้วยเมถุนธรรมจงไปสู่เคหสถานแห่งบุคคล
อื่น ความพอใจเมถุนของกันไม่มีฯ แม้นางปาริกาก็ส่งข่าวลี้ไปถึงทูลุมกุมารดุจดั่งเดียวกันฯ ก็แต่
มารดาบิดาได้ทำอวาทวิวาหมงคลแก่กุมารกุมารีทั้งสอง ผู้ไม่ปรารถนาในทางประเวณีเลยฯ กุมาร
กุมารีทั้งสองแม้อยู่ร่วมกันก็หาหยั่งลงสู่สมุทรรคคือกิเลสราวกะมหาพรหมทั้งสองขณะนั้นฯ ฝ่ายทูลุม
กุมารไม่ฆ่าปลาหรือเนื้อ โดยที่สดเนื้อสัตว์ที่บุคคลนำมาก็ไม่ขายฯ ลำดับนั้นมารดาและบิดา จึง
ว่ากะ

ทูลุมกุมารว่า เจ้าเกิดในสกุลเนสาทไม่ปรารถนาอยู่ครองเรือน ไม่ฆ่าสัตว์ เจ้าจักทำอะไรฯ ทูลุม
กุมารกล่าวตอบว่า เมื่อท่านทั้งสองอนุญาต ข้าพเจ้าจักบวชฯ มารดาบิดาทั้งสองได้ฟังคำบุตรก็
อนุญาตว่าถ้ากระนั้นเจ้าทั้งสองจงบวชฯ ทูลุมกุมารและปาริกากุมารีก็ยินดีว่าเร็ว ใหว่มารดาบิดา

ออกจากบ้านสู่มิวัตตประเทศ ทางฝั่งแม่น้ำคงคาโดยลำดับ มุ่งตรงไปสู่แม่น้ำมีนามว่ามิกคัมมตา ซึ่งไหลลงมาแต่หิมวันตประเทศถึงแม่น้ำคงคา

ตสมิ ขณ สกุกสส ภวนิ อุณหาการิ ทสเสติ ขณะนั้นพิภพแห่งอมรินทรเทวาทิราช สำแดงอาการอันเร่าร้อนฯ เทวราชอาวีชนาการก็ทรงทราบการณนั้น จึงตรัสเรียกพระวิสสุกรรม เทวบุตรมาตรัสว่า ท่านมหาบุรุษทั้งสองออกจากเคหสถาน ใครจะบวชเป็นฤษี เข้าสู่ หิมวันตประเทศ ควรท่านทั้งสองนั้นจะได้สถานที่อยู่ ท่านจงนิรมิตบรรณศาลาและบรรพชิตบริวาร เพื่อท่านทั้งสองนั้น ณ ภายในกึ่งเสี้ยวกู้ตั้งแต่มีคัมมทานที่เสร็จแล้วกลับมา พระวิสสุกรรมเทพรับเทวบัญชาไปจัดกิจทั้งปวงโดยนัยอันกล่าวแล้วในมุคปากชาดก ยังฝูงเนื้อและนกมีสำเนียงไม่เป็นที่ขอบใจให้หนีไป แล้วนิรมิตมรรคาเดินผู้เดียว แล้วกลับที่อยู่ของตนฯ กุมารกุมารี่ทั้งสองเห็นทางนั้น ก็เดินไปตามทางนั้นถึงอาศรมบทฯ ทูลลัษณิตเข้าสู่บรรณศาลาเห็นบรรพชิตบริวารก็ทราบ ลักกัตตติยาภาพว่า ทำวสัฏกะประทานเรา จึงเปลื้องผ้าสาฎกออกนุ่งผ้าเปลื้องไม้สีแดงผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง พาดหนังเสียบนบ่า พันผูกมณฑลชฎา ทรงเพศฤษี แล้วให้นางปาริกาบวชเป็นฤษีนิฯ ดาบศดาบศินีทั้งสองเจริญเมตตาทามิกามาพจรอาศัยอยู่สถานนั้นฯ ฝูงเนื้อและนกแม่ทั้งปวงกลับ ได้เมตตาคิดดีต่อกันและกันด้วยอนุภาพเมตตาทแห่งดาบศดาบศินีนั้นฯ บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์หนึ่งมิได้เบียดเบียนสัตว์หนึ่งฯ ฝ่ายนางปาริกาฤษีในลุกขึ้นแต่เข้าตั้งน้ำดื่ม น้ำฉัน แล้วกวาดบทแล้ว อาศรมทำกิจทั้งปวงฯ ดาบศและดาบศินีนำผลไม้เล็กใหญ่มาฉันแล้วเข้าสู่บรรณศาลาของตนฯ กระทำสมณธรรม สำเร็จการอยู่ในนั้นฯ

สกโก เตสึ อุปภูฐานิ อาคจจติ ทำวสัฏสนัยน์มาสู่ที่อุปัฏฐานแห่งพระมุนีทั้งสอง นั้นฯ วันหนึ่งพิจารณาเห็นอันตรายแห่งพระมุนีทั้งสองนั้นว่า จักษุทั้งสองข้างของท่านทั้งสองจัก มีด จึงลงจากเทวโลกเข้าไปหาทูลลัษณิต มนัสการแล้วนั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่งตรัสอย่างนี้ว่า อันตราย ปราภฏแก่ท่านทั้งสอง ควรที่ท่านทั้งสองจะได้บุตรเพื่อปฏิบัติท่านทั้งสอง ขอท่านทั้งสองจงเสพล โภจธรรมฯ ทูลลัษณิตได้สดับคำเทวราชจึงกล่าวตอบ พระองค์ตรัสอะไร อาตมะทั้งสองแม้อยู่ใน ท่ามกลางคฤหาสน์ก็หาได้เสพลโภจธรรมไม่ อาตมะทั้งสองละโลกธรรมนี้เกลียดดุจกองคูอันเต็มไป ด้วยกมิชาติ ก็บัดนี้เข้าสู่ป่าผนวชเป็นฤษีจักทำกรรมเช่นนี้กระไรได้ฯ มขวานเทวราชจึงตรัสว่า ผู้เป็นเจ้าของไม้ไผ่ต้องทำอย่างนั้น ผู้เป็นเจ้าของแต่เอามีอือบทองนางปาริกาดาบศินี ในกาลเมื่อมีฤคฺชฯ ทูลลัษณิตรับว่าอาจทำอย่างนี้ได้ฯ เทวินทร์เจ้าจึงนมัสการลาทูลลดาบศไปสู่วุฑฒสถานของตนฯ ฝ่ายทูลฤคฺชก็บอกนางปาริกาให้รู้ตัวแล้วเอามีอือบทองนางในเวลาเมื่อนางมีฤคฺชฯ

ตทา กาลนั้นพระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลกถือปฏิสนธิในท้องนางปาริกาฤษีนิฯ กาล ล่วงไปได้สิบเดือนนางก็คลอดบุตรมีผิวพรรณเสมอด้วยทองคำ ด้วยเหตุที่บุตรมีผิวพรรณเช่นนั้น

มารดาบิดาจึงตั้งชื่อว่า สุวรรณสามกุมารฯ ในกาลเมื่อนางฤษีนี้ไปสุป่า เพื่อต้องการมูลผลนางกินนรีทั้งหลายที่ภายในบรรพตได้ทำกิจแห่งนางนมาฯ ดาบศดาบศินีทั้งสองสรงพระโพธิสัตว์แล้วให้ไศยาในบรรณศาลาแล้วพากันไปเพื่อต้องการผลาผลฯ

ขณะนั้นนางกินนรีทั้งหลายอุ้มกุมารไปสรงน้ำที่ชอกฏเขาเป็นต้น แล้วขึ้นสูยอดภูผาประดับด้วยบุบผาชาติต่างๆ แล้วฝนหริตาลมโนลีลาเป็นต้นที่แผ่นศิลาประให้เป็นเม็ดที่นลาด มาให้ไศยาในบรรณศาลาตามเดิมฯ ฝ่ายนางดาบศินีกลับมาก็ให้บุตรตีมนมาฯ ในอปรภาคสมัยมารดาบิดาทั้งสองปกปักรักษาเนื่องๆ ซึ่งเป็นบุตรนั้นจนอายุบุตรนั้นได้สิบหกปี ให้นั่งอยู่ในบรรณศาลา ส่วนทั้งสองพากันไปสุป่าแสวงหาผลาผลในป่าฯ

อถ มหาสโตโต ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์ทรงคิดว่า อันตรายอันใดอันหนึ่งจะมีแก่มารดาบิดาของเราในกาลบางคราว จึงสังเกตไว้ซึ่งทางที่มารดาบิดาไปฯ ลำดับนั้นวันหนึ่งเมื่อดาบศดาบศินีนั้นนำมูลผลาผลในปากกลับเวลาเย็นมาใกล้อาศรมบท มหาเมฆตั้งขึ้นฝนตกฯ ทั้งสองจึงเข้าไปสู่ร่มไม้ต้นหนึ่ง ยืนอยู่บนยอดจอมปลวกฯ อสรพิษมีอยู่ภายในจอมปลวกนั้นฯ น้ำฝนเจือกกลิ่นเหม็นไหลลงจากสระระแห่งฤษีฤษีนั้นนั้นเข้าไปสู่จุมูกแห่งอสรพิษนั้นๆ โกรธพ่นลมในจุมูกออกมาฯ ลมในจุมูกนั้นถูกจักขุทั้งสองข้างแห่งดาบศดาบศินีฯ ทั้งสองก็เป็นคนจักขุมืดไม่เห็นกันและกันฯ ทุกุลบัณชิตเรียกนางปาริกามาบอกว่าจักขุทั้งสองข้างของเราเสื่อมมองไม่เห็นทางฯ ฝ่ายนางปาริกาก็บอกดูเดียวกันฯ ทั้งมองไม่เห็นทางก็บริเวณนาการยืนอยู่ด้วยเข้าใจเห็นว่า บัดนี้ชีวิตของเราทั้งสองไม่มีละฯ

กิ ปน เตส ปุพพกมมิ ก็บุรพกรรมของดาบศและดาบศินีนั้นเป็นไฉนฯ ได้ยินว่าท่านทั้งสองนั้นในปางก่อนเกิดในสกุลแพทย์ฯ ครั้งนั้นแพทย์นั้นรักษาโรคในจักขุของบุรุษผู้มีทรัพย์มากผู้หนึ่งฯ บุรุษนั้นจักขุหายดีแล้วไม่ให้ขวัญข้าวค้ายาหน้อยหนึ่งแก่แพทย์นั้นฯ แพทย์นั้นก็ขัดเคืองไปสู่เรือนแจ้งแก่ภรรยาของตนว่าเรารักษาโรคในจักขุของบุรุษนั้นหาย บัดนี้เขาไม่ให้ขวัญข้าวค้ายาแก่เราฯ จักทำอย่างไรดีฯ ภรรยาได้สดับสามีกล่าวก็โกรธจึงว่าเราอย่าได้ต้องการทรัพย์ของเขาเพื่อเราเลย ท่านจงประกอบยานานหนึ่งให้เขาหยอดช่วยให้ตาเขาบอดเสียอีกก็แล้วกันฯ สามีเห็นชอบด้วย จึงออกจากเรือนไปหาบุรุษนั้น ได้ทำตามคำภรรยาณะฯ บุรุษผู้มีทรัพย์มากนั้นไม่นานก็กลับจักขุมืดไปอีกฯ ฤษีและดาบศินีบอดด้วยกรรมเป็นบาปนี้ฯ

อถ มหาสโตโต ลำดับนั้นพระมหาสัตว์จินตนาการว่ามารดาบิดาของเราในวันอื่นๆ เคยกลับในเวลานี้ บัดนี้เราไม่รู้เรื่องราวของท่านทั้งสอง จึงเดินสวนทางไปร้องเรียกหาฯ มารดาบิดาจำเสียงบุตรได้ก็ขานรับ แล้วกล่าวห้ามด้วยความรักในบุตรว่า อันตรายในที่นี้มีอย่างมาเลยฯ พระมหาสัตว์ตอบท่านทั้งสองว่า ถ้ากระนั้นท่านทั้งสองจงจับที่สุดไม้เท้านี้เถิดฯ แล้วก็ยื่นไม้เท้า

ยาวให้ท่านทั้งสองจับฯ ท่านทั้งสองจับที่สุดไม่เท่าแล้วมาหาบุตรฯ พระมหาสัตว์จึงถามว่า จักษุของท่านทั้งสองมีเหตุด้วยเหตุอะไร มารดาบิดาททั้งสองก็เล่าให้พระโพธิสัตว์ผู้บุตรฟังว่า เมื่อฝนตกเราทั้งสองยืนอยู่บนยอดจอมปลวกได้ร่มไม้ที่นี่ ด้วยเหตุนี้ท่านทั้งสองข้างของเราทั้งสองมีดีไปฯ พระโพธิสัตว์ได้สดับคำมารดาบิดาก็รู้ว่า อสรพิษมีในจอมปลวกนั้น อสรพิษนั้นกัดเคืองปล่อยลมนในจุมกมาถูกนัยน์ตาฯ จึงมีตฯ พระโพธิสัตว์นั้นเห็นมารดาบิดาแล้วร้องไห้และหัวเราะฯ มารดาบิดาจึงถามว่า ทำไมจึงร้องไห้และหัวเราะฯ พระมหาสัตว์จึงตอบว่า ข้าพเจ้าร้องไห้ด้วยเสียใจว่า จักษุของท่านทั้งสองพินาศไปในกาลเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ ก็แต่ข้าพเจ้าหัวเราะด้วยดีใจว่า ข้าพเจ้าจักได้บำรุงปฏิบัติท่านทั้งสองในบัดนี้ ขอท่านทั้งสองอย่านึกอะไรเลย ข้าพเจ้าจักปฏิบัติให้ผาสุกฯ พระโพธิสัตว์ให้มารดาบิดายินดีแล้วนำมาสู่อาศรมบท จึงผูกเชือกเป็นราวไนที่ทั้งปวงคือ ที่แห่งมารดาอยู่ในกลางคืน ที่อยู่ในกลางวัน ที่จงกรม บรรณศาลา ที่ทำอุจจาระปัสสาวะกิจฯ จำเดิมแต่นั้นมา ให้มารดาบิดาอยู่ในอาศรมบท ไปนำมูลผลาผลในป่ามาเองตั้งไว้บรรณศาลาแล้วกวาดที่อยู่แห่งมารดาบิดาแต่เช้า ให้อุจจาระแล้วถือหม้อไปสู่มิคสัมมทานที่ น้ำน้ำคอร์ดืมมา แต่งตั้งน้ำคอร์ดบริโภคไว้ ให้ไม้สีฟันน้ำบ้วนปาก แล้วให้ผลาผลที่มีรสหวาน เมื่อมารดาบิดาบริโภคและบ้วนปากแล้ว จึงบริโภคผลาผลที่เหลือเอง เสร็จกิจบริโภคแล้ว ให้อุจจาระมารดาบิดา เข้าป่าเพื่อต้องการหาผลาผลพร้อมด้วยฝูงมฤคแวดล้อมไปฯ ฝูงกินนรที่เชิงภูผาแวดล้อมสุวรรณสามผู้พระมหาสัตว์ ช่วยเก็บผลาผลให้พระโพธิสัตว์ฯ เวลาเย็นพระมหาสัตว์กลับอาศรมเอาหม้อตักน้ำมาตั้งไว้ ต้มให้ร้อนแล้วอาบและล้างเท้าแห่งมารดาบิดาตามอริยาศัย ให้ผิงไฟในกระเบื้องถ่านเพลิง เช็ดมือและเท้าแห่งมารดาบิดา เมื่อมารดาบิดานั่งเป็นปกติแล้ว ก็ให้บริโภคผลาผล ส่วนตนเองบริโภคเมื่อมารดาบิดาบริโภคแล้วเสร็จ แล้วจัดวางผลาผลอันเหลือไว้ในอาศรมบทฯ พระโพธิสัตว์บำรุงมารดาบิดาโดยนิยมนั้นฯ

ตสมิ สมเย พาราณสีย์ ปิลยกุโข นาม ราชา รชฺชี่ กาลสิ สมัยนั้นพระราชานามว่าปิลยักขราชเสวยราชอยู่ในพาราณสีนครฯ พระเจ้าปิลยักขราชมอบสมบัติให้พระชนนีปกครอง ผูกสอดอาวุธห้าวอย่างเข้าสู่หิมวันตประเทศด้วยอยากได้เนื้อมฤค ก็ข้ามภูคทั้งหลายเสวยเนื้อ เสด็จถึงมิคสัมมทานที่ต่อมาถึงท่าที่สุวรรณสามพระโพธิสัตว์ตักน้ำ ทอดพระเนตรเห็นรอยมฤค ก็ทรงทำขุ่มด้วยกิ่งไม้มีพรรณเขียว โกงคั้นสรสอดลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษ ประทับนั่งเตรียมอยู่ที่นั่นฯ ฝ่ายสุวรรณสามนำผลาผลมาในสายัณห์สมัยวางไว้ในอาศรมบท ให้อุจจาระมารดาบิดาลงไปตักน้ำ จึงถือหม้อ มีมฤคแวดล้อมเป็นบริวาร ให้มฤคสองตัวเดินเคียงกัน วางหม้อนั้นบนหลังแห่งมฤคทั้งสองมือประคองไปสู่ม้วนน้ำฯ ฝ่ายพระราชานามว่าประทับอยู่ในขุ่มทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ดำเนินมา จึงทรงคิดว่า เราเที่ยวมาในหิมวันตประเทศตลอดกาลถึงเท่านี้ยังไม่เคย

เห็นมนุษย์ ผู้นี้จะเป็นเทวดาหรือนาคหนอ ก็ถ้าเราเข้าไปใกล้ได้ถามผู้นี้ ถ้าเป็นเทวดาก็จักเหาะขึ้นสู่นภาากาศ เป็นนาค ก็จักดำดินไป ก็แต่เราจะได้เที่ยวอยู่ในหิมวันตประเทศตลอดกาลทั้งปวงก็หาไม่ ถ้าเราจักกลับพาราณสีนคร อมาตย์ทั้งหลายจักถามเราในการที่เราเที่ยวในหิมวันตประเทศนั้นว่า เมื่อพระองค์อยู่หิมวันตประเทศได้ทอดพระเนตรอะไรอัศจรรย์บ้าง เราจักกล่าวได้ว่า ได้เคยเห็นสัตว์เช่นนี้ เขาก็กถามว่า สัตว์นั้นชื่ออะไรถ้าเราจักตอบว่า ไม่รู้จัก เขาก็ติเตียนเรา เพราะเหตุนี้เราจักยิงผู้นี้ทำให้ถูพลแล้วจึงถามเรื่องฯ ลำดับนั้นในเมื่อฝูงมฤคนั้นลงตีมน้ำแล้วขึ้นก่อน พระโพธิสัตว์จึงค่อยๆลง ราวกะพระมหาเถระมีวัตรอันเรียนแล้วอายุมีความกระวนกระวายอันสงบ ขึ้นจากน้ำนุ่งผ้าเปลือกไม้สีแดงผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง เอาหนังเสือพาดเฉียงบ่า ยกหม้อน้ำขึ้น เช็ดน้ำ แล้ววางบนบ่าซ้ายๆ ก็ในกาลนั้น พระราชาทรงคิดว่า บัดนี้เป็นสมัยเพื่อจะยิง จึงยกลูกศรอันกำซาบยาพิษนั้นขึ้นยิงพระโพธิสัตว์ถูกข้างขวาทะลุออกด้านซ้ายๆ หม่อมมฤคู้ว่าพระมหาสัตว์ถูกยิงตกใจกลัวก็หนีไปฯ ฝ่ายสุวรรณสามบัณฑิตแม้ถูกศรแทงก็ประคองหม้อน้ำไว้โดยปกติ ตั้งสติค่อยๆวางหม้อน้ำลง ค่อยเกลี่ยทรายตั้งหม้อน้ำ กำหนดทิศหันศีรษะโดยทิศทางที่มารดาบิดาอยู่แล้วเป็นดุจสุวรรณภูมิอันอนบนทรายมีพรรณดุจสีเงิน ตั้งสติกล่าวว่า ชื่อว่าบุทคลมีเวรของเราในหิมวันตประเทศนี้ย่อมไม่มี บุทคลผู้มีเวรของมารดาบิดาเรากีย่อมไม่มี กล่าวฉะนี้แล้วถ่มโลหิตในปาก ไม่เห็นพระราชาเลย เมื่อจะถาม จึงกล่าวคาถาเป็นประณมว่า

โก นู มํ อสุนา วิชฺฌิ ปมตฺตํ อุกทหริกํ

ขตฺติโย พฺรหฺมณฺโณ เวสฺโส โก มํ วิทฺธา นิลียติ

ใครหนอยิงเราผู้ประมาทขาดเจริญเมตตาคิดเสียในขณะนั้น ผู้แบกหม้อน้ำไป กษัตริย์พราหมณ์ หรือเวสชน คนไหนยิงเราซ่อนกายอยู่ฯ

แลก็ครั้นภาษิตคาถานี้แล้ว ภาษิตคาถาที่สองเพื่อสำแดงความที่มั่งงะในสระของตนหาใช่สมมตเป็นภักษาไม่ว่า

น เม มํสาณิ ขชฺชานิ จมฺเมนตฺโต น วิชฺชติ

อถ เกน นุ วณฺณเณน วิทฺเธยฺยํ มํ อมณฺญถ

เนื้อของเราอันบุทคลพึงกินก็หาไม่ ความต้องการด้วยหนังของเราก็ย่อมไม่มีแก่ใครฯ

เมื่อเป็นเช่นนี้ บุรุษนี้มายังเราไม่สำคัญจิตตีให้เห็นประโยชน์เสียก่อนด้วยเหตุการณ์อะไรหนอฯ

ครั้นภาษิตคาถาที่ ๒ แล้ว เมื่อจะถามหาชื่อผู้ยิงเป็นต้น จึงภาษิตคาถา (ที่ ๓) ว่า

โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปฺตุโต กถิ ชาเนมฺมํ ตํ มยํ

ปฺฏฐโฐ เม สมฺม อุกฺขาหิ ก็ มํ วิทฺธา นิลียติ

ท่านคือใครหรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร เราถามท่านฯ จงบอกทำไมท่านยิงเราแล้วซ่อนตัวเสียฯ แลครั้นภาษิตอย่างนี้แล้วก็นิ่งอยู่ฯ

พระเจ้าปิลยกษราชได้สดับค่านั้น จึงทรงจินตนาการว่า บุรุษนี้อันเรายิงด้วยศรกำซาบด้วยยาพิษ แม้ล้มแล้วไม่ดำไม่ตัดพ้อเรา เรื่อยหาเราด้วยถ้อยคำอันน่ารัก ดูบุพคุณจับพินหัวใจเราจักไปหาบุรุษนี้ แล้วเสด็จไปประทับใกล้แห่งพระโพธิสัตว์ แล้วตรัสคาถา (ที่ ๔ - ๕) ว่า

ราชาหมสมิ กาสินี	ปิลยกุชิติ มัง วิฑู
โลภา ภูมิจู ปหนุตวาน	มิกเมส จรามหิ
อิสสตุเถ จสมิ กุสโล	ทพฺพมโมติ วิสสุโต
นาโคปิ เม น มุญเจยย	อาคโต อสุปาตน

เราเป็นพระราชแห่งชาวกาสิ คนเรียกชื่อเราว่าพระเจ้าปิลยกษราช เราจะแคว้นมอบให้พระราชมารดาปกครอง เทียวแสวงหามฤค ด้วยความอยากได้เนื้อมฤคบริโภค อนึ่งเราเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏในชมพูทวีปทั้งสิ้นว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น กล่าวคือเป็นสามารถโค้งหรือลัดซึ่งธนูอันหนักได้ แม้ข้างมาในที่เรายิงลูกศร ก็หาพ้นจากที่ไปได้สักก้าวหนึ่งไม่ฯ

พระราชพรณนากำลังของพระองค์ฉะนี้แล้ว เมื่อตรัสถามนามและโคตรแห่งพระโพธิสัตว์ผู้มีนามว่าสุวรรณสาม จึงภาษิต (คาถาที่ ๖) ว่า

โก วา ตูมิ กสสุ วา ปุตโต	กถิ ชาเนมุ ตัม มย
ปิตุโน อุตตโน จาปี	นามโคตตัม ปเวทย

ท่านคือใคร เป็นบุตรแห่งใคร ทำไมเราจะรู้จักท่าน ท่านจงแจ้งนามและโคตรของบิดา

สุวรรณสามผู้พระโพธิสัตว์ได้สดับฉะนั้น จึงดำริว่า ถ้าเราบอกเราเป็นเทวดานาคยักษ์กินนรหรือกษัตริย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง พระราชาก็คงเชื่อเรา แต่เราควรกล่าวคำจริง คิดฉะนี้แล้ว จึงกล่าว (คาถาที่ ๗ ถึง ๑๐) ว่า

เนสาทปุตโต ภทฺทหนเต	สาโม อิติ มัง ญาตโย
อามนตยีสู ชีวนตัม	สุวาซุเชวั คโต สเย
วิฑูโรสมิ ปุณฺสสุเลน	สวิเสน ยถา มิโค
สภมฺหิ โลหิตเต ราช	ปสฺส เสมิ ปริปฺลโต
ปฏิวามคตัม สลลัม	ปสฺส วิหามิ โลหิต
อาตุโร ตยานุปฺจจามิ	กิมัง วิทธา นิเสยสิ
อชินมฺหิ หนฺญเต ทิปิ	นาโค ทนฺเตสุ หนฺญต
อถ เกน นุ วณฺณเนน	วิฑูเจยยัม มัง อมณฺญต

ข้าพระองค์เป็นบุตรของฤษี (ซึ่งเป็นบุตรนาเยนาเสท) ญาติทั้งหลายเรียกข้าพระองค์ผู้ยังมีชีวิตก่อนแต่นี้ว่า “สาม” วันนี้ข้าพระองค์ถึงปากภรรณแล้วนอนอยู่ อันพระองค์ยิงแล้วด้วยศรอันใหญ่มียาพิษ ร้าวกะมฤคที่พรานป่ายิงแล้วฉะนั้น พระองค์จงทอดพระเนตรข้าพระองค์ผู้นอน

จมอยู่ในโลหิตของตน จงทอดพระเนตรลูกศรอันแล่นเข้าข้างขวาทะลุออกข้างซ้าย ข้าพระองค์บัวบนโลหิตอยู่บัดนี้ เป็นผู้กระสับกระส่ายอาการหนัก ขอพำทูลถามว่า ทำไมพระองค์จึงข้าพระองค์แล้วช้อนพระองค์อยู่ในพุ่มไม้ เสือเหลืองถูกฆ่าก็เพราะหนัง ช้างถูกฆ่าก็เพราะงา เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงข้าพระองค์ไม่ทรงสำคัญวิจารณ์ให้เห็นประโยชน์ก่อนเพราะเหตุอะไรหนอ

พระราชาทรงฟังคำแห่งพระโพธิสัตว์ ไม่ตรัสตามจริง เมื่อจะตรัสมุสาจึงตรัส (คาถาที่ ๑๑) ว่า

มิโค อุปฐิติ อาสิ

อาคโต อุสุปัตนัง

ตํ ทิสฺวา อุพฺพิชฺชํ สาม

เตน โภโธ มมารสิ

มฤคปรากฏแล้ว มาสู่ที่ยิงลูกศร เห็นท่านก็หนีไป ด้วยเหตุนั้น เราจึงโกรธท่าน

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า พระองค์ตรัสอะไร ชื่อว่ามฤคเห็นข้าพระองค์แล้วหนีไปไม่มีในหิมวันตประเทศนี้ แล้วภาสิต (คาถาที่ ๑๒ ถึง ๑๔ กึ่ง) ว่า

ยโต สรามิ อุตฺตารํ

ยโต ปตฺโตสุมิ วิญญุตํ

น มํ มิคํ อุตุราสนฺติ

อรณฺเณ สาปทานิปี

ยโต นิธิ ปรีหาริ

ยโต ปตฺโตสุมิ โยพฺพนํ

น มํ มิคํ อุตุราสนฺติ

อรณฺเณ สาปทานิปี

ภิกฺขุ กิปรุสํ ราชา

ปพฺพเต คนฺธมาทเน

สมฺโมทมานา คจฺจาม

ปพฺพตานิ วนานิ จ

อถ เกน นุ วณฺเณน

อุตุราสนฺติ มิคํ มมํ

จำเดิมแต่ข้าพระองค์จำความได้ รู้จักถูกและผิคนุ่งผ้าเปลือกไม้ตั้งอยู่ในประณมวัย จนบัดนี้ ผู่มฤคหรือฝูงพาลมฤคในอรัญประเทศ ย่อมไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์ผู้กินนรผู้มีความฉลาดอาศัยอยู่ในเขาคันธมาทน์ เห็นข้าพระองค์ก็ไม่สะดุ้งตกใจกลัว ข้าพระองค์ชื่นชมต่อกันไปสู่อุฆาและปา เมื่อเช่นนี้ ผู่มฤคจะสะดุ้งตกใจกลัว ข้าพระองค์ด้วยเหตุไร

พระราชชาติทรงฟังคำแห่งพระโพธิสัตว์จึงทรงคิดว่า เราจึงสุวรรณสามผู้หาความผิดมิได้นี้แล้วกล่าวมุสา เราจะกล่าวแต่จริงจึงตรัส (คาถาที่ ๑๕ กึ่ง) ว่า

น ตทฺทส มิโค สาม

กิณุตานํ อลิกํ ภณ

โภโธโลภาภิกฺขุตาหํ

อุสํ เต ตํ อวิสุสฺสํ

เนื้อเห็นท่านแล้ว หาได้ตกใจไม่ เรากล่าวคำเท็จแก่ท่านดอก เพราะเราอันความโกรธและความโลภครอบงำแล้ว จึงยังท่านด้วยลูกศรนั้น

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ทรงคิดว่าสุวรรณสามนี้จะไม่ใช่ผู้เดียวอาศัยอยู่ในป่านี้ ญาติทั้งหลายพึงมีแน่ เราจักถามดู จึงตรัสคาถา (ที่ ๑๖ กึ่ง) อีกว่า

กุโธ นุ สาม อาคมม

กสฺส วา ปหิโต ตุวํ

อุทกหาโร นที คจจ

อาคโต มิคสมมตัม

ท่านอาศัยอยู่ไหน ใครใช้ท่านมา ท่านผู้จะตักน้ำจึงไปสู่มแม่น้ำมิลัมมตากลับมา

พระโพธิสัตว์ได้ฟังพระราชารับสั่งถาม กลับทุกขเวทนาอันมากบ้วนโลหิตแล้วกล่าว

คาถา (ที่ ๑๗ กิ่ง) ว่า

อนุธา มาตาปิตา มยุหิ

เต ภรามิ พุรหาวเน

เตสหา อุทกหาโร

อาคโต มิคสมมตัม

มารดาบิดาข้าพระองค์จักขุเมิด ข้าพระองค์เลี้ยงท่านทั้งสองนั้นในป่าใหญ่ ข้าพระองค์เป็นผู้ตักน้ำมาแต่แม่น้ำมิลัมมตาเพื่อท่านทั้งสองนั้นฯ

แลก็ครั้นทูลดังนี้แล้วก็บ่นรำพรรณปรารภมารดาบิดากล่าว (คาถาที่ ๑๘ ถึง ๒๔ กิ่ง)

ว่า

อดุถิ เนส อูสามตตัม

อถ สาหสฺส ชีวิตัม

อุทกสฺส อลาเภน

มญฺเญ อนุธา มริมฺสเร

น เม อิหิ ตถา ทุกฺขิ

ลพฺภา หิ ปุมนฺนา อิหิ

ยญฺจ อมมํ น ปสฺสามิ

ตํ เม ทุกฺขตรํ อิโต

น เม อิหิ ตถา ทุกฺขิ

ลพฺภา หิ ปุมนฺนา อิหิ

ยญฺจ ตาตํ น ปสฺสามิ

ตํ เม ทุกฺขตรํ อิโต

สา นฺน กปฺณา อมฺมา

จิรํ รตฺตตาย รุจฺจติ

อชฺชฺมเรตฺเตว รตฺเต วา

นทิว อวสฺสสฺสติ

โส นฺน กปฺโณ ตาโต

จิรํ รตฺตตาย รุจฺจติ

อชฺชฺมเรตฺเตว รตฺเต วา

นทิว อวสฺสสฺสติ

อุฏฺฐานปาริจริยาย

ปาทสมฺพาหนสฺส จ

สาม ตาต วิลปนฺตา

หิณฺทิสฺสนฺติ พุรหาวเน

อิทฺมปิ ทฺติยํ สลฺลํ

กมฺเปติ ทฺทยํ มม

ยญฺจ อนฺเถ น ปสฺสามิ

มญฺเญ เหสฺสามิ ชีวิตัม

อาหารของมารดาบิดานั้นยังมีอยู่ เมื่อเช่นนี้ชีวิตของท่านทั้งสองนั้นจักดำรงอยู่ราวหกวัน ท่านทั้งสองนั้นตามืดเกรงจักตายเพราะไม่ได้น้ำดื่ม ความทุกข์ของเราที่ได้ปรากฏอย่างนี้หาทุกข์นักไม่ เพราะอันบุรุษจะพึงได้ประสพทุกข์นี้ เราไม่เห็นมารดาบิดาอันใดไม่เห็นนั้นเป็นทุกข์กว่าทุกข์นี้ของเรา มารดาบิดาเป็นกำพว้าเข็ญใจจะร้องไห้ตลอดราตรีนานแท้ จักเหือดแห้งไปในกึ่งราตรีหรือที่สุดแห่งราตรี ดูจแม่น้ำน้อยในคิมหฤตฺตจักเหือดแห้งไป มารดาบิดาจะบ่นเรียกว่าพอสามาฯ เทียวอยู่ในป่าใหญ่ ลูกศรคือความโศกทั้งสองนี้แหละยังหัวใจของเราให้หวนหวาด เราไม่เห็นท่านทั้งสองผู้จักขุบอดน่าที่เราจักละเสียซึ่งชีวิตฯ

พระราชาทรงฟังความคร่ำครวญของสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ทรงคิดว่า บุรุษนี้เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมตั้งอยู่ในธรรม ปฏิบัติมารดาบิดาเยี่ยงยอด บัดนี้ได้รับความทุกข์อย่างนี้ยังคร่ำครวญถึงมารดาบิดา เราได้ทำความผิดในบุรุษผู้สมบุญด้วยคุณอย่างนี้ เราต้องเล่าโลมเอาใจบุรุษนี้อย่างไรดีหนอ แล้วทรงสันนิษฐานแน่ว่า ราชสมบัติจักทำอะไรแก่เราได้ในเวลาเมื่อเราเข้าไปสู่บรุษ เราจักปฏิบัติมารดาบิดาแห่งบุรุษนี้โดยนิยามที่บุรุษนี้ปฏิบัติแล้ว การตายของบุรุษนี้จักเป็นเหมือนไม่ตาย ด้วยประการฉะนี้ จึงตรัส (คาถาที่ ๒๕ ถึง ๒๘ กิ่ง) ว่า

มา พาหุห์ ปริเทเวสิ	สาม กลยาณทสฺสน
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหาวนา
อิสฺสตุเถ จสฺมิ กุสฺโล	ทพฺพธมฺโมติ วิสฺสุโต
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหา
มิดานํ วิฆาสมนฺวสํ	วนมฺูลผลานิ จ
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหาเว
กตมฺนตํ วนํ สาม	ยตุถ มาตาบิดา ตว
อหนฺเต ตถา ภริสฺสํ	ยถา เต อภริ ตฺวํ

ดูก่อนสามผู้ตั้งถามนำดู ท่านอย่าปริเทวะมากเลย เราเป็นผู้ฉลาดในอนุสติป-ปรากฏในชมพูทวีปทั้งสิ้นว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น กล่าวคือเป็นผู้สามารถเฝ้าหรือลดซึ่งธนูอันหนักได้ จะฆ่ามฤคแสวงหามูลผลมาทำการเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่ ดูก่อนสามบัณฑิต ป่าที่มารดาบิดาของท่านอยู่ที่ไหน เราจักเลี้ยงมารดาบิดาของท่านให้เหมือนท่านเลี้ยงฯ

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์ได้สดับพระวาทะของพระราชานั้น จึงทูลว่าดีแล้วพระเจ้าค่ะ ถ้าอย่างนั้นทรงเลี้ยงดูมารดาบิดาของข้าพระองค์เถิด เมื่อจะชี้ทางให้ทรงทราบ จึงภาษิต (คาถาที่ ๒๙-๓๐) ว่า

อโย เอกปที ราช	โยโย อฺุสฺสีสเก มม
อิโต คนฺตุวา อทฺฒโมสํ	ตตุถ เนสํ อคารกํ
ยตุถ มาตาบิดา มยฺหํ	เต ภรฺสฺสุ อิโต คโต

หนทางที่เดินเฉพาะคนเดียวข้างหัวนอนของข้าพระองค์นี้ เสด็จดำเนินไปแต่ที่นี้ระวางกิ่งเสียงกู่ จะถึงสถานที่อยู่แห่งมารดาบิดาของข้าพระองค์ ขอเสด็จดำเนินแต่ที่นี้ไปเลี้ยงปฏิบัติท่านทั้งสองในสถานที่นั้นเถิดฯ

พระโพธิสัตว์ทูลชี้ทางแด่พระราชายังอย่างนี้แล้ว กลับเวทนาเห็นปานนั้นไว้ด้วยความสึเนหาในมารดาบิดามีกำลัง ประคองอัญชลีทูลวิงวอน เพื่อต้องการแก่การเลี้ยงดูมารดาบิดาได้ กล่าว (คาถาที่ ๓๑-๓๒) อย่างนี้อีกว่า

นโม เต กาสิราชตุถุ	นโม เต กาสิวทฺฒน
--------------------	------------------

อนุธา มาตาปิตา มยุห์

เต ภรสุสุ พุทธาวเน

อญชลินเต ปคฺคยหามิ

กาสิราช นมตฺถ เต

มาตริ ปิตริ มยุห์

วุตโต วชฺชชาติ วนฺทนี

ข้าแต่พระเจ้ากาสิราช ข้าพระบาทขอน้อมกราบพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ยังชาวกาสิให้เจริญ ข้าพระบาทขอน้อมกราบพระองค์ ขอพระองค์ทรงบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาตามืดของข้าพระองค์ในป่าใหญ่ ข้าพระองค์ประคองอัญชลีถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระราชาของชาวกาสิ ข้าพระองค์น้อมเกล้าบังคมพระองค์ ขอพระองค์ดำรัสกะมารดาบิดาแห่งข้าพระเจ้าให้ทราบว่าเป็นห่วงนบท่านผู้มารดาบิดาด้วย ฯ

พระเจ้าปิลยักขราชทรงรับคำฯ พระมหาสัตว์สุวรรณสามส่งการให้มารดาบิดาแล้ว ก็ถึงวิสัยญีสลบนิ่งไปฯ

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๓๓) ว่า

อิหิ วตฺวาน โส สาโส

ยฺว กฺลฺยาณทสฺสโน

มฺจฺฉิตฺโต วิสเวเคน

วิสญฺญี สมปชฺชถ

สามบัณฑิตผู้พระโพธิสัตว์นั้นผู้หนุ่มผู้งามนำดูครั้นกล่าวคำนี้แล้ว อันกำลังแห่งพิชชาบชานแล้ว เป็นผู้วิสัยญีฯ

พระโพธิสัตว์นั้นเมื่อกล่าวถ้อยคำมีประมาณเท่านี้ มีอัสสาสะดมหายใจดับแล้วไม่ได้กล่าวต่อไปอีกเลยฯ ก็กาลนั้นถ้อยคำเป็นไปอาศรัยหทัยรูปซึ่งติดต่อกิจต์แห่งพระโพธิสัตว์นั้นขาดแล้วเพราะอันชานไปด้วยกำลังพิช โอรุของพระโพธิสัตว์นั้นก็ปิด จักขุนั้นก็หลับ หัตถ์และบาทก็ถึงความเป็นของกระด้างแข็ง สรีระทั้งสิ้นเปื้อนโลหิตฯ ลำดับนั้นพระราชาทรงคิดว่า สุวรรณสามนี้ได้พูดด้วยเราในบัดนี้เป็นอะไรไปหนอ จึงพิจารณาตรวจลมอัสสาสะบัสสาสะแห่งพระโพธิสัตว์นั้นฯ ก็ลมอัสสาสะบัสสาสะดับแล้ว สรีระก็แข็งแล้วฯ พระราชาทอดพระเนตรเห็นเหตุนั้นก็ทรงทราบว่างูวรรณสามนี้ตายแล้วดับแล้ว ณ บัดนี้เมื่อทรงไม่อาจทรงกลั่นความโศก ก็วางพระหัตถ์ทั้งสองไว้บนพระเศียรคร่ำครวญรำพันด้วยเสียงอันดังฯ

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้นจึงตรัส (คาถาที่ ๓๔ ถึง ๓๘ กิ่ง) ว่า

ส ราชา ปริเทเวสิ

พหิ การุญฺญสญฺหิตํ

อชฺชชรามโรหิ อาสิ

อชฺชเชตฺถิ ญฺยามิ โน ปุเร

สามํ กาลกตํ ทิสฺวา

นตฺถิ มจฺจฺสุสฺส นาคโม

ยสฺสุ มํ ปฏฺิมนฺเตติ

สฺวิเสน สมปฺปิโต

สวาชฺเชวํคเต กาล
 นิรยํ ฆฺน คจฺจามิ
 ตทา ทิ ปกตํ ปาปํ
 ภวนฺติ ตสฺส วตฺตาโร
 อรณฺญे นิมนฺนุสฺสมฺหิ
 สารยฺนฺติ ทิ กมฺมานิ
 อรณฺญे นิมนฺนุสฺสมฺหิ

น กิณฺจิมภิกาสติ
 เอตถ เม นตฺถิ สํสโย
 จิรํ รตฺตาย กิพฺพิสํ
 คาเม กิพฺพิสการโก
 โก มํ วตฺตุมรหติ
 คาเม สํคจฺจ มาณวา
 โก ญ มํ สารยิสฺสติ

พระราชานั้้นทรงคร่ำครวญมากประกอบด้วยน้้ากรรณว่า เราสำคัญจะไม่แก่ไม่ตาย
 เรารู้อะไรวันนี้ แต่ก่อนหาไม่รู้ เพราะได้เห็นสามบัณฑิตทำกาลกิรียา ความไม่มาแห่งมฤตยูย้อม
 ไม่มี สามบัณฑิตอันถูกลูกศรกำซาบยาพิษชิมซาบแล้วพุดอยู่กะเรา ครั้นกาลล่วงไปอย่างนี้ใน
 วันนี้ ไม่พุดหนอยหนึ่ง เราจะไปสู่นรกแน่นอน ความสงสัยในการไปสู่นรกย้อมไม่มีแก่เราเพราะ
 บาปหยาบเข้าอันเราทำแล้วตลอดราตรีนานในกาลนั้น เราทำกรรมหยาบเข้าในบ้านเมือง คน
 ทั้งหลายจะติเตียนเรา ใครเล่าควรจะมากล่าวติเตียนเราในราวป่าอันหามนุษย์มิได้ คนทั้งหลาย
 ประชุมกันในบ้านเมืองจะโจทหนว่ากล่าวเอาโทษเรา ใครเล่าหนอจะโจทหนว่ากล่าวเอาโทษเราใน
 ป่าอันหามนุษย์มิได้ ฯ

ตทา พสฺนุณฺธิ นาม เทวธิดา

กาลนั้นนางเทพธิดามีนามว่าพสฺนุณฺธิอยู่ ณ เขา

คันธมาทน์เคยเป็นมารดาแห่งสามผู้พระโพธิสัตว์ในอัฐภาพที่เจ็ด พิจารณาดูพระโพธิสัตว์ด้วย
 ความลิเนหาในพระโพธิสัตว์ดูบุตรอยู่เนื่องนิตย์ฯ ก็วันนั้นนางเสวยทิพยสมบัติ หาได้พิจารณาดู
 ในกาลมหาสัตว์ไม่ฯ บางอาจารย์ว่านางไปสู่วิวาสมาคมเสียบ้างฯ นางเมื่อพิจารณาดูในกาลเมื่อ
 พระโพธิสัตว์สลบว่าความเป็นไปของบุตรแห่งเราเป็นไฉนหนอก็ได้เห็นว่าพระราชามีนามว่าปิล
 ยักชราชยังบุตรเรา ด้วยศรอันกำซาบด้วยยาพิษ ให้ล้มอยู่ที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำมคธมมตา ร้้าไร
 ร้้าพันด้วยศัพทส์น้ำเนียงอันดัง ถ้าเราไม่ไปในสำนักบุตรของเราฯ อันมีนามว่าสุวรรณสามจักฉิบ
 หายอยู่ ณ ที่นั้น หฤทัยของพระราชาจักแตก มารดาบิดาของสุวรรณสามจะไม่ได้อาหาร ไม่ได้
 แม่น้้า ไม่ได้แม่น้้าดื่มจักเหือดแห้งตาย ก็ครั้นเมื่อเราไปพระราชาจักถือเอาหม้อน้ำไปสู่นัก
 มารดาบิดาแห่งสุวรรณสาม และก็ครั้นพระราชาเสด็จไปแล้วจ้กรับสั่งว่า บุตรของท่านทั้งสองอัน
 เราฆ่าตายแล้ว ยังฤษีฤษินี้ให้ทราบเรื่องฉนี้แล้ว จักนำฤษีฤษินี้ไปสู่นักสุวรรณสาม ในเมื่อ
 เช่นนั้นฤษีฤษินี้และเราจักทำสังจกิริยาริษฐานพิษของสุวรรณสามก็จักหาย บุตรของเราจักได้ชีวิต
 คืบมา จักษ้ทั้งสองข้างของมารดาบิดาแห่งสุวรรณสามจ้กแลเห็นเป็นปกติ และพระราชาจักได้ทรง
 สดับธรรมเทศนาของสามผู้พระโพธิสัตว์ เสด็จกลับพระนครทรงบริจาคมหาทาน ครองราชสมบัติ
 โดยยุติธรรม มีสุวรรณค้เป็นที่ไปเบื้องหน้า เพราะเหตุฉนั้นเราจ้กไปไฉนที่นั้นฯ นางเทพธิดานั้นจึงไป

สถิตในอากาศโดยไม่ปรากฏกายที่ฝั่งมิดสัมมทานที่ กล่าวกับพระเจ้าปิลัยกษราชฯ

ตมตถ์ ปกาเสนุโต สตุถา อาห สมเด็จพระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความ
นั้นจึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๓๙ ถึง ๔๑ กิ่ง) ว่า

สา เทวตา อนุตริหิตา	ปพพเต คนธมาทเน
รณญเ ว อนกมฺปาย	อิมา คาถา อภาสธ
อาคํ กิริ มหาราช	อกริ กมฺมทุกกฏํ
อหุสกา ปิตาปุตตา	ตโย เถกุสุนา หตา
เอहि ตํ อนุสิฏฺขามิ	ยถา เต สุขติ สียา
ธมฺเมนฺนฺเถ วเน โปเส	มณฺเญหํ สุขติ สีเย

นางเทพธิดานั้นอันตรธานไปในภูเขาคันธมาทน์ มาภาษิตคาถาเหล่านี้เพื่อไหวตาม
พระราชารว่า พระองค์ทำความผิดมาก ได้ทำกรรมอันลามก บิดามารดาและบุตรทั้งสามผู้หา
ความประทุษร้ายมิได้ อันพระองค์ฆ่าเสียด้วยลูกศรๆเดียวกัน เชิญเสด็จมาอาตมะจะพำอิวาท
ถวายพระองค์ ด้วยวิธีที่พระองค์จะได้สุคติ พระองค์จึงเลี้ยงดูมารดาบิดาทั้งสอง ผู้จักขุมืดโดย
ธรรมในป่า อาตมะสำคัญว่าสุคติจะพึงมีแต่พระองค์ฯ

พระราชารได้สดับคำของนางเทพธิดานั้นก็ทรงเชื่อว่า เราเลี้ยงมารดาบิดาของสุวรรณ
สามจักไปสู่สวรรคต จึงทรงดำริว่า เราจะต้องการด้วยราชสมบัติทำไม เราจักเลี้ยงดูท่านทั้งสองนั้น
ก็ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นตามพระดำรินั้น ทรงรำไรรำพรรณเป็นกำลัง ทำความโศกให้บางเบา เข้า
พระหฤทัยมั่นว่าพระโพธิสัตว์สิ้นชีพแล้ว จึงทรงบูชาสรีระพระโพธิสัตว์ด้วยบุปผชาติต่างๆ ประพรม
ด้วยน้ำ ทำประทักษิณสามรอบทรงกราบในสถานทั้งสิ้น แล้วถือหม้อน้ำที่พระโพธิสัตว์ให้เต็มไว้
แล้ว ถึงความโทมัสมีพระพักตร์จะเพาะทักษิณทิศเสด็จไปฯ

ตมตถ์ ปกาเสนุโต สตุถา อาห เมื่อเสด็จพระบรมศาสดา จะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๔๒ กิ่ง) ว่า

ส ราชา ปรีเทเวสิ	พหํ การุญญสฺนุหิตํ
อุทกกฺกมฺมาทาย	ปุกฺกามิ ทกฺขินามุโข

พระราชารทรงปริเทวะมากประกอบด้วยน่าสงสาร ถือหม้อน้ำมีพระพักตร์จะเพาะทิศ
ทักษิณเสด็จหลีกไปแล้วฯ

แม้โดยปกติพระราชารเป็นผู้มีพระกำลังมาก ถือหม้อน้ำเข้าไปสู่อาศรมบทถึงประตู
บรรณศาลาแห่งกุลลบัณฑิต ดุจบุทคลกระแทกอาศรมให้กระเทือนฯ กุลลบัณฑิตนั่งอยู่ภายในได้
ฟังเสียงฝีพระบาทแห่งพระเจ้าปิลัยกษราชฯ ก็นึกในใจว่า นี่ไม่ใช่เสียงฝีเท้าแห่งสุวรรณสามบุตรเรา
เสียงฝีเท้าใครหนอ เมื่อจะถาม จึงภาษิต (คาถาที่ ๔๓ - ๔๔ กิ่ง) ว่า

กสฺส นุ เอโส ปทสทฺโท
เนโส สามสฺส นิคฺโขโส
สนตฺ หิ สาโม วชฺชติ
เนโส สามสฺส นิคฺโขโส

มนุสฺสสฺสเสว อาคโต
โก นุ ตวมสิ มาริส
สนตฺ ปาทานิ หนฺญติ
โก นุ ตวมสิ มาริส

นั่นเสียงผีทำใครหนอ เสียงผีทำมนุษย์เดินแน่แท้ เสียงผีทำสามบุตรไม่ดั่ง ท่านเป็น
ใครหนอ สามบุตรเราเดินเบา วางเท้าเบา เสียงผีทำสามบุตรเราไม่ดั่ง ท่านเป็นใครหนอ

พระราชาก็ได้สดับคำถามนั้น ทรงดำริว่าถ้าเราไม่บอกความจริงที่เราเป็นพระราชา บอกว่า
บุตรของท่านเราให้ตายแล้ว ฤๅษีทั้งสองนี้จักโกรธเรากล่าวคำหยาบกะเรา เมื่อเช่นนี้ความโกรธใน
ฤๅษีทั้งสองก็จักเกิดขึ้นแก่เรา ครั้นความโกรธเกิดขึ้น เราก็จักเปียดเปียฤๅษีทั้งสองนั้น กรรมนั้นก็
จักเป็นอกุศลของเรา ก็ครั้นเมื่อเราบอกว่าเราเป็นพระราชา ชื่อว่าใครจะไม่เกรงกลัวไม่มี
เพราะฉะนั้น จะบอกความจริงที่เราเป็นพระราชาก่อน ทรงดำริดังนี้แล้ว วางหม้อน้ำที่โรงไฉ่น้ำดื่ม
แล้วประทับยืนที่ประตูบรรณศาลา เมื่อจะแสดงพระองค์ให้ฤๅษีรู้จักจึงภาษิต (คาถาที่ ๔๕ - ๔๖
กึ่ง) ว่า

ราชาหมสมฺมิ กาสินํ

ปิลยฺกฺโขติ มํ วิทู

โลภา รณฺณํ ปหนฺตฺวาน
อิสฺสสฺสเถ จสมฺมิ กุสโล

มิคเมสฺ จรามิหํ
ทพฺพหฺมโมติ วิสฺสโต

นาโคปิ เม น มฺญเจยฺย

อาคโต อฺสุปฺตานิ

ข้าพเจ้าเป็นพระราชาของชาวกาสิ ชนเรียกชื่อข้าพเจ้าว่าพระเจ้าปิลยักขราช ข้าพเจ้า
ละแคว้นมาเที่ยวแสวงหาหนุคด้วยควมโลภ ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏในชมพูทวีป
ว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น กล่าวคือเป็นผู้สามารถจะโค้งหรือลดธนูที่หนักได้ แม้ช้างมาในที่ข้าพเจ้ายัง
ถูกศร ก็หาพ้นจากที่ไปได้สักก้าวหนึ่งไม่ฯ ฝ่ายทพุกุลบัณฑิตดาบศ เมื่อจะทำปฏิสันถารกับ
พระราชาก็ภาษิต (คาถาที่ ๔๗ - ๔๘ กึ่ง) ว่า

สวาคตฺนฺเต มหาราช

อโถ เต อทฺุราคตํ

อิสฺสโรสิ อนฺุปฺตโต

ยํ อิตฺตฺติ ปเวทย

ติณฺฑุกานิ ปิยาลานิ

มฺฤเก กาสฺมาริโย

ผลานิ ชุทฺทกฺปฺปานิ

ภฺยชฺ ราช วรํ วรํ

อิทฺมปิ ปานิยํ สีตํ

อากตํ คิริคพฺุภฺรา

อิโต ปิว มหาราช

สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสิ

พระองค์เสด็จมาก็ดีแล้ว อนึ่งพระองค์เสด็จมาแต่ไกลก็เหมือนใกล้ พระองค์ผู้มีอิสสระ
เสด็จมาถึงแล้ว จงทราบสิ่งซึ่งมีอยู่ในที่นี้ จงเสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะขาง และผล
หมากเม่าอันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอให้ทรงเลือกตามประสงค์เถิด จงดื่มน้ำซึ่งเป็นน้ำเย็นนำมาแต่

มิดสัมพันธ์กันที่อื่นนอกจากภายในภูเขาถ้าพระองค์ทรงหวังฯ

ในเมื่อดาบศทำปฏิสนธิธรรมาอย่างนี้แล้ว พระเจ้าปิลัยกษราชทรงคิดว่า เราไม่ควรบอก
ว่าบุตรของท่านเราให้ตายแล้วจะนี่ก่อน ทำเหมือนไม่รู้ พูดเรื่องอะไรๆ ไปก่อนแล้วจึงบอก ทรง
ดำริจะนี่แล้วจึงตรัส (คาถาที่ ๕๐ กิ่ง) ว่า

นาลิ อนุธา วเน ทญฺญู

โก นู โว ผลมาหริ

อนนุทธเสวายิ สมฺมา

นิวาโป มยฺห ขายติ

ท่านทั้งหลายจักขุมืดไม่สามารถจะเห็นอะไรๆ ในป่า ใครเล่าหนอนำผลไม้มาเพื่อท่าน
ทั้งหลาย ความสะสมผลไม่เป็นต้นไว้โดยเรียวร้อยนี้ ปราภฏแก่ข้าพเจ้าว่าดูเหมือนคนตาดีสะสม
ไว้ ทุกุลบัณฑิตได้ฟังพระดำรัส จึงภาษิตหมวดสองแห่งคาถา (คือ ที่ ๕๑ - ๕๒ กิ่ง) เพื่อจะสำแดง
ว่าตนไม่ได้นำมาบุตรของตนนำมาว่า

ทหโร ยฺว นาทิพฺรหา

สาโม กลฺยาณทสฺสนิ

ทีฆสฺส เกสา อสิตา

อโถ สุนคฺคเวลฺลิตา

โส หเว ผลมาหริตฺวา

อิโต อาทาย กมณฺฑลํ

นที คโต อุทกหาโร

มณฺเญ น พฺรมาคโต

สามหนุ่มน้อยรูปร่างสันตงดงามนำดู ผมของเขายาวดำเลื้อยลงไป ปลายงอนขึ้นขึ้น
เบื้องบน เธอหน้าผลไม้มา ถือหม้อจากที่นั่นไปสู่มาร้าน้ำนำมา ชะรอยจะกลับมามีไถ้แล้วฯ

พระราชาได้ทรงสดับคำตอบจึงตรัส (คาถาที่ ๕๓ - ๕๔ กิ่ง) ว่า

อหนุตํ อวธิ สามํ

โย ตฺยหํ ปริจาริกิ

ยํ กุมารํ ปเวเทถ

สามํ กลฺยาณทสฺสนิ

ทีฆสฺส เกสา อสิตา

อโถ สุนคฺคเวลฺลิตา

เตสุ โลहितลิตฺเตสุ

เสติ สามิ มยา หโต

สุวรรณสามได้บำรุงปฏิบัติท่าน ข้าพเจ้าได้ฆ่าสุวรรณสามนั้นเสียแล้ว ผู้เป็นเจ้าของ
กล่าวถึงสามกุมารผู้งดงามนำดูใด ผมของสามกุมารนั้นยาวดำและเลื้อยลงไปปลายงอนขึ้นขึ้น
เบื้องบน สามกุมารนั้นข้าพเจ้านั้นฆ่าเสียแล้วนอนอยู่ที่ทรายอันเปรอะเปื้อนด้วยโลหิตฯ

ก็บรรณศาลาของท่านปาริกาตาศินีอยู่ใกล้ทุกุลบัณฑิต นางนั่งอยู่ในบรรณศาลานั้น
ได้ฟังพระราชดำรัสก็ใคร่จะรู้ประพฤติการณนั้นจึงออกจากบรรณศาลาของตน ไปสำนักทุกุล
บัณฑิตด้วยสำคัญเชือกที่สำหรับสาวเดินไปได้กล่าว (คาถาที่ ๕๕ - ๕๖ กิ่ง) ว่า

เกน ทุกุล มนฺเตสิ

หโต สามิติ วาทีนา

หโต สามิติ สุตฺวาน

หทยํ เม ปเวธติ

อสฺสตุถฺสเสว ตฺรฺณํ

ปวาลํ มาลฺลฺลฺลิตํ

หโต สามิติ สุตฺวาน

หทยํ เม ปเวธติ

ข้าแต่ท่านอาจารย์ทุกุลบัณฑิต ท่านพูดกับใครซึ่งบอกว่าสามกุมารเขาให้ตายแล้วใจ
ของข้าพเจ้ายอมหัวน้ําไหว เพราะได้ยินว่าสามกุมารถูกฆ่าเสียแล้ว กิ่งอ่อนแห่งต้นโพบายอันลม
ประหารให้หัวน้ําไหวแล้วฉันใด ใจของข้าพเจ้าก็หัวน้ําไหวเพราะได้ยินว่าสามกุมารถูกฆ่าเสียแล้วฉัน
นั้นฯ

ลำดับนั้นทุกุลดาบศเมื่อจะโอวาทนางปาริกาตาศินี จึงกล่าว (คาถาที่ ๕๗ กิ่ง) ว่า

ปาริเก กาสีราชายั โส สามํ มิคสมุมเต
โกธสา อสุณา วิชฺฌิ ตสฺส มา ปาปมิจฺฉิมหา

ดูก่อนนางปาริกา นี่ท่านเป็นพระราชานางสาวกาสิ พระองค์จึงสามบุตรเราด้วยลูกศร
ที่มีคัมภีร์ที่ด้วยความโกรธ เราทั้งสองอย่าปรารถนาบาปต่อพระองค์เลยฯ

นางปาริกาอุษณี กล่าวซ้ำอีก (ด้วยคาถา ๕๘ กิ่ง) ว่า

กิจฺฉา ลทฺโธ ปีโย ปุตุโต โย อนฺเธ อภีริ วเน
ตเมกปุตฺตตํ ฆาติมิหิ ถถํ จิตฺตํ น โภเปย

บุตรที่รักอันหาได้ด้วยยาก ผู้ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตาบอดมืดในป่า ใครจะไม่ยังจิตต์ให้

โกรธในบุทคลผู้ยังบุตรคนเดียวนั้นให้ตายที่ไหนได้ฯ

ทุกุลบัณฑิตตอบ (ด้วยคาถาที่ ๕๙ กิ่ง) ว่า

กิจฺฉา ลทฺโธ ปีโย ปุตุโต โย อนฺเธ อภีริ วเน
ตเมกปุตฺตตํ ฆาติมิหิ อโกธํ อหุ ปณฺทิตา

บุตรใดได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้จักขุมืดในป่า เป็นที่รักอันหาได้ด้วยยาก บัณฑิตทั้งหลาย

สรรเสริญบุทคลผู้ไม่โกรธในบุทคลผู้มาบุตรคนเดียวนั้น ฯ

และก็ครั้งดาบศดาบศินีทั้งสองกล่าวอย่างนี้แล้วขอนทรวงด้วยมือทั้งสองพรรณนาคุณ
ของสามผู้มหาสัตว์ว่าไรเป็นอันมาฯ

ลำดับนั้นพระเจ้าปิลัยกษราชเมื่อจะทรงเล้าโลมเอาใจดาบศทั้งสองจึงตรัส (คาถาที่ ๖๐
ถึง ๖๒ กิ่ง) ว่า

มา พาพฺหํ ปริเทเวถ หโต สาโมติ วาทินา
อหํ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรหาวเน
อิสฺสตุเก จสฺมิ กุสโล ทพฺพหฺมโมติ วิสฺสุโต
อหํ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรหาวเน
มิดานํ วิฆาสมเนเวสํ วณฺมุลผลานิ จ
อหํ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรหาวเน

ผู้เป็นเจ้าของทั้งสองอย่าครวญเพราะข้าพเจ้ากล่าวว่ายังสามกุมารให้ตายมากไปเลย

ข้าพเจ้าจักรับภาระงานเลี้ยงดูผู้เป็นเจ้าของทั้งสองในป่าแทนต่อไป ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์

ปรากฏในชมพูทวีปว่ามีธรรมนั้น คืออาจโกงหรือลดธนูอันหนักได้ จะฆ่ามฤคและแสวงหามูลผล
ในปามาเลี้ยงผู้เป็นเจ้าของทั้งสองแทนต่อไปฯ

ลำดับนั้นฝ่ายดาบศดาบศินี สันสนทนาด้วยพระราชชา (ด้วยคาถาที่ ๖๓ กึ่ง) ว่า

เนโส ธมฺโม มหาราช

เนตฺ อเมหฺสุ กปฺปติ

ราชา ตวมฺสิ อุมฺหากํ

ปาเท วฺนฺทาม เต มยํ

สภาพนั้นไม่สมควร การทรงทำอย่างนั้นไม่สำเร็จในอาตมะทั้งสอง พระองค์เป็น
พระราชชาของอาตมะทั้งสอง อาตมะทั้งสอง ขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์ (ก็ฤๅษีทั้งสอง
ตั้งอยู่ในเพศบรรพชิตทูลพระราชชาดังนี้ เพราะอันความโศกในบุตรครอบงำ และเพราะไม่มีมานะ)
ฯ

พระราชชาได้ทรงสดับคำนั้นทรงยินดีเหลือเกิน ทรงจินตนาการว่า โอ น้าอัศจรรย์ คำ
หยาบของฤๅษีทั้งสองนี้ไม่มีในเราผู้ทำความประทุษร้ายถึงเพียงนี้ กลับยกย่องเราเสียอีก จึงตรัส
(คาถาที่ ๖๔ กึ่ง) อย่างนี้ว่า

ธมฺมํ เนสาท ภาณถ

กตา อปฺจิตา ตยา

ปีตา ตวมฺสิ ตุมฺหากํ

มาตา ตวมฺสิ ปารีเก

ข้าแต่ท่านผู้เชื้อชาติเนสาท ท่านกล่าวเป็นธรรม ท่านบำเพ็ญความถ่อมตนแล้ว ท่าน
จงเป็นบิดาของข้าพเจ้า ข้าแต่นางปารีกาท่านจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า (ท่านทั้งสองอย่าถือว่า
ข้าพเจ้าเป็นพระราชชาจงกำหนดไว้ว่า ข้าพเจ้าเป็นเหมือนสุวรรณสามขณะนั้นเถิด) ฯ

ดาบศทั้งสองประคองอัญชลีไหว้ เมื่อจะทูลวิงวอนว่ากิจด้วยทรงทำการงานเพื่ออาตมะ
ทั้งสองย่อมไม่มี ก็แต่ขอพระองค์ถือที่สุดแห่งไม้เท้าของอาตมะทั้งสอง นำไปแสดงตัวสุวรรณสาม
เถิด จึงภาษิตหมวด ๒ แห่งคาถา (คือที่ ๖๕ - ๖๖ กึ่ง) ว่า

นโม เต กาสีราชตุถุ

นโม เต กาสิวฑฺฒน

อถฺชฺลินฺเต ปคฺคณฺหาม

ยว สฺมานุปาปย

ตสฺส ปาเท ปมฺชฺชฺนฺดา

มขณฺจ ภูชฺทสฺสนํ

สํสุมฺภามา อตฺตานํ

กาลมาคมยามุหเส

ข้าแต่พระเจ้ากาสิราช อาตมะนอบน้อมแต่พระองค์ ข้าพระองค์ผู้ยังชาวกาสิให้เจริญ
อาตมะนอบน้อมแต่พระองค์ อาตมะประคองอัญชลีแต่พระองค์ ขอพระองค์ทรงพาอาตมะไปให้
ถึงสามผู้บุตรอาตมะ อาตมะจะสัมผัสเท้าทั้งสองและดวงหน้าอันงามนำดูของเธอแล้ว ทรมานตน
ให้ถึงกาลกิริยาฯ

เมื่อบรมกษัตริย์กับฤๅษีสันทนากันอาทิตยก็อัสดงคตฯ ลำดับนั้นพระราชชาทรงดำริว่า
ถ้าเรานำฤๅษีทั้งสองผู้ตามืดไปในสำนักสุวรรณสามในบัดนี้ ดวงใจของฤๅษีทั้งสองจักแตกเพราะเห็น

สุวรรณสามนั้น เราก็ชื่อวานอนอยู่ในนรกในกาลเมื่อท่านทั้งสามทำกาลกิริยาแล้วด้วยประการ
 อย่างนี้ เพราะเหตุการณ์ดั่งนั้นเราก็กไม่ให้ฤษีทั้งสองไป ทรงดำริจะนี่จึงตรัสลีคาถา (คือที่ ๖๗ ถึง
 ๗๐ กิ่ง) ว่า

พฺรหฺมาพาลมคคากิณฺณํ	อากาสนตํว ทิสฺสติ
ยตฺถ สาโม หโต เสติ	จฺนุโทว ปติโต จฺมา
พฺรหฺมาพาลมคคากิณฺณํ	อากาสนตํว ทิสฺสติ
ยตฺถ สาโม หโต เสติ	สุริโยว ปติโต จฺมา
พฺรหฺมาพาลมคคากิณฺณํ	อากาสนตํว ทิสฺสติ
ยตฺถ สาโม หโต เสติ	ปัสฺสุนา ปริกฺกณฺจฺจฺจฺโต
พฺรหฺมาพาลมคคากิณฺณํ	อากาสนตํว ทิสฺสสฺสติ
ยตฺถ สาโม หโต เสติ	อิธฺเว วสฺถสฺสเม

สุวรรณสามถูกฆ่าอนอยู่ที่ป่าไผ่ ดุจดวงจันทร์หรือดวงอาทิตย์ตกลงเหนือแผ่นดินแล้ว
 เกือบเป็นด้วยฝุ่นทราย ป่านั้นเคลื่อนด้วยพาลมฤคมากมาย ประกาศให้ปรากฏ ผู้เป็นเจ้าของ
 อยู่ที่อาศรมบนเนินเกิด (อย่าไปเลย) ฯ

ลำดับนั้นฤษีทั้งสองได้ภาษิตคาถา (ที่ ๗๑ กิ่ง) เพื่อจะแสดงความที่ตนไม่กลัวพาลมฤค
 ทั้งหลายว่า

ยติ ตตฺถ สหสฺसानิ	สตานิ นหฺตานิ จ
เนวมฺหากํ ภยํ โภจิ	วเน พาเลสฺสุ วิชฺชติ

ถ้าพาลมฤคทั้งหลายนับด้วยร้อยนับด้วยพันหรือนับด้วยหมื่นมีอยู่ในป่าไซ้ไร้อาตมะก็
 ไม่มีความกลัวในพาลมฤคเหล่านั้นในป่าที่ใดๆ เลยฯ

ลำดับนั้นพระราชาก็ไม่อาจห้ามฤษีทั้งสองนั้นก็ทรงจูงมือเข้าไปในสำนักสุวรรณสาม
 พระโพธิสัตว์ฯ

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห เมโสสมเดจฺพระเจ้าศาสดาจะทรงประกาศข้อความ
 นั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๗๒ กิ่ง) ว่า

ตโต อนฺถานมาทาย	กาสิราชา พฺรหฺวาเน
หตฺถเก คเหตุวา ปกฺกามิ	ยตฺถ สาโม หโต อหุ

แต่นั้นพระเจ้ากาสิราชพาฤษีทั้งสองผู้จักขุมืดไปในป่าใหญ่ สุวรรณสามถูกฆ่าอยู่ในที่
 ไผ่ ก็ทรงจูงมือฤษีทั้งสองไปในที่นั้นฯ

และก็ครั้งทรงนำไปแล้ว ก็ประทับยืนอยู่ในที่ใกล้สุวรรณสาม แล้วรับสั่งว่า นี่บุตรของ
 ผู้เป็นเจ้าของทั้งสองฯ ลำดับนั้นฤษีผู้บิดาของพระโพธิสัตว์ก็ขึ้นเคียวพระโพธิสัตว์ขึ้นวางไว้บนตัก
 ฤษีนี้ผู้มารดาพระโพธิสัตว์ก็ยกเท้าของพระโพธิสัตว์ขึ้นวางไว้บนตัก นั่งบ่นรำพันกันแสงฯ

ตมตถ์ ปกาเสนโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์จะทรงประกาศ
ข้อความนั้นจึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๗๓ ถึง ๘๕)ว่า

ทิสวาน ปติตฺ สามํ	ปุตตกํ ปัสสุณฺฐิตํ
อปวิหุํ พุทธารญญเ	จนทํว ปติตฺ จมา
ทิสวาน ปติตฺ สามํ	ปุตตกํ ปัสสุณฺฐิตํ
อปวิหุํ พุทธารญญเ	สุริยํว ปติตฺ จมา
ทิสวาน ปติตฺ สามํ	ปุตตกํ ปัสสุณฺฐิตํ
อปวิหุํ พุทธารญญเ	กรุณํ ปวิเทวยุ
ทิสวาน ปติตฺ สามํ	ปุตตกํ ปัสสุณฺฐิตํ
พาหา ปคฺคยห ปกุกนุทํ	อธมโม กริ โโก อิติ
พาฬหํ ไชสิ ตูวํ ทิตฺโต	สาม กุลยาณทสฺสน
โย อชฺชเววํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสิ
พาฬหํ ไชสิ ตูวํ ทิตฺโต	สาม กุลยาณทสฺสน
โย อชฺชเววํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสิ
พาฬหํ ไชสิ ตูวํ ทิตฺโต	สาม กุลยาณทสฺสน
โย อชฺชเววํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสิ
พาฬหํ ไชสิ ตูวํ ทิตฺโต	สาม กุลยาณทสฺสน
โย อชฺชเววํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสิ
พาฬหํ ไชสิ ตูวํ ทิตฺโต	สาม กุลยาณทสฺสน
โย อชฺชเววํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสิ
ชฎํ มลินํ ปัสฺสคตํ	โกทานิ สณฺฐเปสฺสติ
สาโม อยํ กาลกโต	อนุธานํ ปริจาริกโก
โก โน สมฺมชฺชุนาทาย	สมฺมชฺชิสฺสติ อสฺสมํ
สาโม อยํ กาลกโต	อนุธานํ ปริจาริกโก
โกทานิ นหาปยิสฺสติ	สีเตนุโณหทเคน จ
สาโม อยํ กาลกโต	อนุธานํ ปริจาริกโก
โกทานิ โภชยิสฺสติ	วนมฺมูลผลานิ จ
สาโม อยํ กาลกโต	อนุธานํ ปริจาริกโก

ดาบศดาบศินี้ทั้งสองเห็นสามผู้พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นบุตรนอนเกลือกเปื้อนฝุ่นทราย อัน
ทิ้งอยู่แล้วในป่าใหญ่ ดูดวงจันทร์หรือดวงอาทิตย์ตกเหนือแผ่นดิน ก็ปริเทวนาการนำสงสาร ยก
แขนทั้งสองร้องให้ว่า สภาพไม่เป็นยุติธรรมมาเป็นไปในโลกนี้ในวันนี้ พ่อสามผู้งามนำดู พ่อมา
หลับเอาจริงๆ เคลิบเคลิ้มเอามากมายดูคนดื่มสุราเข้ม ชัดเคืองใครเอาใหญ่ ถือตัวมีใช้น้อย มี

ใจพิเศษ กล่าวคือขุดเกล้ามลทิน ในเมื่อกาลล่วงไปอย่างนี้ในวันนี้ พ่อไม่พูดอะไรบ้างเลย พ่อสามนี้เป็นผู้บำรุงบำเรอเราทั้งสองผู้ตามีตมาทำกาลกิริยาเสียแล้ว บัดนี้ใครเล่าจักชำระชฎาอันหม่นหมองละของทำให้ตรง ใครเล่าจักจับกรวดกวาดอาศรมของเราทั้งสอง ใครเล่าจักจัดน้ำเย็นและน้ำร้อนให้อาบ ใครเล่าจักยั้งเราทั้งสองให้ได้บริโภคมูลผลในป่าฯ

ลำดับนั้นฤๅษีนี้ผู้มารดาแห่งพระโพธิสัตว์เมื่อบ่นเพื่อเป็นหนักหนาภิเษกมื่ออังก์ที่อกแห่งพระโพธิสัตว์ พิจารณาความอบอุณจินตนาการว่าความอบอุณของบุตรเรายังเป็นไปอยู่ บุตรเราจักสลบด้วยกำลังยาพิษ เราจักทำสังขการกรรมแก่บุตรเรา เพื่อประโยชน์แก่อันให้พิษออกเสียคิดจะนั้นแล้วได้ทำสังขการกรรมฯ

ตมตถ์ ปกาเสนโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพระโลกนาถจะทรงประกาศความนั้น จึงทรงภาษิต(คาถาที่๘๖ถึง๙๓กึ่ง)ว่า

ทิสฺวาน ปติตฺ สามํ

ปุตตํ ปัสฺสุณฺฐิตํ

อททิตา ปุตตโสเกน

มาตา สจฺจํ อภาสถ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

ธมฺมจารี ปุเร อหุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

พฺรหมจารี ปุเร อหุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

สจฺจวาที ปุเร อหุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

มาตาเปติภโร อหุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

ปาณาปิยตโร มม

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

เยน สจฺเจนยํ สาโม

มยฺหนฺยเจว ปิตู จ เต

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วิสํ สามสฺส หนฺยญตฺ

มารดาผู้ระทมจิตต์ด้วยความโศกเพราะบุตร ได้เห็นสามผู้บุตรนอนเกลือกเปื้อนด้วยฝุ่นทรายได้ภาษิตคำสัจว่า สามนี้ได้เป็นผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ได้เป็นผู้ประพฤติดังพรหมเป็นปกติ ได้เป็นผู้กล่าวคำจริงเป็นปกติมาแต่ก่อน ได้เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ได้เป็นผู้ประพฤติยำเกรงต่อท่านผู้เจริญในสกุล เป็นผู้เป็นที่รักอย่างยิ่งราวกับชีวิตของเรา โดยอันจริงใด ๆ ด้วยอันกล่าวจริงนั้น ๆ ขอพิษของสามจงหายไป บุญอันหนึ่งอันใดที่สามได้ทำแล้วแก่เราและบิดาของเธอ มีอยู่ด้วยอานุภาพกุศลบุญนั้นทั้งหมด ขอพิษของสามจงหายไป

เมื่อมารดาทำสังขการกรรมด้วยเจ็ดคาถาอย่างนี้ สามผู้พระโพธิสัตว์ก็พลิกตัวนอนต่อไปฯ

ลำดับนั้นบิดาคิดว่า บุตรของเรายังมีชีวิตอยู่ เราจักทำสักจกิริยาบ้าง จึงได้ทำสักจกิริยาอย่างนั้นๆ

ตมตถุ ปกาเสนุโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพระโลกนาถจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๙๔ ถึง ๑๐๑ กิ่ง)ว่า

ทิสฺวาน ปติตฺ สามํ

ปุตฺตํ ปัสสุณฺณฺฐิตํ เปฯ

สพฺเพน เตน กุสเลน

วิสํ สามสฺส ญญตุ

มีความเหมือนมารดา กล่าวมาแล้ว ในเมื่อบิดาทำสักจกิริยาอยู่อย่างนี้ พระมหาสัตว์ พลิกตัวอีกข้างหนึ่งนอนต่อไปฯ ลำดับนั้นนางเทพธิดาอันมีนามว่าพสุนธรีได้ทำสักจกิริยาที่สามแก่ พระโพธิสัตว์นั้นๆ

ตมตถุ ปกาเสนุโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพระทศพลจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๑๐๒ ถึง ๑๐๖) ว่า

สา เทวตา อนุตฺรหิตา

ปพฺพเต คณฺฐมาทเน

สามสฺส อนุกมฺปาย

อิมํ สจฺจํ อภาสถ

ปพฺพตฺยหาญํ คณฺฐมาทเน

จิรํ รตตํ นิवासินี

น เม ปิยตโร โภจิ

อญฺญู สามเมน วิชฺชติ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วสํ สามสฺส ญญตุ

สพฺเพ คณฺธา วนมยา

ปพฺพเต คณฺฐมาทเน

เอเตน สจฺจวชฺเชน

วสํ สามสฺส ญญตุ

เตสํ ลาลปฺปมานานํ

พหํ การุญฺญสญฺหิตํ

ชิปฺปํ สาโม สมฺภูฏฺฐาสิ

ยฺวํ กถฺยาณทสฺสโน

นางพสุนธรีเทพธิดาอันตรธานไปในภูเขาคันธมาทน์มาภาษิตสักจวจาจาเพื่อความเอ็นดู แก่สุวรรณสามว่า เรามีปกติอยู่ ณ คันธมาทน์ภูเขาลอดรাত্রีนาน ใครอื่นอันจะเป็นที่รักของเรา เสมอด้วยสามย่อมไม่มี ของหอมแล้วด้วยไม้หอมในอรัญประเทศทั้งหมด ณ คันธมาทน์บรรพตมี อยู่ชั้ด ด้วยอันกล่าวสักจกิริยาขึ้น ขอพิชแห่งสามจงสุญหาย เมื่อดาบคินีผู้มารดาและดาบศผู้บิดา บ่นเพื่อพรรณนาเป็นอันมากน่าสงสาร สามผู้รุ่มหนุ่มงดงามนำดูจึงลุกขึ้นเร็วพลัน ฯ

อัศจรรย์ทั้งปวงคือ พระโพธิสัตว์หายโรค จักขุทั้งสองข้างของฤษี ฤษีนี้เห็นอะไรดี เป็นปกติ แสงอรุณขึ้น และท่านทั้งสี่ คือบรมกษัตริย์ปิลัยกขราช ทูกลบัณฑิตดาบศนางปาริกา ดาบคินีและสุวรรณสามบัณฑิตมาปรากฏในอาศรมสถานขณะเดียวกันฯ มารดาบิดาทั้งสองยินดี เหลือเกินว่าเราทั้งสองได้ดวงตาดีเป็นปกติ และสามผู้บุตรก็หายโรคพาฯ ลำดับนั้นสามบัณฑิต ผู้พระโพธิสัตว์ได้กล่าวคาถานี้ (คือที่ ๑๐๗) ว่า

สาโมหฺมสมฺมิ ภาทํ โว

โสตุถินมฺหิ สมฺภูฏฺฐิต

มา พาพฺหํ ปรีเทเวถ

มญฺชุนาภิวเทถ มํ

ข้าพเจ้าเป็นผู้มีนามว่าสาม ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าลุกขึ้นได้แล้ว
โดยสวัสดิ์ ขอท่านทั้งหลายอย่าประวิติโทษนักเลย จงพุดกะข้าพเจ้าโดยความยินดีเถิดฯ
ลำดับนั้นพระมหาสัตว์แลเห็นพระราชามือจะทูลปฏิสันถาร จึงกล่าวคาถานี้ว่า (ที่
๑๐๘ ถึง ๑๑๐) ว่า

สวาคตุนเต มหาราช อโก เต อทฺธาคตํ ฯ เป ฯ

ตโต ปิว มหาราช สเจ ตวํ อภิกงฺขสิ

มีเนื้อความเหมือนทูลดาบศกล่าว ฯ

บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นมหัศจรรย์นั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๑๑๑) ว่า

สมมุยมุหามิ ปมุยมุหามิ สพฺพา มุญฺหนติ เม ทิสา

เปตนุตฺตํ สามมทฺทกฺขิ โโก นฺตุ ตวํ สาม ชีวสิ

ข้าพเจ้าหลงพร้อม หลงเอาจริงๆ มีดไปทั่วทิศ ข้าพเจ้าได้เห็นสามบัณฑิตนั้นทำ
กาลกิริยาแล้ว ทำไมท่านเป็นได้อีกเล่าหนอ ฯ

สุวรรณสามบัณฑิตดำริว่า พระราชาทรงกำหนดว่า เราตายแล้ว เราจักประกาศการที่
เรายังไม่ตาย จึงภาษิต (คาถาที่ ๑๑๒-๑๑๓) ว่า

อปิ ชีวํ มหาราช

ปริสํ พาพฺพเวทฺถนํ

อุปนีตมนสงฺกปฺปิ

ชีวนุตฺตํ มญฺญเต มตฺตํ

อปิ ชีวํ มหาราช

ปริสํ พาพฺพเวทฺถนํ

ตํ นิโรธตฺตํ สนฺตํ

ชีวนุตฺตํ มญฺญเต มตฺตํ

ข้าแต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญซึ่งบุคคลผู้ยังมีชีวิตเสวยเวทนาใกล้ มีความดำริใน
ใจเข้าไปแล้ว คือมีจิตวาระหยั่งลงในภวังค์ ยังมีชีพอยู่แท้ว่าตายแล้ว หรือโลกย่อมมาสำคัญซึ่ง
บุคคลยังมีชีวิตอยู่เสวยเวทนาใกล้ ถึงความดับสนิท คืออัสสาสป์สสาสะดับสนิท ระวังแล้วนั้น
ยังเป็นอยู่แท้เช่นข้าพระเจ้า ว่าตายแล้วดังนี้ ฯ

และก็ครั้งพระโพธิสัตว์กล่าวดังนี้แล้ว ใคร่เพื่อจะประกอบพระเจ้าปิลักษณ์ราชใน
ประโยชน์ จึงภาษิตสองคาถา (คือที่ ๑๑๔ - ๑๑๕) อีกว่า

โย มาตรํ ปีตรํ วา

มจฺโจ ฐมฺเมเน โปสฺติ

เทวาปิ

นํ ติกิจฺจนฺติ มาตาเปติภรํ นรํ

โย มาตรํ ปีตรํ วา

มจฺโจ ฐมฺเมเน โปสฺติ

อิเธว นํ ปสฺสนฺติ

เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

บุคคลใดเลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมแก้ไขคุ้มครอง
บุคคลผู้เลี้ยงมารดาบิดานั้น นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละ
โลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงทั่วในโลกสวรรค์ฯ

บรมชัตติยาธิปไตยได้สดับค้ำนั้น ทรงดำริว่า น่าอัศจรรย์หนอ เทวดาทั้งหลายเยียวยา
โรคที่เกิดขึ้นแก่บุพทศผู้เลี้ยงมารดาบิดา สามบัณฑิตนี้ดังงามเกินเปรียบ ทรงดำรินั้นแล้ว
ประคองอัญชลีดำรัส (คาถาที่ ๑๑๖) ว่า

เอโส ภิโย ปมุยามิ

สพพา มุยหนุติ เม ทิสา

สรณิ สาม คจนามิ

ตวญจ เม สรณิ ภว

สามบัณฑิต ข้าพเจ้านี้หลงทั่วถึง มีดีไปทั่วทิศ ข้าพเจ้าถึงเธอเป็นสรณะ เธอจงเป็น
สรณะของข้าพเจ้าฯ

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์สุวรรณสามทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ถ้าพระองค์ทรง
ใคร่จะเสด็จสู่เทวโลก เพื่อทรงบริโภคทิพยสมบัติใหญ่ จงทรงประพฤติในทศราชธรรมจรรยา
เหล่านี้ เมื่อจะถวายโหวาทแต่พระราชา จึงภาษิตคาถาอันกล่าวด้วยทศพิธราชธรรม (คือคาถาที่
๑๑๗ ถึง ๑๒๖) ว่า

ธมฺมญฺจเร มหาราช

มาตาปิตุสุ ชตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

ปุตฺตทาเรสุ ชตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

มิตฺตามจฺเจสุ ชตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

พาหเนสุ พลฺลสุ จ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

คาเมสุ นิคมฺเมสุ จ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

รฏฺฐฺเรสุ ชนปฺเทสุ จ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

สมณฺเสุ พฺราหฺมณฺเสุ จ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

มิคฺปกฺขิสุ ชตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

ธมฺโม สุจฺฉินฺโณ สุขมาวหาติ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ

ธมฺมญฺจเร มหาราช

อินฺททา เทวา สพฺรหฺมกา

สุจฺฉินฺเณน ทิวํ ปตฺตา

มา ธมฺมํ ราช ปมาโท

ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมในพระชนกพระชนนี ในมิตร
 อมาตย์ ในพานหนะและพล ในชาวบ้านชาวนิคม ในชาวแคว้นชาวชนบท ในสมณพราหมณ์ ใน
 เนื้อและนก ครั้นพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมนั้นๆ ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่มหाराชเจ้า
 ขอพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรม พระอินทรเทพเจ้า และพระพรหมถึงแล้วซึ่งทิพยโลกด้วยธรรมที่
 ประพาศิตีดีแล้ว ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมฯ

พระมหาสัตว์แสดงธรรมถวายพระราชาอย่างนี้ เมื่อจะถวายโอวาทยิ่งขึ้นได้ถวาย
 เบญจศีลฯ พระราชาทรงรับโอวาทของพระโพธิสัตว์ด้วยพระเศียรทรงไหว้พระโพธิสัตว์ขอขมาโทษ
 พระโพธิสัตว์แล้วเสด็จกลับเมืองพาราณสี ทรงบำเพ็ญพระกุศลมีทานเป็นต้น ทรงรักษานิเวศศีล
 ครองราชสมบัติโดยธรรมโดยเสมอ ในที่สุดแห่งพระชนม์ก็มีสวรรคตเป็นที่ไปเบื้องหน้าฯ ฝ่าย
 พระโพธิสัตว์สุวรรณสามบำรุงบำเรอมารดาบิดา ยังฉานและสมบัติให้บังเกิดพร้อมด้วยมารดา
 บิดา มิได้เสื่อมจากฉาน ในที่สุดแห่งอายุ ก็มีพรหมโลกเป็นที่ไปเบื้องหน้าพร้อมด้วยมารดา
 บิดานั้นฯ

สมเด็จพระโลกนาถศาสดาทรงนำธรรมเทศนานี้มาแล้วตรัสว่า เนะภิกษุทั้งหลายการ
 เลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย ตรัสดังนี้แล้ว ทรงประกาศสังฆธรรมทั้งสิ้นแล้ว ทรง
 ประชุมชาดกฯ ในกาลที่สุดแห่งสังฆเทศนา พระภิกษุนั้นบรรลุพระโสดาปัตติผลฯ พระราชาปัลลยักร์
 ในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุชื่ออานนทีในกาลนี้ฯ นางพสุนธรีเทวธิดาในกาลนั้น กลับชาติมา
 เป็นนางภิกษุณีชื่ออุบลวรรณานในกาลนี้ฯ สักกเทวราชในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุชื่ออนุรุทธิใน
 กาลนี้ฯ ทุกุลบัณฑิตฤษีในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นภิกษุชื่อมหาภักสสปในกาลนี้ฯ นางปาริกา
 ดาปศินีในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นนางภัททกาปิลานีในกาลนี้ฯ ก็สุวรรณสามบัณฑิตในกาลนั้น
 กลับชาติมาเป็นเราผู้สัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเทียวในกาลนี้ ด้วยประการฉะนี้แลฯ

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาดก

สมหมาย เปรมจิตต์ (2544 : บทสรุป) ทำการวิจัยเรื่อง มหาเวสสันดรชาดกวิเคราะห์
 ทางสังคม และวัฒนธรรมได้สรุปผลการวิจัยว่า ในด้านงานศิลปกรรม มหาเวสสันดรชาดกได้เป็น
 แรงกระตุ้นสำคัญ ในการคิดสร้างสรรค์ศิลปกรรมต่างๆ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์วิหาร
 ของวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการเขียนภาพดังกล่าวบนแผ่นผ้า และต่อมายังได้
 เขียนเป็นภาพโปสเตอร์สีพิมพ์ออกเผยแพร่ แต่ก็เกือบจะหมดสมัยนิยมไปแล้ว

พัฒน์ เพ็งผลา (2530 : ข้อเสนอแนะ) ในรายงานวิจัย การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมี
 พระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก ผลการวิจัยในข้อเสนอแนะ ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาของคณะสงฆ์

ไม่ว่าจะเป็นแผนกใดๆ ไม่ได้จัดนิบาตขาดไว้เป็นหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ ถ้ามีการจัดนิบาตขาดไว้ในหลักสูตรการศึกษาของสงฆ์ในระดับหนึ่ง จะทำให้พระสงฆ์รู้เรื่องนิบาตขาดได้ดี และสามารถนำไปใช้ในการเทศน์สอนประชาชนได้ดี และประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

สมนึก ใจกล้า (2536 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยปัจจุบัน : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยปรากฏว่า นักวิทยาศาสตร์มีความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนามร้อยละ 66.9 และนักสังคมศาสตร์มีความเชื่อร้อยละ 61.5 ระดับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานสำหรับการใช้ในการดำเนินชีวิต นักวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 55 นักสังคมศาสตร์ ร้อยละ 48

คณะศึกษาศาสตร์ (2531 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายของครูผู้สอนสังคมศึกษาในเขตการศึกษา 2 ผลการวิจัยในเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหา และข้อเสนอแนะ พบว่ามีปัญหาที่ครูผู้สอนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในบางเนื้อหาของพระพุทธศาสนา รวมถึงขาดแคลนสื่อ และอุปกรณ์การสอน และแหล่งค้นคว้ามีน้อยในด้านของผู้เรียน นักเรียนไม่ชอบเรียนรายวิชานี้ อีกทั้งเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในส่วนของหลักธรรมจะเป็นภาษาบาลี ซึ่งยากแก่การจดจำและหนังสือที่ใช้ในการค้นคว้าอ่านแล้วเข้าใจยาก

จากเหตุผลและปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นว่ากระบวนการสื่อสารระหว่างตัวสื่อกลาง คือขาดซึ่งเป็นวรรณกรรมศาสนานั้น มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเพื่อการสื่อสาร ไปยังกลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลในสังคมให้รับรู้และเข้าใจยอมรับในหลักเกณฑ์ของการกระทำที่ดีต่างๆ เพื่อจะได้พัฒนาไปสู่แนวคิดและความเชื่อ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล และของสังคมโดยรวมส่งผลให้สังคมจะมีแต่ความสงบสันติสุข ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของศาสนาพุทธ

แต่จากสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบความเชื่อรูปแบบการสื่อสาร ทั้งส่วนที่เป็นสื่อ และส่วนที่เป็นสาร มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา สื่อบางชนิดเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนตัวสื่อไม่ได้เปลี่ยนตาม ทำให้กลายเป็นว่าสื่อเหล่านั้นถูกกลืนหายไปพร้อมกับอดีต และทำให้คุณค่าของสื่อเหล่านั้นพลอยถูกเลือนหายไปด้วย การที่จะรื้อฟื้นให้สื่อเหล่านั้นกลับมามีประสิทธิภาพที่ดีใหม่อีกครั้ง โดยค้นหาแนวทางวิธีนำเสนอรูปแบบของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการทำการวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)” เป็นการวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาประสิทธิภาพของภาพประกอบ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างสรุ้งงานออกแบบภาพประกอบ ที่สามารถช่วยด้านการสื่อความหมาย ด้านหลักศิลปะ และด้านการส่งเสริมจินตนาการรับรู้เรื่องราวเนื้อหา ของวรรณกรรมศาสนาทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) การดำเนินการวิจัยโดยการรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูล และผลของการวิจัยเพื่อหาข้อสรุปที่สามารถเชื่อถือได้ ด้วยการคำนวณหาทางสถิติ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูล
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การดำเนินการทดลอง และการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาข้อมูล

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ เนื้อหาวรรณกรรมชาดก และเนื้อหาวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
2. ศึกษารวบรวมข้อมูลรูปแบบภาพประกอบ วรรณกรรมศาสนานิบาตชาดก สมัยต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม เช่น สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ ถึงยุคสมัยปัจจุบัน
3. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก และภาพประกอบอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบในการสร้างงานออกแบบตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้สอนวิชาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ในสถานบันการศึกษา และสถานบันพุทธศาสนา ในเขตสาทรและเขตบางรัก เพราะเป็นเขตที่มีกลุ่มประชากรกลุ่มเมืองอาศัยอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวแทนทำการวิจัยได้ตรงตามเป้าหมาย

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่

2.1 ครู – อาจารย์ ผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนไตรมิตรวิทยา โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โรงเรียนภัทรภักดี โรงเรียนวัดสุทธิวราราม

2.2 พระภิกษุที่ทำหน้าที่สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในสถาบันทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัดสวนพลู วัดยานนาวา วัดดอน วัดสุทธิวราราม

3. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จะไม่คำนึงถึงความรู้พื้นฐานทางด้านศิลปะ และด้านการออกแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. แบบประเมินหารูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดก และผลงานภาพประกอบทศชาติชาดก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมา 3 รูปแบบ

2. แบบประเมินหาประสิทธิภาพ ของภาพประกอบทศชาติชาดก และผลงานภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมา จำนวน 17 ภาพ ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบวิจัย เรื่อง การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ได้แก่

1.1 ศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร หนังสือวรรณกรรมเกี่ยวกับ มหานิบาตชาดก ฉบับชินวร (เล่ม ๑-๒) เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี รูปแบบภาพประกอบชาดกของหนังสือสมุดไตรสมัยอยุธยา รูปแบบภาพประกอบของหนังสือมหานิบาตชาดก หนังสือสมุดภาพพระมหาเวสสันดร หนังสือจิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ ๐๐๑ เล่มที่ ๒ - ๓ ของกองโบราณคดี กรมศิลปากร หนังสือพระมหาชนก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

1.2 วิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสาร เนื้อหาของวรรณกรรม ที่เกี่ยวกับทศชาติชาดก วิเคราะห์รูปแบบของภาพประกอบทศชาติชาดก

1.3 สร้างรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก ตามผลการวิเคราะห์ จำนวน 3 รูปแบบ พร้อมทั้งสร้างแบบประเมินหารูปแบบที่เหมาะสม

1.4 นำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบพิจารณาหากมีการแก้ไขนำมาปรับปรุง

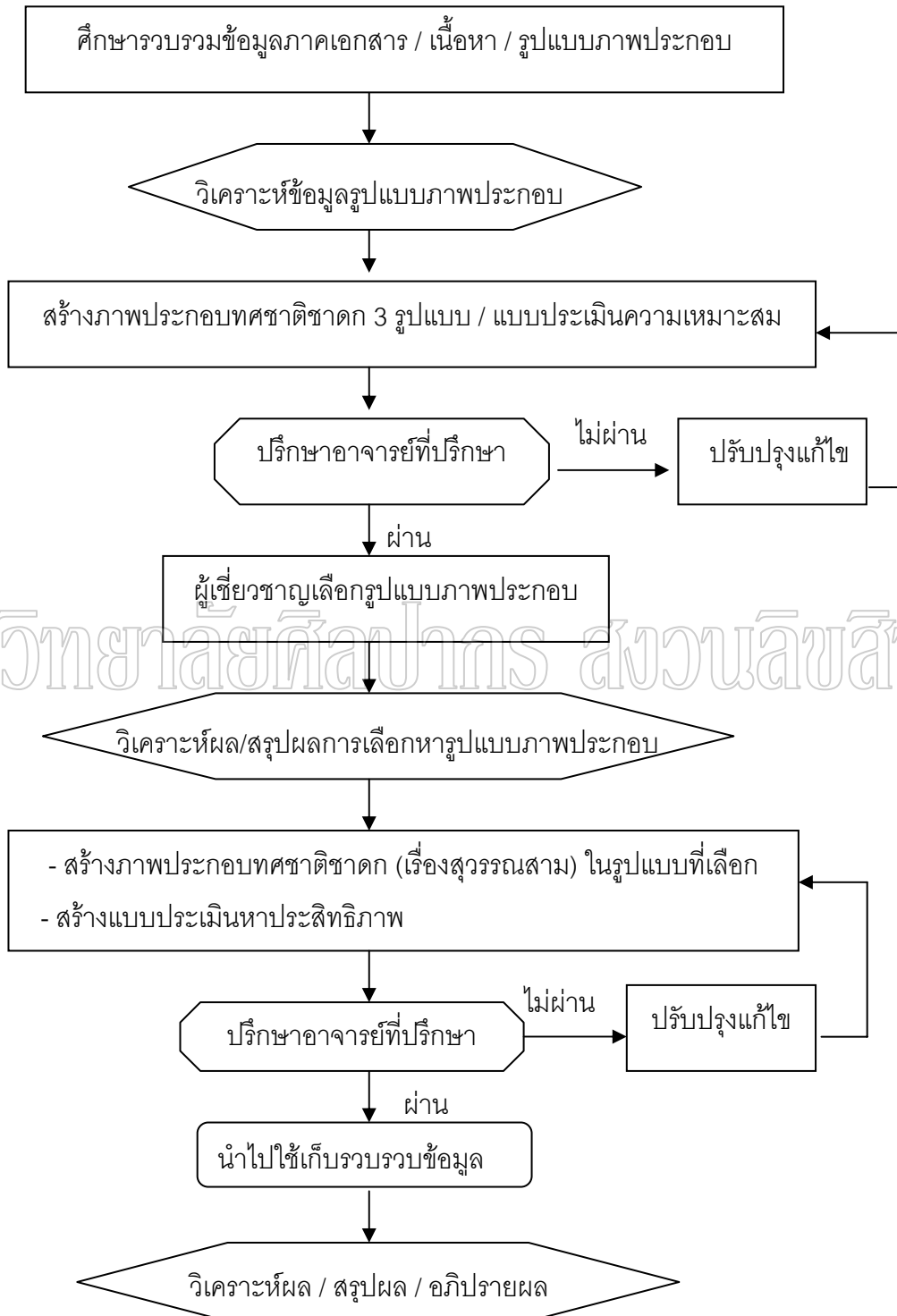
1.5 นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา เพื่อประเมินเลือกรูปแบบที่เหมาะสม และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อสรุปหาภาพประกอบทศชาติชาดก รูปแบบที่เหมาะสม

1.6 สร้างสรรค์ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ตามบทพระนิพนธ์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ในรูปแบบที่เหมาะสม ตามที่ผู้เชี่ยวชาญได้คัดเลือก

1.7 นำผลงานสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ตามบทพระนิพนธ์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช นำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา หากมีการแก้ไข ก็ให้นำมาปรับปรุงก่อนนำไปทดลองใช้ รายละเอียดขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้แสดงดังแผนภูมิที่ 1 ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล ของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ตามบทพระนิพนธ์ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรา สิริวัฒนา สมเด็จพระสังฆราช ได้ดำเนินการดังนี้

1. นำภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ที่ผู้วิจัยได้ จัดสร้างขึ้นตามบทพระนิพนธ์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรา สิริวัฒนา สมเด็จพระสังฆราช และแบบการประเมินหาประสิทธิภาพ ไปให้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครู - อาจารย์ ผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้แก่โรงเรียนไตรมิตรวิทยา โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โรงเรียนภัทรภักดี โรงเรียนวัดสุทธิวาราม และพระภิกษุที่สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในสถาบันทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ วัดสวนพลู วัดยานนาวา วัดดอน วัดสุทธิวาราม จำนวน 42 ท่าน

2. นำผลการประเมินหาประสิทธิภาพ ที่ครู - อาจารย์ และพระภิกษุที่ทำหน้าที่สอน วิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ประเมินทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านการสื่อความหมาย ด้านหลักศิลปะ และ ด้านการส่งเสริมจินตนาการรับรู้เรื่องราวเนื้อหา จำนวน 42 ฉบับ มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ

3. สรุปผล และอภิปรายผลการประเมินหาประสิทธิภาพ การออกแบบภาพประกอบ ทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการประเมินภาพประกอบทศชาติชาดก มี 2 ขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดกโดยการวิเคราะห์ ข้อมูลจากแบบประเมินรูปแบบที่เหมาะสม ของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน โดยใช้มาตราส่วน ประเมินค่า 5 ระดับ ดังนี้

มากที่สุด	=	4.50 - 5.00	คะแนน
มาก	=	3.50 - 4.49	คะแนน
ปานกลาง	=	2.50 - 3.49	คะแนน
น้อย	=	1.50 - 2.49	คะแนน
น้อยที่สุด	=	0 - 1.49	คะแนน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบประเมินหาประสิทธิภาพ การออกแบบภาพประกอบ ทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 42 ท่าน โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ด้วยโปรแกรม SPSS

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการออกแบบ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาหาประสิทธิภาพ ของการออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมนัดจ์ พระสังฆราช โดยผู้วิจัยได้ทำการวิจัยดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยต่างๆ เพื่อหารูปแบบ
2. การสร้างรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก 3 รูปแบบ
3. การวิเคราะห์ผล การเลือกรูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดก จากผู้เชี่ยวชาญ

4. การสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ในรูปแบบที่เหมาะสม

จำนวน 17 ภาพ

5. การวิเคราะห์ผลหาประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

1. การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยต่างๆเพื่อหารูปแบบ

1.1 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19 – 20) จากหลักฐานที่ค้นพบเป็นภาพจำหลักศิลาที่อยู่ในอุโมงค์ของวัดศรีชุม ต.เมืองเก่า จ.สุโขทัย รูปแบบของภาพจำหลักมีศิลปะของลัทธิมหายานอยู่ ซึ่งศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล กล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิมหายาน โดยเฉพาะภาพของกษัตริย์ที่ทรงมงกุฎศิโรเพชญ์ ซึ่งเปรียบเทียบแล้วมีการแต่งองค์แบบกษัตริย์ของลัทธิ สำหรับรูปทรงสถาปัตยกรรมที่ใช้ประกอบในชาดก ก็ไม่ใช่รูปทรงของอาคารแบบสุโขทัย หากแต่มีรูปแบบที่คล้ายกับศิลปกรรมของอินเดียได้ (สุภัทราวดี ดิศกุล 2539 : 27) จึงมีการสันนิษฐานจากภาพจำหลักบนแผ่นศิลาเหล่านี้ว่า คงจะสร้างขึ้นในยุคก่อนจะมีการตั้งอาณาจักรกรุงสุโขทัย และก่อนจะมีการสถาปนาราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ส่วนวิธีการสร้างสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นพระภิกษุชาวลังกาเป็นผู้ร่างแบบลงบนแผ่นหิน แล้วให้ช่างไทยจำหลักไปตามลายเส้นที่เขียนนั้น และช่างไทยก็คงจะเขียนภาพองค์ประกอบส่วนรองๆ ได้แก่ รูปสัตว์ รูปคน รูปยักษ์ และรูปลิง ซึ่งมีลีลาเยื้องกรายเป็นท่าที่ทำงานแบบไทยรวมอยู่ด้วย (สุกิจ นิมมานเหมินท์ : คำนำ)

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยสุโขทัยตามหลักศิลปะ

ภาพที่ 1 ภาพตีปล้ตถมคชาดก และขรททยชดก สมัยสุโขทย

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ภาพตีปล้ตถมคชาดก และขรททยชดก สมัยสุโขทย

การวิเคราะห์ภาพตีปล้ตถมคชาดก และขรททยชดก สมัยสุโขทย	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ โดยมีภาพพระโพธิสัตว์เป็นจุดเด่นสร้างความสนใจ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ลักษณะเส้นจึงทำให้ภาพทั้งหมดกลมกลืน
ความแตกต่าง	เน้นด้วยการกำหนดให้ภาพพระโพธิสัตว์มีรัศมีรอบศีรษะ
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการกำหนดให้มีภาพสัตว์และภาพของต้นไม้, ใบไม้ ที่มีขนาดเล็ก, ใหญ่ เพื่อแสดงความหลากหลาย ผสมผสานรวมกัน
สัดส่วน	ระหว่างภาพและพื้นที่ของชิ้นงานจะไม่ค่อยสัมพันธ์ลงตัวนัก
จังหวะ	การสร้างจังหวะในการจัดวางใบไม้ สัตว์ มนุษย์ ให้ดูเคลื่อนไหวและลื่นไหลนำสายตา เพื่อไปสอดรับกัน
เอกภาพ	การจัดวางที่ดูเหมือนไม่ได้ใจกำหนด ตำแหน่งพื้นที่ของรูปภาพและตัวอักษรทำให้มองดูกระจัดกระจายไม่ค่อยเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 2 ภาพกัณฐินชาดก สมัยสุโขทัย

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ภาพกัณฐินชาดก สมัยสุโขทัย

การวิเคราะห์ภาพกัณฐินชาดก สมัยสุโขทัย	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ไม่ให้ความสำคัญเด่นชัดนัก
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ด้วยลักษณะของเส้นจึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพเทวดามีรัศมีรอบตัว และมีใบไม้ประกอบด้านหลัง
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการกำหนดให้มีภาพสัตว์ คน เทวดาและขนาดของใบไม้ให้มีขนาดเล็กใหญ่ผสมผสานรวมกัน
สัดส่วน	ระหว่างภาพและพื้นที่ของชิ้นงานจะไม่ค่อยสัมพันธ์ลงตัวนัก
จังหวะ	การสร้างจังหวะซ้ำในการจัดวางใบไม้ ให้ดูเคลื่อนไหวอยู่รอบภาพ
เอกภาพ	การจัดวางที่ดูเหมือนไม่ได้ตั้งใจกำหนด ตำแหน่งพื้นที่ของรูปภาพแต่ละส่วนถูกแบ่งแยกจากกัน
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 3 ภาพวารุณทูลสกชาดก และอารามทูลสกชาดก สมัยสุโขทัย

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ภาพวารุณทูลสกชาดก และอารามทูลสกชาดก สมัยสุโขทัย

การวิเคราะห์ ภาพวารุณทูลสกชาดก และอารามทูลสกชาดก สมัยสุโขทัย	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ โดยมีภาพคนยืน (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นสร้างความสนใจ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ด้วยลักษณะของเส้นโค้งจึงทำให้ภาพส่วนรวมทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพคนยืน (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นสร้างความแตกต่าง
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการให้ภาพสัตว์ (ลิง) คนท่าทางต่างๆ แสดงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ และตัวอักษร พื้นที่โดยรวมของชิ้นงานทั้งหมดได้นำสนใจ
จังหวะ	การวางจังหวะระหว่างพระโพธิสัตว์กับคน พระโพธิสัตว์กับลิง ให้มีขนาดลดหลั่นดูเคลื่อนไหว
เอกภาพ	การจัดวางรูปภาพและตัวอักษรได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 4 ภาพกัณฐะหริชาดก

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ภาพกัณฐะหริชาดก

การวิเคราะห์ภาพกัณฐะหริชาดก	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ลักษณะของเส้นโค้ง จึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพคนนั่ง (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นสร้างความแตกต่าง
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการให้ภาพคน มีขนาดแตกต่างกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ และตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของชิ้นงานไม่ค่อยลงตัวนัก
จังหวะ	การวางจังหวะระหว่างพระโพธิสัตว์ กับคนให้ขนาดลดหลั่นดูเคลื่อนไหวเป็นรูปสามเหลี่ยมในภาพ
เอกภาพ	การจัดวางรูปภาพและตัวอักษรไม่ค่อยเป็นเอกภาพมากนัก
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 5 ภาพก็ผลขาดก และปุ่นณปาตักขาดก

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ภาพก็ผลขาดก และปุ่นณปาตักขาดก

การวิเคราะห์ภาพก็ผลขาดก และปุ่นณปาตักขาดก	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ลักษณะของเส้นโค้งจึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพคนยืน (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นสร้างความแตกต่าง
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการมีเรื่องราวขององค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของชิ้นงานได้ลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะพระโพธิสัตว์เป็นหลักของภาพและกระจายตำแหน่งภาพประกอบรอง ๆ ให้ลดหลั่นไปด้านข้าง
เอกภาพ	การจัดวางเรื่องราวรูปภาพ และตัวอักษรได้ค่อนข้างเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 6 ภาพคามณีชาดก

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ภาพคามณีชาดก

การวิเคราะห์ภาพคามณีชาดก	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ลักษณะของเส้นโค้งจึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพคนนั่งมีมงกุฎ (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นเพื่อสร้างความแตกต่างให้กับภาพ
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการให้มีภาพคนนั่งลักษณะต่างกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของชิ้นงานได้ค่อนข้างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะพระโพธิสัตว์ ด้านขวาเป็นหลัก แล้วจัดจังหวะออกไปทางด้านซ้าย
เอกภาพ	การจัดวางเรื่องราวรูปภาพและตัวอักษรได้ค่อนข้างเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 7 ภาพอายุจิตภัตตชาดก

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ภาพอายุจิตภัตตชาดก

การวิเคราะห์ภาพอายุจิตภัตตชาดก	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ลักษณะของเส้นโค้ง จึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพคนบนต้นไม้ (พระโพธิสัตว์) เป็นจุดเด่นสร้างความแตกต่าง
ความหลากหลาย	สร้างด้วยให้มีภาพคนนั่งในลักษณะต่างกัน เพื่อแสดงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของชิ้นงานได้ค่อนข้างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะพระโพธิสัตว์ ด้านซ้ายเป็นหลัก แล้วสร้างจังหวะภาพคนออกไปทางด้านขวาของภาพ
เอกภาพ	การจัดวางเรื่องราวรูปภาพและตัวอักษรได้ค่อนข้างเป็นเอกภาพ มีการสร้างเส้นกรอบรอบภาพ เพื่อกำหนดขอบเขตทำให้ภาพดูเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

ภาพที่ 8 ภาพกุฎกรชาดก

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์ภาพกุฎกรชาดก

การวิเคราะห์ภาพกุฎกรชาดก	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ด้วยลักษณะของเส้นโค้งจึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	กำหนดให้ภาพสัตว์บนดอกบัว (พระโพธิสัตว์) มาเป็นจุดเด่นสร้างความแตกต่างด้วยการนำลวดลายเข้ามาประกอบ
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการให้มีภาพคนนั่งในตำแหน่ง และลักษณะที่ต่างกัน อีกทั้งมีการนำลวดลายเข้ามาประกอบ เพื่อแสดงความหลากหลาย
สัดส่วน	เป็นภาพที่จัดการระหว่างสัดส่วนภาพ ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของชิ้นงานได้ค่อนข้างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะพระโพธิสัตว์ ไว้ตรงกลาง แล้วสร้างจังหวะภาพคนออกไปทางด้านข้างทั้งสองด้าน
เอกภาพ	การจัดวางเรื่องราวรูปภาพและตัวอักษรลวดลายให้ประสานได้ค่อนข้างเป็น เอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	แกะลายเส้นบนแผ่นหินชนวน

1.2 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 - 23)

หลักฐานภาพประกอบชาดกในสมัยอยุธยาสมัยแรกมีอยู่น้อยมาก สำหรับในสมัยอยุธยาตอนกลางจะมีภาพประกอบชาดกอยู่ในสมุดข่อย ซึ่งสันนิษฐานว่าวาดในราวพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 ส่วนมากเป็นเรื่องไตรภูมิ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล 2539 : 34) ที่สำคัญ สมัยกรุงศรีอยุธยาได้เสียกรุงให้แก่พม่าไปถึง 2 ครั้ง โดยเฉพาะการเสียกรุงในครั้งที่ 2 กรุงศรีอยุธยาได้ถูกเผาและถูกทำลายได้รับความเสียหายเป็นอันมาก ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าโบราณวัตถุ และโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวชาดกคงต้องถูกเผาทำลายไปในการเสียกรุงครั้งนั้นเป็นอันมาก สำหรับภาพประกอบชาดกที่พอจะอนุมานว่าเป็นศิลปกรรมในสมัยอยุธยาได้ ก็น่าจะเป็นภาพประกอบชาดกในสมุดไทย ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้ขุนประสิทธิจิตรกรรมเป็นผู้คัดลอกจำลองภาพจากหนังสือไทยชาวฉบับอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2461 ซึ่งเป็นเรื่องไตรภูมิทศชาติ แผนที่เกาะ และเมืองต่างๆ สัตว์หิมพานต์ มหาเวสสันดรชาดกมหาชาติกัณฑ์ต่างๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

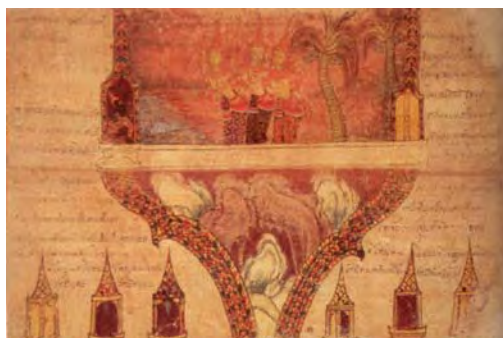
การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยอยุธยาตามหลักศิลปะ

ภาพที่ 10 ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 01

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 01

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 01	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	ซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นรูปภาพ และมีตัวอักษรเป็นส่วนประกอบ โดยเฉพาะรูปปราสาทที่วางอยู่ตรงกลางภาพ
ความกลมกลืน	ใช้เส้นหยักในการสร้างภาพ ด้วยลักษณะของเส้นจึงทำให้ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	ให้ภาพปราสาทเป็นจุดเด่น สร้างความแตกต่างด้วยขนาด, สีที่สะดุดตา
ความหลากหลาย	สร้างด้วยการให้มีภาพหงส์ และภาพสัตว์นำมาจัดวางในตำแหน่งและลักษณะที่ต่างกันเพื่อแสดงเรื่องราว และความหลากหลาย
สัดส่วน	สัดส่วนการจัดภาพระหว่างภาพปราสาท ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของภาพยังไม่ค่อยลงตัวมากนัก
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบของปราสาทในลักษณะการซ้ำซ้ายขวาเท่ากัน
เอกภาพ	การจัดวางรูปภาพและตัวอักษรในลักษณะกระจัดกระจาย มุ่งเน้นการอธิบายเรื่องราวในแต่ละส่วน ไม่ค่อยคำนึงถึงความเป็นเอกภาพมากนัก
เทคนิคการสร้างภาพ	จิตรกรรมเขียนด้วยสีฝุ่น บนวัสดุประเภทกระดาษที่ทำมาจากใยพืช จำพวกข่อยหรือปอสา

ภาพที่ 11 ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 02

ตารางที่ 11 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 02

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 02	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาเท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่อยู่ตรงกลางภาพที่เป็นรูปนางกษัตริย์ และมีตัวอักษรซึ่งเป็นส่วนประกอบทั้งสองข้างของรูปภาพ
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนด้วยการกำหนดให้สีของภาพเป็นโทนสีน้ำตาล และการที่ใช้เส้นโค้งในการสร้างภาพ ทำให้ภาพมีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างด้วยขนาดและสี ระหว่างส่วนที่เป็นรูปภาพและส่วนที่เป็นพื้นี่ของภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในเรื่องราวของธรรมชาติต่างๆ เช่น ก้อนหิน ต้นไม้ ปราสาทริมด้านล่างของภาพให้มีความหลากหลาย
สัดส่วน	การจัดสัดส่วนองค์ประกอบต่าง ๆ ของภาพ ระหว่างส่วนหลักและส่วนรอง ตัวอักษร และพื้นที่โดยรวมของภาพได้ค่อนข้างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะของปราสาทในลักษณะการซ้ำแบบซ้ายขวาเท่ากัน
เอกภาพ	การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพ และตัวอักษรได้อย่างเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	จิตรกรรมเขียนด้วยสีฝุ่น บนวัสดุประเภทกระดาษ ที่ทำมาจากใยพืช จำพวกข่อยหรือปอสา

ภาพที่ 12 ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 03

ตารางที่ 12 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 03

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 03	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาเท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องชาดกคือพระโพธิสัตว์ ให้มีลักษณะที่พิเศษ เช่น มีรัศมีรอบศีรษะซึ่งแตกต่างจากคนอื่นๆ ไป
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนในลักษณะเนื้อหา เรื่องราว และวิธีการสร้างภาพ ในลักษณะรูปแบบเดียวกัน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างด้วยขนาด และสีระหว่างส่วนที่เป็นภาพ และส่วนที่เป็นพื้นที่ของภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในเรื่องราวเนื้อหาส่วนประกอบต่างๆ ของชาดก เช่น ลักษณะของภาพคนในหาเรื่องราวต่างๆ ตอนบนของภาพ หรือในเรื่องราวของภาพสัตว์นรกในส่วนด้านริมล่างขวามือของภาพ
สัดส่วน	การจัดวางภาพมุ่งเน้นการเล่าเรื่องราวเนื้อหาเป็นส่วนหลัก ไม่ค่อยคำนึงถึงขนาดสัดส่วน
จังหวะ	การวางจังหวะของภาพในลักษณะการเข้าไปเรื่อยๆ
เอกภาพ	การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพ ไม่ค่อยคำนึงถึงเอกภาพมากนัก
เทคนิคการสร้างภาพ	จิตรกรรมเขียนด้วยสีฝุ่น บนวัสดุประเภทกระดาษที่ทำมาจากใยพืช จำพวกข่อยหรือปอสา

ภาพที่ 13 ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 04

ตารางที่ 13 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 04

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา 04	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องชาดก คือพระโพธิสัตว์ ให้มีลักษณะที่พิเศษ เช่น มีรัศมีรอบศีรษะซึ่งแตกต่างจากคนอื่นๆ ไป
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนด้วยลักษณะเนื้อหาเรื่องราว และวิธีการสร้างภาพในลักษณะรูปแบบเดียวกัน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างด้วยขนาด, สี ระหว่างส่วนที่เป็นภาพและส่วนพื้น
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในเรื่องราวเนื้อหาส่วนประกอบ เช่น ลักษณะท่าทางของคนในเรื่องตอนต่างๆ เรื่องราวของธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นภาพหลักให้มีขนาดใหญ่
จังหวะ	การวางจังหวะลักษณะต่อเนื่องแบบการเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ ไปตามลักษณะการพับของสมุดไทย
เอกภาพ	การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพ มุ่งเน้นการเล่าเรื่องราวเนื้อหาในตอนต่างๆ เป็นหลัก ไม่ค่อยคำนึงถึงความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	จิตรกรรมเขียนด้วยสีฝุ่น บนวัสดุประเภทกระดาษที่ทำมาจากใยพืช จำพวกข่อยหรือปอสา

1.3 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 8) พุทธศตวรรษที่ 24 - 25 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ยุคกลางคือ ประมาณรัชกาลที่ 4 - 5 ภาพประกอบในชาดกยังคงยึดรูปแบบการเขียนเป็นรูปแบบจิตรกรรมไทยตามอย่างในสมัยอยุธยา ถึงแม้ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวอินโง่งได้เริ่มมีการพัฒนาการเขียนจิตรกรรมฝาผนังตามแบบอย่างตะวันตก แต่ในเรื่องของภาพประกอบชาดก รูปแบบก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง แต่ในยุคนี้ที่ศาตติชาดก โดยเฉพาะเรื่องมหาเวสสันดรชาดก จะเป็นชาดกที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ซึ่งอาจมาจากความเชื่อที่ว่า ถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติ ได้จบภายใน 1 วัน อานิสงค์การฟังเทศน์และทำบุญดังกล่าว จะส่งผลให้ผู้ผู้นั้นไปบังเกิดในยุคสมัยพระศรีอารีย อันเป็นยุคสมัยที่มนุษย์ทุกคนจะสุขสบายเหมือนกันหมด

ภาพประกอบชาดกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พบหลักฐานการเปลี่ยนแปลงเด่นชัดที่สุดคือในปี พ.ศ. 2470 สมัยรัชกาลที่ 7 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิ สมเด็จพระสังฆราช ได้นิพนธ์มหานิบาตชาดกขึ้นมา โดยพระองค์ได้นิพนธ์ขึ้นมาเพื่อจัดพิมพ์แจกในวาระทำบุญเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ โดยพิมพ์แจกปีละ 1 เรื่อง และสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ได้เป็นผู้วาดภาพลายเส้นประกอบ ทำให้ภาพประกอบในชาดกเริ่มมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือจะมีการนำเอาความรู้และหลักวิชาการทางตะวันตก เช่น ความรู้ทางด้านกายวิภาคศาสตร์ (Anatomy) และเรื่องของระยะใกล้ไกล (Perspective) เข้ามาใช้ในการวาดภาพ อาจถือได้ว่า สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ คือจุดของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบการเขียนภาพประกอบชาดกของนักเขียนภาพประกอบอื่นๆ

ในยุคหลังต่อมา นักเขียนภาพประกอบชาดกที่สำคัญและผลงานก็ยังเป็นที่กล่าวขวัญถึงอยู่จวบจนปัจจุบัน ก็คือ เหม เวชกร (พ.ศ. 2446 - 2512) ได้เขียนภาพประกอบทศชาติชาดกเรื่องมหาเวสสันดร ขึ้นมาเป็นภาพประกอบในตอนสำคัญๆ ของกัณฑ์ต่างๆ และดูเหมือนว่าจะเป็นชาดกเรื่องแรก ที่มีภาพประกอบเป็นเรื่องราวตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งแตกต่างจากยุคก่อนๆ ที่ภาพประกอบชาดกจะเขียนเฉพาะตอนที่สำคัญๆ ของชาดกแต่ละเรื่องเพียงรูปเดียวเท่านั้น

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยรัตนโกสินทร์ตามหลักศิลปะ

ภาพที่ 14 ภาพพระเตมีย์ชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)

ตารางที่ 14 การวิเคราะห์ภาพพระเตมีย์ชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)

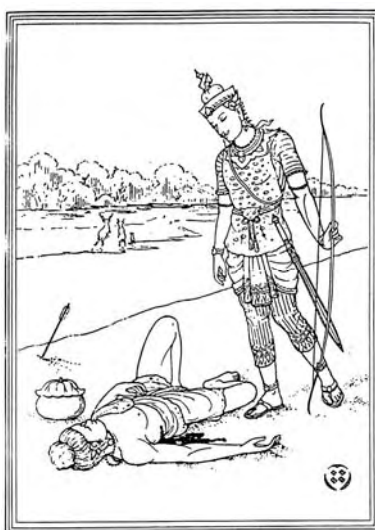
การวิเคราะห์ภาพพระเตมีย์ชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องชาดก คือภาพพระโพธิสัตว์ จึงทำให้องค์ประกอบของภาพมีความสมบูรณ์
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนด้วยลักษณะการใช้เส้นโค้ง ที่อ่อนช้อยนุ่มนวล
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างด้วยการเน้นรายละเอียดในส่วนประกอบต่างๆ ของภาพพระโพธิสัตว์
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในเรื่องราวของภาพ เช่น ลักษณะท่าทางของคน พระโพธิสัตว์ ต้นไม้ ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพคนได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ หรือตามความเป็นจริง
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราว รูปทรง ทำให้การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพมีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ลายเส้นหมึกดำบนกระดาษ

ภาพที่ 15 ภาพมหาชนกชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)

ตารางที่ 15 การวิเคราะห์ภาพมหาชนกชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)

การวิเคราะห์ภาพมหาชนกชาดก (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องชาดก คือพระโพธิสัตว์ กำลังสนทนาธรรมกับนางมณีเมขลา
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนด้วยลักษณะการใช้เส้นโค้งที่อ่อนช้อยนุ่มนวล
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง ด้วยการกำหนดวางตำแหน่งของพระโพธิสัตว์นางมณีเมขลา ให้มีความแตกต่างกัน
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในเรื่องราวเนื้อหาส่วนประกอบ เช่น ก้อนเมฆ ทิศทางต่าง ๆ ลักษณะของเส้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นคลื่นน้ำ ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพคน ได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ หรือปฏิบัติตามความเป็นจริง
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกันของเรื่องราว รูปทรง ทำให้การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพ มีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ลายเส้นหมึกดำบนกระดาษ

ภาพที่ 16 ภาพสุวรรณสามขาด (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัติวงศ์)

ตารางที่ 16 การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามขาด (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัติวงศ์)

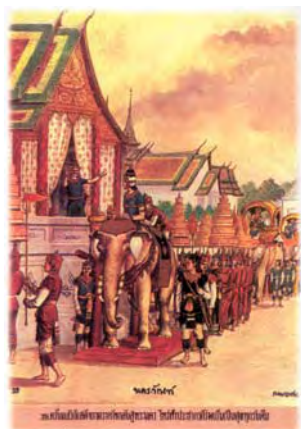
การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามขาด (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัติวงศ์)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องขาด คือพระโพธิสัตว์ถูกยิงด้วยลูกธนูจากพระเจ้าปิลัยกษราช
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืน ด้วยลักษณะการใช้เส้นโค้งที่อ่อนช้อยนุ่มนวล
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง ด้วยการวางลักษณะท่าทางของพระโพธิสัตว์ที่นอนราบอยู่ที่พื้น กับลักษณะท่าทางการยืนของพระเจ้าปิลัยกษราช
ความหลากหลาย	การสร้าง ความหลากหลาย ในเรื่องราวเนื้อหาส่วนประกอบต่างๆ เช่น ภาพวงกำลังวิ่งหนี ทิวทัศน์ของต้นไม้และลำธาร
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพคนได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ หรือตามความเป็นจริง
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกันของเรื่องราว รูปทรง ทำให้การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปภาพมีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ลายเส้นหมึกดำบนกระดาษ

ภาพที่ 17 ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)

ตารางที่ 17 การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)

การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเรื่องชาดก คือพระเวสสันดร และพระนางมัทรี
ความกลมกลืน	สร้างด้วยลักษณะการใช้สีในโทนน้ำตาลเหลือง ทำให้มีความกลมกลืน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างเนื้อหา เรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะท่าทางการหันมองดูของพระเวสสันดรต่อพระนางมัทรี หรือ เรื่องของสี, น้ำหนัก, แสงเงา หรือรายละเอียดต่างๆ เช่น ลักษณะของ ก้อนหิน ต้นไม้ ที่ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	การสร้างความหลากหลายในส่วนประกอบต่าง ๆ ของภาพ เช่น ต้นไม้ ภูเขา บรรยากาศ ก้อนหิน ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพคนได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ และ สัดส่วนของตัวละครกับพื้นที่ของภาพทั้งหมดจัดไว้ได้อย่างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกันของเรื่องราว รูปทรง สี และส่วนประกอบต่าง ๆ ของภาพ ทำให้มีความเป็นเอกภาพมากขึ้น
เทคนิคการสร้างภาพ	ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุประเภทกระดาษ

ภาพที่ 18 ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)

ตารางที่ 18 การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)

การวิเคราะห์ภาพมหาเวสสันดร (เหม เวชกร)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนหลักของเรื่องคือ พระเวสสันดรประทับหลังช้างและขบวนแห่
ความกลมกลืน	สร้างด้วยการใช้สีโทนน้ำตาลเหลือง ในการคุมโทนสีภาพรวมทั้งหมด
ความแตกต่าง	สร้างด้วยการกำหนดให้ภาพช้างเป็นสิ่งที่แตกต่างจากองค์ประกอบอื่นๆ หรือ สีของหลังคาปราสาทราชวังมีความแตกต่างของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงา ที่ปรากฏในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในรายละเอียดของเรื่องราวเนื้อหาที่เป็นส่วนประกอบต่างๆ ของภาพ เช่น ทหาร, ปราสาท, เครื่องประกอบขบวนแห่ ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของภาพคนได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ อีกทั้งสัดส่วนของตัวละครกับพื้นที่ของภาพทั้งหมดวางไว้ได้อย่างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราว รูปทรง สี และการจัดวางองค์ประกอบอื่น ๆ ทำให้มีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุประเภทกระดาษ

1.4 การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยปัจจุบัน (หลังพุทธศตวรรษที่ 25) ในยุคสมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ 9 พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกขึ้นใหม่ โดยทรงแปลจากพระไตรปิฎกเนื้อหาของเรื่องส่วนใหญ่ยังคงรักษาเค้าโครงเรื่องพระมหาชนกเดิมอยู่ จะมีแต่ส่วนตอนท้ายของเรื่องที่พระองค์ได้ทรงดัดแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย พร้อมกันนั้นพระองค์ได้ทรงโปรดเกล้าให้กลุ่มศิลปินผู้มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบันเป็นผู้เขียนภาพประกอบชาดก เรื่องพระมหาชนกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ในปี พ.ศ.2531 และทรงให้จัดพิมพ์ในวโรกาสเฉลิมฉลองพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยปัจจุบันตามหลักศิลปะ

ภาพที่ 19 ภาพพระมหาชนก (ปัญญา วิจินธนสาร)

ตารางที่ 19 การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ปัญญา วิจินธนสาร)

การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ปัญญา วิจินธนสาร)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเหตุการณ์ที่สำคัญในเรื่อง ด้วยเทคนิคในการใช้สี ขนาด และเรื่องราว
ความกลมกลืน	สร้างด้วยลักษณะการใช้เส้น และสีในโทนที่ใกล้เคียงกลมกลืนกัน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น สี ขนาด ทิศทาง
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในเรื่องราวเนื้อหาที่เป็นส่วนประกอบต่างๆ ของภาพ เช่น อิริยาบถ ท่าทางการต่อสู้ของคน การแต่งกาย และช้าง
สัดส่วน	สัดส่วนถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ อีกทั้งสัดส่วนของภาพตัวละครกับพื้นที่ของภาพทั้งหมดจัดวางไว้อย่างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราว รูปทรง สี และระยะต่างๆ ทำให้องค์ประกอบของภาพมีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุประเภทผ้าใบ

ภาพที่ 20 ภาพพระมหาชนก (ประหยัด พงษ์ดำ)

ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ประหยัด พงษ์ดำ)

การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ประหยัด พงษ์ดำ)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นสำคัญในเรื่องคือภาพพระโพธิสัตว์และนางมณีเมขลา โดยใช้เทคนิคเรื่องขนาด แสง สี ให้เด่นชัดกว่าส่วนอื่น ๆ
ความกลมกลืน	สร้างด้วยลักษณะการใช้เส้น และสีในโทนที่ใกล้เคียงกลมกลืนกัน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างเนื้อหาเรื่องราว ที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น สี ของตัวละครกับสีของพื้น แสงเงา ขนาด ทิศทาง ฯลฯ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเรื่องราว เนื้อหาที่เป็นส่วนประกอบ ต่างๆ ของภาพ เช่น ท่าทางของสัตว์น้ำ และสีลาของคลื่น ฯลฯ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนภาพคนได้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ อีกทั้ง สัดส่วนของภาพตัวละครกับพื้นที่ของภาพทั้งหมดวางไว้ได้อย่างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพโดยให้มีระยะใกล้ไกล
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรื่องราวของรูปทรง และการจัดวาง องค์ประกอบของรูปภาพ ทำให้ภาพมีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุประเภทผ้าใบ

ภาพที่ 21 ภาพพระมหาชนก (ธีระวัฒน์ คณะมะมะ)

ตารางที่ 21 การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ธีระวัฒน์ คณะมะมะ)

การวิเคราะห์ภาพพระมหาชนก (ธีระวัฒน์ คณะมะมะ)	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ใช้เทคนิคเรื่องสีที่ต่างกัน และทิศทางของภาพคน
ความกลมกลืน	สร้างความกลมกลืนด้วยเรื่องราว ลักษณะการใช้ เส้น และสีในโทนที่ใกล้เคียงกัน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างในเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบของภาพ เช่น สีของตัวละครกับสีของพื้นที่ภาพ และขนาด ทิศทาง ฯลฯ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในส่วนประกอบต่างๆ ของภาพ เช่น กิริยาท่าทางการเดินของคน ขนาดของต้นไม้ ฯลฯ
สัดส่วน	สัดส่วนของภาพคนถูกต้องตามหลักกายวิภาคศาสตร์ อีกทั้งสัดส่วนของภาพตัวละครกับพื้นที่ของภาพทั้งหมดก็วางไว้ได้อย่างลงตัว
จังหวะ	การวางจังหวะองค์ประกอบของภาพให้มีระยะใกล้ไกล มีการนำจังหวะการซ้ำของฝูงชน
เอกภาพ	การรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราว รูปทรงต่างๆ การจัดวางองค์ประกอบของรูปภาพ ทำให้ภาพมีความเป็นเอกภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุประเภทผ้าใบ

สรุปผลการวิเคราะห์ภาพประกอบชาดกสมัยต่างๆ

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัดของภาพประกอบชาดก สมัยสุโขทัย

ลักษณะเด่น

- เป็นภาพแบบประเพณี หรือแบบอุดมคติ
- ภาพดูง่าย เส้นที่ใช้ค่อนข้างตรงตามการจัดวางองค์ประกอบได้ค่อนข้างลงตัว
- เป็นลักษณะภาพลายเส้น
- มุมมองแบบนภมถอง
- มีการสลักตัวอักษรประกอบในรูปภาพ แต่ตัวอักษรก็สามารถจะอยู่รวมกับภาพได้

อย่างกลมกลืน

- สะท้อนอารมณ์ความเป็นพุทธที่นุ่มนวล และละเมียดละมัย

ลักษณะจำกัด

- ไม่คำนึงถึงสัดส่วนทางกายวิภาคศาสตร์ หรือตามความเป็นจริง
- จัดวางภาพเฉพาะมุมมองตรงๆ เพียงด้านเดียว และไม่คำนึงถึงเรื่องระยะ
- เป็นภาพลายเส้นแกะสลักบนแผ่นหินไม่มีสีสรร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนสิทธิ์

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัดของภาพประกอบชาดก สมัยอยุธยา

ลักษณะเด่น

- เป็นลักษณะภาพรูปแบบประเพณี (Traditional Art) ซึ่งเป็นแบบที่นิยมสร้างสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ เนื้อหา หรือเราอาจเรียกว่าจิตรกรรมไทยในแบบอุดมคติ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ 2522 :15, อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ 2543 : 31)

- เป็นภาพที่นิยมใช้สีสรรหลายสี อีกทั้งนิยมปิดทองลงบนรูปและลวดลาย
- เส้นที่ใช้ค่อนข้างตรงตาม
- มีลวดลายไทยประกอบ
- มุมมองเป็นแบบนภมถอง
- มีการเขียนตัวอักษรประกอบในรูปภาพ

ลักษณะจำกัด

- เป็นภาพที่มีลักษณะแบนๆ ไม่มีมิติ
- ไม่คำนึงถึงสัดส่วนทางกายวิภาคศาสตร์ตามความเป็นจริง

- ไม่คำนึงถึงทัศนียวิทยา
- การจัดวางองค์ประกอบของภาพจะเน้นการเล่าเรื่อง ไม่ค่อยนิยมเว้นพื้นที่ว่าง เพื่อพักสายตา

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัด ของภาพประกอบชาดก สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – 8)

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัด ผลงานภาพประกอบชาดก ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ลักษณะเด่น

- เป็นภาพประกอบคำนึงถึงสัดส่วนตามความเป็นจริงของหลักกายวิภาคศาสตร์ (Anatomy)

- มีการคำนึงถึงมุมมองระยะใกล้ไกล (Perspective) ตามความจริงในธรรมชาติ
- มีการเว้นที่ว่าง (Space) เป็นแบบตะวันตก (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ 2543 : 32)

ลักษณะจำกัด

- เป็นภาพลายเส้นหมึกดำ ไม่ได้แสดงน้ำหนักแสง-เงา และสีสรรต่างๆ ของภาพ
- มีการเขียนภาพประกอบเฉพาะตอนสำคัญที่เด่นที่สุดของเรื่องเพียงภาพเดียว จัดวางไว้หน้าแรกของชาดก
- ได้รับอิทธิพลรูปแบบจากศิลปะตะวันตก ซึ่งมีกฎเกณฑ์ของหลักวิชาการต่างๆ ที่จริงจัง เช่น หลักกายวิภาคศาสตร์ การคำนึงถึงมุมมอง และระยะใกล้ไกล ทำให้รู้สึกแข็งกระด้าง ไม่ให้ความรู้สึกละเมียดละมัยได้เท่าที่ควร

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัด ผลงานภาพประกอบชาดก ของเหม เวชกร

ลักษณะเด่น

- เป็นภาพประกอบคำนึงถึงสัดส่วนตามความเป็นจริงของหลักกายวิภาคศาสตร์
- มีการถึงคำนึงถึงมุมมอง และระยะใกล้ไกลตามความเป็นจริงในธรรมชาติ
- มีการระบายสีสวยงามคล้ายธรรมชาติจริง
- มีภาพประกอบในทุกเหตุการณ์สำคัญ ที่มีอยู่ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

ลักษณะจำกัด

- การเขียนหรือการวาดภาพตัวละครต่างๆ ของเรื่องจะดึงเอาลักษณะสรีระของคนอื่นเดี๋ยมาเป็นเค้าโครงพื้นฐานในการเขียนภาพ ซึ่งในชาติกไม่ได้ระบุว่าเป็นชนชาติใดระบุเพียงแต่ชื่อเมื่อนั้น เมื่อนั้นในตัวละครต่างๆก็พรรณนาถึงความงดงามสมบูรณ์ของสรีระหรือความบกพร่องของตัวละครต่างๆ แต่ไม่ได้กล่าวถึงเชื้อชาติ การเขียนภาพชาติกที่ระบุถึงลักษณะสรีระของคนชาติใดชาติหนึ่งที่เด่นชัดเกินไปนั้น จะทำให้เกิดความรู้สึกเหมือนกับว่าผู้วาดภาพกำลังยึดเยียดจินตนาการของผู้อ่านมากเกินไป
- การจัดวางภาพ จะวางภาพอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมเพียงอย่างเดียวตัวอักษรจะแยกอยู่ได้กรอบ ทำให้ภาพและตัวอักษรถูกแยกออกจากกัน ทำให้ขาดการต่อเนื่อง และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ลักษณะเด่นและลักษณะจำกัด ของภาพประกอบชาติกสมัยปัจจุบัน

ลักษณะเด่น

- มีการเขียนภาพประกอบในทุกตอนสำคัญของเนื้อหาชาติก
- มีการรวมศิลปินหลายท่านมาร่วมกันเขียนภาพประกอบ
- มีเทคนิคและวิธีการสร้างสรรค์ภาพประกอบที่หลากหลาย
- ในส่วนของเนื้อหาที่เป็นตัวอักษร มีการนำภาพเล็กๆ จากเนื้อเรื่องมาจัดวางประกอบทำให้มีความน่าสนใจ และสร้างความต่อเนื่องเชื่อมต่อกับภาพประกอบ

ลักษณะจำกัด

- จากการที่ได้รวมศิลปินที่มีเอกลักษณ์ และมีรูปแบบเฉพาะตัวมากมาย ท่านเมื่อนำผลงานภาพมาประกอบเรียงร้อยรวมกันแล้ว ทำให้รูปแบบผลงานของภาพประกอบจะไม่ค่อยกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- ภาพประกอบชาติกความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะตัว
- การสร้างสรรค์ภาพมิได้คำนึงถึงการจัดวางเลย์เอาต์มาตั้งแต่ต้น ด้วยเหตุนี้ภาพแต่ละภาพจึงมีการจบในตัวเอง และภาพทุกภาพจะอยู่ในรูปแบบสี่เหลี่ยม ในการจัดวางเลย์เอาต์ของหน้าหนังสือส่วนที่เป็นข้อความจึงต้องมีการนำเอาภาพองค์ประกอบบางส่วนของภาพใหญ่มาจัดวางแก้ปัญหา ในส่วนของหน้าหนังสือที่เป็นตัวอักษร เพื่อสร้างความต่อเนื่อง

สรุปผลการวิเคราะห์ รูปแบบภาพประกอบชาดกในยุคสมัยต่างๆ

ตารางที่ 22 สรุปผลการวิเคราะห์ รูปแบบภาพประกอบชาดกในยุคสมัยต่างๆ

ลักษณะรูปแบบภาพประกอบ	ยุคสมัย
1. แบบเหมือนจริง	ยุคสมัยรัตนโกสินทร์
2. แบบกึ่งเหมือนจริง	ยุคสมัยปัจจุบัน
3. แบบประเพณี หรือ แบบอุดมคติ	ยุคสมัยสุโขทัย ยุคอยุธยา ยุคสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 - 4)

จากผลสรุปการวิเคราะห์ ภาพประกอบชาดกในยุคสมัยต่างๆ ดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงนำไปออกแบบและสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก ออกมา 3 รูปแบบดังนี้คือ

1. แบบเหมือนจริง (Realistic Style)
2. แบบกึ่งเหมือนจริง (Semirealistic Style)
3. แบบประเพณี (Traditional Style) หรือ แบบอุดมคติ (Idealistic Style)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2. การสร้างรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก 3 รูปแบบ

2.1 ลักษณะรูปแบบภาพประกอบแบบเหมือนจริง

เป็นรูปแบบที่เน้นความสมจริงสมจังของกายวิภาคศาสตร์ สัดส่วนของคนจริง จะถูกต้องตามที่ปรากฏในธรรมชาติ ไม่ว่าจะคนหรือสภาพบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง แสดงออกตามที่ได้รับ (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ 2544 : 28)

ภาพที่ 22 รูปแบบภาพประกอบแบบเหมือนจริง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนิลขสิทธิ์

2.2 ลักษณะรูปแบบภาพประกอบแบบกึ่งเหมือนจริง

เป็นภาพที่นำเอาลักษณะของภาพรูปแบบเหมือนจริง มาผสมผสานกับ รูปแบบภาพอุดมคติ มีลักษณะพิเศษเป็นภาพที่มีความลึกแบบทัศนียวิทยา (Perspective) นำหนัก แสงเงาตามธรรมชาติ นำเข้ามาประยุกต์ใช้กับภาพจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิมค่านึงถึงสัดส่วนต่างๆ ตามความเป็นจริงในหลักกายวิภาคศาสตร์ มีการจัดวางแบบเว้นพื้นที่อย่างแบบตะวันตก อาจเน้น ลักษณะมิติ แสงเงา บ้างเล็กน้อย แต่มีการใช้วิธีตัดเส้นภาพแบบอุดมคติมาร่วมด้วย

ภาพที่ 23 รูปแบบภาพประกอบแบบกึ่งเหมือนจริง

2.3 ลักษณะรูปแบบภาพประกอบแบบประเพณี หรือแบบอุดมคติ

เป็นภาพที่มีลักษณะการระบายสีแบบเรียบแบน ใช้สีค่อนข้างสดใส แล้วตัดเส้นเป็นภาพ 2 มิติ ให้ความรู้สึกเพียงด้านกว้างและด้านยาวเท่านั้น มีลักษณะพิเศษในการจัดวางภาพเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ (สุวัฒน์ แสนขัติ 2547 : 11) โดยใช้องค์ประกอบศิลป์เข้าร่วม เช่น เรื่องของเส้น รูปทรง พื้นผิว พื้นที่ว่าง โดยการนำมาลดตัดทอนรูปร่าง รูปทรง คน สัตว์ สิ่งของและสถาปัตยกรรมให้มีความอ่อนช้อยสวยงามประณีต

ภาพที่ 24 รูปแบบภาพประกอบแบบประเพณี หรือ แบบอุดมคติ

3. การวิเคราะห์ผลการเลือกรูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จากผู้เชี่ยวชาญ

การวิเคราะห์ผลจากการเลือกรูปแบบที่เหมาะสม ของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสร้างรูปแบบภาพประกอบได้ 3 รูปแบบ คือรูปแบบอุดมคติ รูปแบบกึ่งเหมือนจริง และรูปแบบเหมือนจริง จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะและนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา จำนวน 5 ท่าน ประเมินความคิดเห็น ได้ใช้แบบประเมินเลือกรูปแบบที่เหมาะสม โดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่าปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 23 แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบอุดมคติ

ข้อ	ตอนที่ 1 ด้านรูปลักษณ์	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ขนาดของภาพต้นฉบับ	4.40	0.54	มาก
2.	ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	4.40	0.70	มาก
3.	ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	4.40	0.70	มาก
4.	ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	4.20	0.45	มาก
5.	ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	3.00	1.22	ปานกลาง
6.	ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	3.00	1.22	ปานกลาง
7.	ภาพมีความดึงดูดใจ	3.00	1.22	ปานกลาง
8.	ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	3.40	1.14	ปานกลาง
9.	เทคนิคในการสร้างภาพ	3.40	1.51	ปานกลาง
	เฉลี่ย	3.60	0.55	มาก
ข้อ	ตอนที่ 2 หลักศิลปะ	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	สี	3.40	1.14	ปานกลาง
2.	สัดส่วน	3.20	1.48	ปานกลาง
3.	เอกภาพ	3.20	1.09	ปานกลาง
4.	ความกลมกลืน	2.80	1.30	ปานกลาง
5.	จุดเด่น	3.20	1.09	ปานกลาง
6.	ดุลยภาพ	3.20	1.09	ปานกลาง
	เฉลี่ย	3.16	0.19	ปานกลาง
	เฉลี่ยรวมรูปแบบอุดมคติ	3.43	0.48	ปานกลาง

จากตารางที่ 23 พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น ต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก รูปแบบอุดมคติ ตอนที่ 1 เรื่องลักษณะภาพรูปแบบอุดมคติ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) ส่วนตอนที่ 2 เรื่องหลักศิลปะ ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.16$) เมื่อเฉลี่ยรวมรูปแบบอุดมคติ ทั้งหมด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.43$)

ตารางที่ 24 แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของ
รูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบกึ่งเหมือนจริง

ข้อ	ตอนที่ 1 ลักษณะภาพรูปแบบกึ่งเหมือนจริง	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ขนาดของภาพต้นฉบับ	4.20	0.44	มาก
2.	ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	4.20	0.44	มาก
3.	ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	4.00	0.70	มาก
4.	ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	4.60	0.54	มากที่สุด
5.	ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	3.80	0.83	มาก
6.	ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	4.00	1.00	มาก
7.	ภาพมีความดึงดูดใจ	3.80	1.09	มาก
8.	ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	3.80	0.83	มาก
9.	เทคนิคในการสร้างภาพ	4.40	0.54	มาก
	เฉลี่ย	4.09	0.28	มาก
ข้อ	ตอนที่ 2 หลักศิลปะ	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	สี	4.40	0.89	มาก
2.	สัดส่วน	4.00	0.70	มาก
3.	เอกภาพ	3.80	0.44	มาก
4.	ความกลมกลืน	4.20	0.83	มาก
5.	จุดเด่น	4.00	1.00	มาก
6.	ดุลยภาพ	4.00	1.00	มาก
	เฉลี่ย	4.07	0.20	มาก
	เฉลี่ยรวมรูปแบบกึ่งเหมือนจริง	4.08	0.01	มาก

จากตารางที่ 24 พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก รูปแบบกึ่งเหมือนจริง ตอนที่ 1 เรื่องลักษณะภาพรูปแบบกึ่งเหมือนจริงเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$) ส่วนตอนที่ 2 เรื่องหลักศิลปะ ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) เมื่อเฉลี่ยรวมรูปแบบกึ่งเหมือนจริง ทั้งหมด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$)

ตารางที่ 25 แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบเหมือนจริง

ข้อ	ตอนที่ 1 ลักษณะภาพรูปแบบเหมือนจริง	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ขนาดของภาพต้นฉบับ	4.20	0.44	มาก
2.	ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	4.20	0.44	มาก
3.	ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	4.40	0.54	มาก
4.	ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	4.40	0.54	มาก
5.	ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	3.80	1.09	มาก
6.	ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	3.80	1.30	มาก
7.	ภาพมีความดึงดูดใจ	3.80	1.09	มาก
8.	ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	3.60	1.14	มาก
9.	เทคนิคในการสร้างภาพ	4.40	0.89	มาก
	เฉลี่ย	4.06	0.31	มาก
ข้อ	ตอนที่ 2 หลักศิลปะ	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	สี	4.00	1.00	มาก
2.	สัดส่วน	4.00	1.00	มาก
3.	เอกภาพ	3.20	0.83	ปานกลาง
4.	ความกลมกลืน	3.80	1.30	มาก
5.	จุดเด่น	3.60	1.34	มาก
6.	ดุลยภาพ	3.80	1.09	มาก
	เฉลี่ย	3.77	0.30	มาก
	เฉลี่ยรวมรูปแบบเหมือนจริง	3.92	0.21	มาก

จากตารางที่ 25 พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบ ทศชาติชาดก รูปแบบเหมือนจริง ตอนที่ 1 เรื่องลักษณะภาพรูปแบบเหมือนจริง เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) ส่วนตอนที่ 2 เรื่องหลักศิลปะ ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$) เมื่อเฉลี่ยรวมรูปแบบเหมือนจริง ทั้งหมด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$)

ตารางที่ 26 แสดงผลแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ทั้ง 3 รูปแบบ

ลำดับ	รูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	อุดมคติ	3.43	0.48	ปานกลาง
2.	กึ่งเหมือนจริง	4.08	0.01	มาก *
3.	เหมือนจริง	3.92	0.21	มาก
	รวม	4.14	0.26	มาก

จากตาราง 26 แสดงให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพ ประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) รูปแบบกึ่งเหมือนจริง อยู่ในระดับเหมาะสมมาก ($\bar{X} = 4.08$) และรูปแบบเหมือนจริงอยู่ในระดับเหมาะสมมาก ($\bar{X} = 3.92$) เมื่อเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก ($\bar{X} = 4.14$)

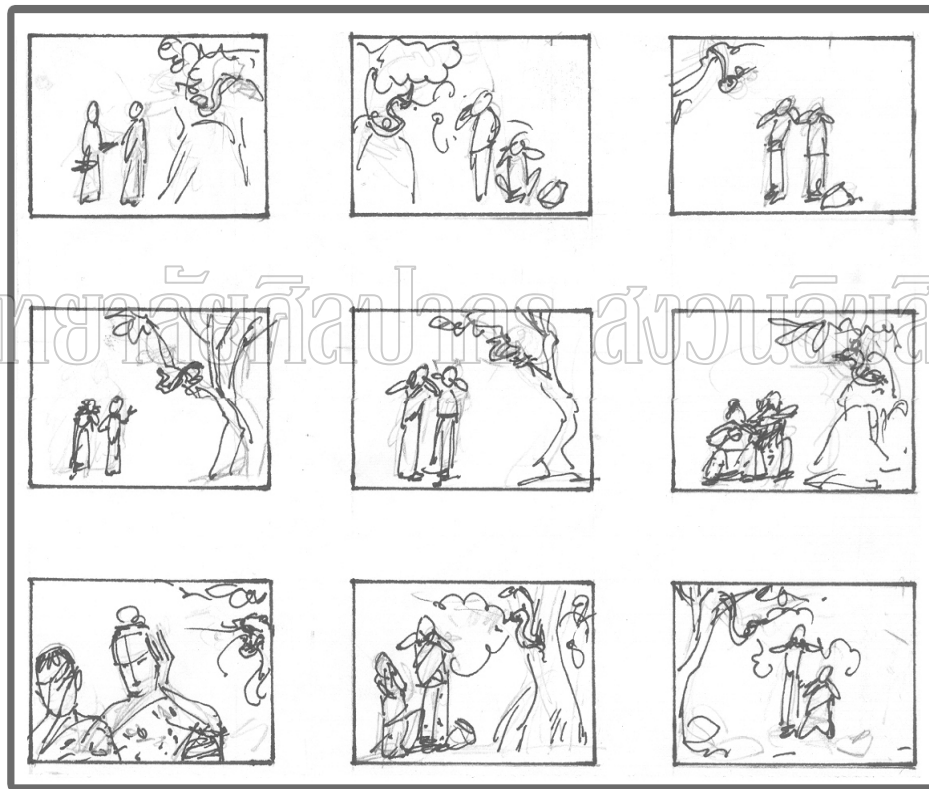
สรุปผลการเลือกรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จากการวิเคราะห์ประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ต่อความเหมาะสมของการเลือกรูปแบบ จะเห็นได้ว่ารูปแบบกึ่งเหมือนจริง จะมีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือระดับมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือก รูปแบบกึ่งเหมือนจริง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมนัด็จ พระสังฆราช จำนวน 17 ภาพ

4. การสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ในรูปแบบที่เหมาะสม

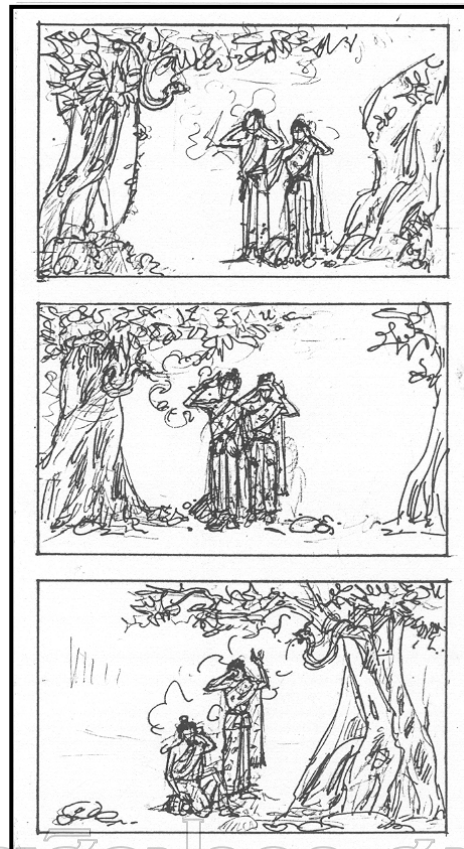
เมื่อผู้วิจัยได้ผลสรุปลักษณะรูปแบบภาพประกอบ ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงเป็นการนำผลการวิเคราะห์ที่ได้ ไปสร้างเป็นภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ โดยมีขั้นตอนการออกแบบดังต่อไปนี้

4.1 ขั้นร่างแบบจิ๋ว (Preliminary) เป็นการร่างภาพเพื่อระดมความคิดหรือหาแนวทางต่างๆ ในการออกแบบภาพประกอบชาดกครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขนาด สัดส่วน ลักษณะอิริยาบถท่าทางต่างๆ มุมมองและองค์ประกอบของภาพ โดยวาดภาพในลักษณะคร่าวๆ ขนาดเล็กตามข้างล่างนี้

ภาพที่ 25 ภาพแสดงขั้นร่างแบบจิ๋ว (Preliminary)

4.2 ขั้นร่างแบบหยาบ หรือสเก็ตซ์หยาบ (Rough Sketch) เป็นขั้นตอนคัดเลือกรูปแบบที่ลักษณะใกล้เคียงกันมารวมกลุ่มกัน โดยคัดเลือกรูปแบบที่โดดเด่นมาออกแบบเพิ่มเติม เพื่อแสดงรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 26 ภาพแสดงขั้นร่างแบบหยาบ (Rough Sketch)

4.3. ขั้นร่างแบบละเอียดหรือขั้นคำต่อสนมบูรณ์ (Analyze) เป็นขั้นตอนที่ออกแบบและร่างภาพมาจนสมบูรณ์ครบทั้งองค์ประกอบรายละเอียดต่างๆ ของภาพ พร้อมที่นำไปบรรยายสี

ภาพที่ 27 ภาพแสดงขั้นร่างแบบละเอียดหรือขั้นคำต่อสนมบูรณ์ (Analyze)

4.4 ขั้นการระบายสี (Painting) เป็นขั้นตอนการทำงานศิลปะระบายสีและเก็บรายละเอียดส่วนต่างๆ ของชิ้นงานที่ออกแบบจนเสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 28 ภาพแสดงขั้นการระบายสี (Painting)

4.5 ขั้นการนำภาพไปประกอบกับบทนิพนธ์ (Implement) เป็นขั้นตอนการนำเอาผลงานภาพที่วาด และระบายสีเรียบร้อยแล้ว ไปใช้ออกแบบจัดวางประกอบร่วมกับบทนิพนธ์

ภาพที่ 29 ภาพแสดงขั้นการนำภาพไปประกอบกับบทพระนิพนธ์ (Implement)

วัสดุและอุปกรณ์ ที่ใช้ในการออกแบบสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

1. วัสดุ

1.1 ดินสอจะใช้ดินสอ 2B ในการร่างภาพ เพราะใช้ดินสอค่อนข้างนิ่มเมื่อเวลาร่างภาพกระดาษจะข้มน้อย

1.2 กระดาษที่ใช้จะใช้กระดาษ Bockingford ขนาด 200 gsm เป็นกระดาษที่ผลิตมาจากเยื่อไม้ มีคุณภาพเหมาะสำหรับการเขียนภาพสีน้ำแบบการเก็บรายละเอียด เวลาระบายสีถ้าระบายสีผิดพลาด และสีที่ระบายไม่เข้มจนเกินไปนักเราสามารถแก้ไขได้ โดยการใช้ฟู่กันจุ่มน้ำสะอาดไปเช็ดออกได้

1.3 สีน้ำที่ใช้ในการเขียนภาพครั้งนี้ใช้สีน้ำหลายชนิดเช่น

1.3.1 Winsor & Newton คุณสมบัติสีบางตัวจะหม่นไม่ค่อยสดใสแต่สีจะให้ความนุ่มนวล

1.3.2 Gouache คุณสมบัติสีคล้ายกับสี Winsor & Newton แต่สีจะให้ความสดใสมากกว่า

1.3.3 Holbein คุณสมบัติเหมือนกับสี Gouache

1.3.4 Lefrance & Bourgeois เป็นสีที่มีคุณสมบัติดีกว่าสีชนิดอื่นที่กล่าวมาทั้งหมดแต่ราคาก็แพงกว่าสีชนิดอื่น

1.4 วัสดุกันการระบายสี Masking Fluid เป็นวัสดุที่ช่วยในการกันหรือเว้นสีพื้นกระดาษไว้ช่วยในการประหยัดเวลาในการทำงาน

2. อุปกรณ์

2.1 ฟู่กันควรเป็นฟู่กันที่มีคุณสมบัติอุ้มได้ดีปลายรวบแหลมมีสปริงและกลับคืนตัวสู่สภาพเดิมได้รวดเร็ว

2.2 กระดานรองวาดควรมีขนาดที่เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ของกระดาษที่ใช้วาด

2.3 ภาชนะใส่น้ำและใส่สีควรจะมีขนาดที่เหมาะสมกับการใช้งาน จะช่วยให้การทำงานสะดวกขึ้น

2.4 ผ้าเช็ดมือและอุปกรณ์ทำความสะอาด เป็นอุปกรณ์ที่ควรจะมีไว้เพราะจะช่วยให้การปฏิบัติงานสะดวกโดยเฉพาะการรักษาความสะอาดของชิ้นงาน

ผลงานการสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) และการวิเคราะห์ตามหลักศิลปะ

การสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ได้นำเอาบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราธิบดีสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ มาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในการสร้างภาพประกอบทั้งหมดจำนวน 17 ภาพ ซึ่งได้แก่ภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 30 ภาพพระพุทธเจ้าแสดงธรรม

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภถึงพระภิกษุรูปหนึ่ง
ที่เลี้ยงมารดาแล้วทรงตรัสแสดงพระธรรมเทศนา

ตารางที่ 27 แสดงการวิเคราะห์ภาพพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรม

การวิเคราะห์ภาพพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรม	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาเท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือพระพุทธรูปเจ้าที่กำลังแสดงธรรม
ความกลมกลืน	การใช้สี และลวดลายในโทนน้ำตาลเหลือง ที่ดูอบอุ่น
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ขนาดของพระพุทธรูปเจ้า ที่ให้มีขนาดที่แตกต่างไปจากของพระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา หรือความแตกต่าง ของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงา รายละเอียด ของลายประกอบที่ใช้ประกอบรวมกัน
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบ ในภาพ เช่น ลักษณะการนั่งของพระสงฆ์, อุบาสก, อุบาสิกา หรือ รายละเอียดของลายที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
สัดส่วน	สัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวรูปทรง การจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 31 ภาพกุลบุตรทูลขอบวชต่อพระพุทธเจ้า

บทกวีที่ ๓๑ กุลบุตรนั้นไปสู่พระเชตวนาราม ถวายบังคมสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอบวชบรรพชา
พระบรมศาสดาตรัสสั่งให้กุลบุตรนั้นไปขออนุญาตจากบิดามารดาเสียก่อน

ตารางที่ 28 แสดงการวิเคราะห์ภาพกลุ่มตรรกะของบวชต่อพระพุทธเจ้า

การวิเคราะห์ภาพกลุ่มตรรกะของบวชต่อพระพุทธเจ้า	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของภาพคือพระพุทธเจ้า
ความกลมกลืน	ด้วยการใช้สี เนื้อหาเรื่องราว และบรรยากาศของภาพในโทนสีน้ำตาลแดง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะของพระพุทธเจ้าที่ให้ความแตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป หรือความแตกต่างของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงา และรายละเอียด ขององค์ประกอบที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	การสร้าง ความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่จัดเป็นองค์ประกอบขึ้นในภาพ เช่น รายละเอียดของผ้า, พวงดอกไม้ หรือลวดลายที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้ความสัมพันธ์
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบ เรื่องราวของภาพเพื่อสร้างระยะใกล้ - ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกันของเนื้อหาเรื่องราวของรูปทรง และการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หน้า 200 แกรม

ภาพที่ 32 ภาพกุลบุตรกำลังจะทำพิธีบรรพชา

มหาวิทัยคุณลักษณะพิเศษประการ สอนนิตยศัพท์
 กุลบุตรทูลแจ้งการขออนุญาตจากบิดามารดาพร้อมทูลขอบรรพชาฯ พระบรมศาสดา
 ตรัสสั่งให้พระภิกษุรูปหนึ่งบวชกุลบุตรนั้นเป็นสามเณร

ตารางที่ 29 แสดงการวิเคราะห์ภาพกฤษบุตกรกำลังจะทำพิธีบรรพชา

การวิเคราะห์ภาพกฤษบุตกรกำลังจะทำพิธีบรรพชา	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ พระภิกษุกำลังโกนผมเพื่อจะทำพิธีบวชให้แก่กฤษบุตกร
ความกลมกลืน	ใช้สีในโทนน้ำตาลเหลือง และเทาขาวเพื่อสร้างบรรยากาศกลมกลืน
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น อริยาบถของพระภิกษุที่กำลังโกนผมให้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากส่วนอื่นของภาพ หรือความแตกต่างของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงารายละเอียด ของส่วนประกอบต่างๆ ที่รวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะอริยาบถ ท่าทางต่าง ๆ ของบุคคลที่อยู่ในพิธี
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะ องค์ประกอบเรื่องราวของภาพ เช่น คนสิ่งก่อสร้าง ให้มีระยะใกล้ - ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเนื้อหาเรื่องราวของรูปทรงการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 33 ภาพภิกษุกลับมาเยี่ยมมารดาบิดาที่เป็นยาจกขอทาน
มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนวลขสิทธิ์

ลำดับนั้นบิดาจึงพูดกะมารดาว่า จงไปดู นั้นบุตรเราทั้งสองหรือหนอฯ นางลุกไปใกล้
ภิกษุนั้นแลดูก็จำได้ จึงหมอบบริเวณการแทบเท้าแห่งภิกษุผู้บุตรฯ ฝ่ายบิดาไปบ้างก็ร้องไห้ฯ
นากรุณาเหลือเกินฯ ฝ่ายภิกษุนั้นเห็นมารดาบิดาก็ไม่อาจจะทรงกายอยู่ได้ก็ร้องไห้ฯ

ตารางที่ 30 แสดงการวิเคราะห์ภาพภิกษุกลับมาเยี่ยมบิดามารดา ที่เป็นยากขอทาน

การวิเคราะห์ภาพภิกษุกลับมาเยี่ยมบิดามารดาที่เป็นยากขอทาน	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือภิกษุที่ยืนอยู่ต่อหน้าบิดามารดาที่เป็นขอทาน
ความกลมกลืน	ใช้สี ในโทนน้ำตาลแดง คู่สีของภาพทั้งหมด
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น สี, น้ำหนัก, แสงเงา รายละเอียด ของส่วนประกอบต่างๆ ที่ใช้ประกอบรวมกันในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในส่วนของเนื้อหา เรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น อิริยาบถต่างๆ ของตัวละคร และรายละเอียดของเฟิงพักของยาก
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวเนื้อหารูปทรงของตัวละคร สิ่งปลูกสร้างและการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 34 ภาพเหล่าพระภิกษุฟังพระพุทธเจ้า เรื่องพระภิกษุนำภัตตาหารไปเลี้ยงฆราวาส

มหาวิทยาลัษยศิลป์ ปากเกร็ด สงวนเลียมสิทธิ์

ภิกษุเหล่านั้น จึงไปสู่สำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลว่า ภิกษุชื่อนั้นยังของ
ที่เขาให้ด้วยศรัทธา ให้ตกไปเลี้ยงดูคฤหัสถ์

สมเด็จพระศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมาตรัสถามว่า แน่ะภิกษุ ได้ยินว่า เธอถือเอาของ
ศรัทธาไปทานไปเลี้ยงฆราวาสจริงหรือ ครั้นภิกษุนั้นกราบทูลรับว่าจริง เมื่อทรงใคร่จะพรรณนา
กิริยาแห่งภิกษุนั้น และทรงใคร่จะประกาศบุรพกรรมของพระองค์ จึงตรัสถามว่า แน่ะภิกษุ เธอ
เลี้ยงดูเหล่าคฤหัสถ์ เลี้ยงดูเหล่าคฤหัสถ์เหล่าไหนๆ ภิกษุนั้นกราบทูลว่า มารดาบิดาของข้า
พระองค์ พระเจ้าข้าฯ สมเด็จพระโลกนาถเจ้าจึงประทานสาธุการสามครั้งว่า ดีแล้ว ๆ

ตารางที่ 31 แสดงการวิเคราะห์ภาพเหล่าพระภิกษุฟองพระพุทธรเจ้า เรื่องพระภิกษุนำภัตตาหาร
ไปเลี้ยงฆราวาส

การวิเคราะห์ภาพเหล่าพระภิกษุฟองพระพุทธรเจ้า เรื่องพระภิกษุนำภัตตาหารไปเลี้ยงฆราวาส	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือพระพุทธรเจ้าที่กำลังอยู่ท่ามกลางหมู่สงฆ์
ความกลมกลืน	ใช้เนื้อหาเรื่องราวของดี และลวดลายในโทนน้ำตาลเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ขนาดและลักษณะของพระพุทธรเจ้าให้แตกต่างไปจากพระภิกษุสงฆ์ หรือความแตกต่างของเรื่องดี, น้ำหนัก, แสงเงา รายละเอียดของลายประกอบที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะการนั่งของพระภิกษุสงฆ์ หรือรายละเอียด ของลายที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนพระพุทธรเจ้าและพระภิกษุให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวต่างๆ ของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวรูปทรง การจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 35 ภาพนายพรานสองสหายได้ตกลงทำกติกาสัญญากัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในอดีตกาลยังมีบ้านนายพรานบ้านหนึ่ง ริมฝั่งแห่งแม่น้ำไม่ไกลแต่พาราณสีนคร ฯ และมีพรานบ้านหนึ่งริมฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำนั้น ฯ นายเนสาทผู้เป็นใหญ่ทั้งสองในบ้านทั้งสอง เป็นสหายกัน นายเนสาทสองสหายนั้นได้ทำกติกาสัญญากันไว้อย่างนี้ในเวลาที่ยังหนุ่มว่า ถ้าว่าข้างหนึ่งมีธิดา ข้างหนึ่งมีบุตร เราทั้งสองจักอวาทวิวาหมงคลแก่บุตรบุตรนั้น ฯ

ตารางที่ 32 การวิเคราะห์ภาพนายพรานสองสหายได้ตกลงทำกติกาสัญญากัน

การวิเคราะห์ภาพนายพรานสองสหายได้ตกลงทำกติกาสัญญากัน	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือนายพรานสองสหายได้ตกลงทำสัญญากัน
ความกลมกลืน	ใช้สีในโทนเขียวน้ำตาล
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ความแตกต่าง ของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงา
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะต้นไม้ และก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ในเรื่องราวรูปทรงของคน ต้นไม้ รวมถึงการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 36 ภาพพระอินทร์ตรัสกับพระวิสุกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนสิทธิ์

ขณะนั้นพิภพแห่งอมรินทร์เทวราช ส่องแสงอาคารอันเวิ้งว้าง ๗ เทวราชอาวีชนาการ ก็ทรงทราบการณ่นั้น จึงตรัสเรียกพระวิสุกรรมเทวบุตรมาตรัสว่า ท่านมหาบุรุษทั้งสองออกจาก เคหสถาน ใครจะบวชเป็นฤๅษีเข้าสู่หิมวันตประเทศ ควรท่านทั้งสองนั้นจะได้สถานที่อยู่ท่านจง นิรมิตบรรณศาลาและบรรพชิตบริวาร เพื่อท่านทั้งสองนั้น ณ ภายในกิ่งเสียงกู่ตั้งแต่มีคัมภีร์ที่ เสร็จแล้วกลับมา ๗ พระวิสุกรรมเทพรับท้าวะบัญชาไปจัดกิจทั้งปวง

ตารางที่ 33 แสดงการวิเคราะห์ภาพพระอินทร์ตรัสกับพระวิศสุกรรม

การวิเคราะห์ภาพประกอบชาดก ภาพพระอินทร์ตรัสกับพระวิศสุกรรม	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือพระอินทร์ที่กำลังตรัสกับพระวิศสุกรรม
ความกลมกลืน	ใช้สี และลวดลายในโทนเย็นน้ำตาลเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ขนาดและสี ของพระอินทร์ให้มีขนาดที่แตกต่างไปจากพระวิศสุกรรม หรือความแตกต่าง ของเรื่องน้ำหนัก,แสงเงา รายละเอียด ของลายประกอบที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่นลักษณะรายละเอียดของสี และลวดลาย
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของพระอินทร์ พระวิศสุกรรมให้มีความถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวรูปทรงการจัดวางองค์ประกอบโดยรวมของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

บทกวีที่ 37 ภาพทูลบัณฑิตและนางปาริชาตินอสรพิษพันพิษใส่ตา

ทูลบัณฑิตและนางปาริชาติเข้าไปสู่ร่มไม้ต้นหนึ่ง ยืนอยู่บนยอดจอมปลวกฯ อสรพิษมีอยู่ภายในจอมปลวกนั้นฯ น้ำฝนเจือกลิ่นเหงื่อไหลลงจากสระแห่งฤษีฤษินั้น เข้าไปสู่รูจุมูกแห่งอสรพิษนั้นๆ โกรธพ่นลมในจุมูกออกมา ฯ ลมในจุมูกนั้นถูกจักษุทั้งสองข้างแห่งฤษีและฤษินี้ฯ ทั้งสองก็เป็นคนจักษุมืด ไม่เห็นกันและกันฯ ทูลบัณฑิตเรียกนางปาริชาติมาบอกว่า จักษุทั้งสองข้างของเราเสื่อมมองไม่เห็นทางฯ ฝ่ายนางปาริชาติก็บอกดูเดียวกันฯ ทั้งสองไม่เห็นทางก็ปริเทวนการยืนอยู่ด้วยเข้าใจแน่ว่าบัดนี้ชีวิตของเราทั้งสองไม่มีละฯ

ตารางที่ 34 แสดงการวิเคราะห์ภาพทูลภูมิตัดและนางปาริกาไดโนสอพิซฟนพิซใส่ตา

การวิเคราะห์ภาพทูลภูมิตัดและนางปาริกาไดโนสอพิซฟนพิซใส่ตา	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือทูลภูมิตัดและนางปาริกา
ความกลมกลืน	ใช้สีในโทนเขียวน้ำตาลเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ท่าทางของทูลภูมิตัดและนางปาริกาที่แตกต่างกัน หรือความแตกต่างของสี น้ำหนักแสงเงา รายละเอียดต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในส่วนเนื้อหาของเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และจะคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้สัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้รวมตัวเป็นหนึ่งเดียวในเรื่องราวรูปทรงของทูลภูมิตัด นางปาริกา ต้นไม้และอสรพิษ ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 38 ภาพสุวรรณสามจูงทุกลบัตินิตและนางปาริกา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สุวรรณสามพระมหาสัตว์จินตนาการว่า มารดาบิดาของเราในวันอื่น ๆ เคยกลับในเวลา
เวลานี้ บัดนี้เราไม่รู้เรื่องราวของท่านทั้งสอง จึงเดินสวนทางไปร้องเรียกหาฯ มารดาบิดาจำเสียง
บุตรได้ก็ขานรับ แล้วกล่าวห้ามด้วยความรักในบุตรว่า อันตรายในที่นี้มีอย่ามาเลยฯ พระมหาสัตว์
ตอบท่านทั้งสองว่า ถ้ากระนั้นท่านทั้งสองจงจับที่สุดไม้เท้าแล้วมาหาบุตร ฯ

ตารางที่ 35 แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามจุฑาลบัณฑิตและนางปาริกา

การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามจุฑาลบัณฑิตและนางปาริกา	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือสุวรรณสามจุฑาลบัณฑิตและนางปาริกา
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนสีเขียวน้ำตาลเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ท่าทางของสุวรรณสาม จุฑาลบัณฑิตและนางปาริกาที่แตกต่างกัน หรือความแตกต่างของสี น้ำหนักแสงเงา รายละเอียดต่างๆ ที่ใช้ ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราว ที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมดให้มีและลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้มีระยะใกล้ไกล สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวในเรื่องราวรูปทรงของ สุวรรณสามจุฑาลบัณฑิต นางปาริกา
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

มหาวิทยาดัชตศิลปากร สงอนดิษสิทธิ์

ภาพที่ 39 ภาพพระเจ้าปิลัยกษราชกำลังนำวงษ์ยิงสุพรรณสาม

ก็ในกาลนั้นพระราชาทรงคิดว่าบัดนี้เป็นสมัยเพื่อจะยิง จึงยกลูกศรอันกำซาบยาพิษนั้น
ขึ้นยิงพระโพธิสัตว์

ตารางที่ 36 แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราชกำลังนำวธูยงสุวรรณสาม

การวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราชกำลังนำวธูยงสุวรรณสาม	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนหลักคือ พระเจ้าปิลัยกษราชกำลังนำวธูยงสุวรรณสาม
ความกลมกลืน	ใช้เส้น สี และลวดลายในโทนเขียวน้ำตาลเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างในเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบของภาพ เช่น ท่าทางกำลังนำวธูยงของพระเจ้าปิลัยกษราช หรือความแตกต่างของเรื่องสี, น้ำหนัก, แสงเงา รายละเอียดของลายประกอบที่ใช้ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลายในส่วนเนื้อหาของเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะการแต่งกายของพระเจ้าปิลัยกษราช ต้นไม้ ใบไม้
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนคนให้ถูกต้องหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพกำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราวรูปพระเจ้าปิลัยกษราช และ ต้นไม้
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิพนธ์

ภาพที่ 40 ภาพสุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู

พระโพธิสัตว์ถูกยิงข้างขวาทะลุออกด้านซ้ายๆ หม่อมฤๅรู้ว่าพระมหาสัตว์ถูกยิง ตกใจ
กลัวก็หนีไปๆ ฝ่ายสุวรรณสามบังนทิต แม้ถูกศรแทงก็ประคองหม้อน้ำไว้โดยปกติ ตั้งสติค่อยๆ
วางหม้อน้ำลงคู้ยเกลี่ยทรายตั้งหม้อน้ำ

ตารางที่ 37 แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู

การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ สุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนน้ำตาลเหลืองอมเขียว
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ท่าทางสุวรรณสามที่โดนยิงด้วยธนู หรือความแตกต่างในเรื่องของสี น้ำหนัก แสงเงา รายละเอียดของกวางและลายประกอบที่ใช้โดยรวมของภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะการแต่งกายของสุวรรณสาม ลักษณะของกวาง
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของสุวรรณสามและกวางให้ถูกหลักกายวิภาค คำนึงถึงสัดส่วนโดยรวมกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์ลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวรูปทรงสุวรรณสาม และ กวาง ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 41 ภาพสุวรรณสามสนทนากับพระเจ้าปิลักษณ์ราช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ท่านคือใครหรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร เราถามท่านท่านจงบอก

ทำไมท่านยิงเราแล้วซ่อนตัวเสียๆ แลครั้นภาษิตอย่างนี้แล้วก็นิ่งอยู่ พระเจ้าปิลักษณ์ราชได้สดับ
คำนั้น จึงทรงจินตนาการว่า บุรุษนี้ฉันเรายิงด้วยศรกำซาบด้วยยาพิษ แม้ล้มแล้วไม่ดำไม่ตดเพื่อ
เรา เรียกหาเราด้วยถ้อยคำอันน่ารักดุจบุคคลจับพันหัวใจ เราจักไปหาบุรุษนี้แล้วเสด็จไปประทับ
ใกล้แห่งพระโพธิสัตว์

ตารางที่ 38 แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามสนทนา กับพระเจ้าปิลัยกษราช

การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามสนทนา กับพระเจ้าปิลัยกษราช	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ สุวรรณสามโดนยิงด้วยธนู
ความกลมกลืน	ใช้สีในโทนน้ำตาลอ่อนอมเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่างเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ท่าทางสุวรรณสาม และพระเจ้าปิลัยกษราช หรือความแตกต่างของเรื่องสี น้ำหนัก แสงเงา รายละเอียด ประกอบที่ใช้โดยรวมของภาพ
ความหลากหลาย	ด้วยการสร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่นลักษณะการแต่งกายของสุวรรณสาม ของพระเจ้าปิลัยกษราช
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของสุวรรณสาม และพระเจ้าปิลัยกษราช ให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค คำนึงถึงสัดส่วนโดยรวมกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ของเรื่องราวรูปทรงสุวรรณสามและพระเจ้าปิลัยกษราช ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

มหาวิทยาลััยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 42 ภาพนางเทพิตาพสุนธรี่

กาลนั้นนางเทพิตามีนามว่า พสุนธรี่ อยู่ ณ เขาคันธมาทน์ เคยเป็นมารดาแห่งสามผู้พระโพธิสัตว์ในอรรถภาพที่ ๗ พิจารณาดูพระโพธิสัตว์ด้วยความเสนาหาในพระโพธิสัตว์ ดุจบุตรอยู่เนื่องนิตย์ฯ ก็วันนั้นนางเสวยทิพยสมบัติ หาได้พิจารณาดูในกาลมหาสัตว์ไม่ฯ บางอาจารย์ว่านางไปสู่เทวสมาคมเสียบ้างฯ นางเมื่อพิจารณาดูในกาลเมื่อพระโพธิสัตว์สลบว่า ความเป็นไปของบุตรแห่งเราเป็นไฉนหนอ ก็ได้เห็นว่าพระราชามีนามว่าปิลักษณ์ราช ยิงบุตรเราด้วยศรอันกำซาบด้วยยาพิษ ให้ล้มอยู่ที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำมคธัมมตา จำไรรำพันด้วยศัพท์สำเนียงอันดัง ถ้าเราไม่ไปในสำนักบุตรของเรา บุตรของเราอันมีนามว่าสุวรรณสามจักฉิบหายอยู่ ณ ที่นั้น

ตารางที่ 39 แสดงการวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุณรี

การวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุณรี	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือนางเทพธิดาพสุณรี
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนน้ำตาลอ่อนอมเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ขนาดและสี ของนางเทพธิดาพสุณรี ให้มีความแตกต่างของเรื่อง น้ำหนัก,แสงเงา รายละเอียด ของลายประกอบที่ใช้ประกอบรวมกัน อยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบ ในภาพ เช่นลักษณะรายละเอียดของสี และลวดลาย
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของนางเทพธิดาพสุณรี ให้มีความถูกต้องตามหลัก กายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้ มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะ สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวของเรื่องราวรูปทรงนางเทพธิดา พสุณรี ในการจัดวางองค์ประกอบโดยรวมของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธ์

ภาพที่ 43 ภาพพระเจ้าปิลัยกษราช ถือหม้อน้ำ

พระราชานันทรงถือหม้อน้ำที่พระโฑริสัตวีให้เต็มไว้แล้ว ถึงความโทมนัสทรงปริเทวะ
มากประกอบด้วยน่านสงสาร มีพระพักตร์เฉพาะทักษิณทิสเสด็จหลีกไปฯ

ตารางที่ 40 แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราช ถือหม้อน้ำ

การวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราช ถือหม้อน้ำ	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ พระเจ้าปิลัยกษราชถือน้ำ
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนสีเขียวน้ำตาลอมเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะท่าทางของ พระเจ้าปิลัยกษราช ที่ทรงถือน้ำ หรือความแตกต่าง ของสี น้ำหนักแสงเงา รายละเอียด ต่างๆ ที่ใช้ประกอบ รวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนพระเจ้าปิลัยกษราช ให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมดให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวในเรื่องารูปทรงของพระเจ้าปิลัยกษราช การจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 44 ภาพพระเจ้าปดัยกษราช ไปบอกเรื่องสุวรรณสามกับทูลบัณฑิต และนางปาริกา

ดูก่อนนางปาริกา นี่ท่านเป็นพระราชานางของชาวกาลิ พระองค์จึงสามบุตรเราด้วยลูกศร
ที่มีคัมภีร์ที่ด้วยความโกรธ เราทั้งสองอย่าปรารถนาบาปต่อพระองค์ฯ นางปาริกาฤษีนี้
กล่าวซ้ำอีก บุตรที่รักอันหาได้ด้วยยาก ผู้ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตาบอดมีดในป่า ใครจะไม่ยังจิตให้
โกรธในบุคคลผู้ยังบุตรคนเดียวนั้นให้ตายที่ไหนได้

ตารางที่ 41 แสดงการวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราช ไปบอกเรื่องสุวรรณสาม กับทูลบัตินทิต และนางปาริกา

การวิเคราะห์ภาพพระเจ้าปิลัยกษราช ไปบอกเรื่องสุวรรณสามกับทูลบัตินทิต และนางปาริกา	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ พระเจ้าปิลัยกษราช ไปบอกเรื่องสุวรรณสาม กับทูลบัตินทิตและนางปาริกา
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนสีน้ำตาลอมเหลือง
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะท่าทางของพระเจ้าปิลัยกษราช ทูลบัตินทิตและนางปาริกา หรือความแตกต่าง ของสี น้ำหนักแสงเงา รายละเอียด ต่างๆ ที่ใช้ ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหา เรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบ ต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของบรรณศาลา ต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนพระเจ้าปิลัยกษราช ทูลบัตินทิตและนางปาริกา ให้ ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพกับพื้นที่ของ ภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกันในเรื่องราวรูปทรงของพระเจ้าปิลัยกษราช ทูลบัตินทิตและนางปาริกา การจัดวางองค์ประกอบ ของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 45 ภาพนางเทพธิดาพสุณรีทุกุลบัณชิตนางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกขราช ร่วมกัน
อธิษฐาน

นางพสุณรีเทพธิดาอันตรธานไปในภูเขาคันธมาทน์ มาภาษิตสัจวาจาเพื่อความเอ็นดู
แก่สุวรรณสามว่า เรามีปกติอยู่ ณ คันธมาทน์ภูผาตลอดราตรีนาน ใครอื่นอันจะเป็นที่รักของเรา
เสมอด้วยสามย่อมนไม่มี ของหอมแล้วด้วยไม้หอมในอรัญประเทศทั้งหมด ณ คันธมาทน์บรรพต มี
อยู่ขัดด้วย อันกล่าวสัจภาษิตนี้ ขอพิฆแห่งสามจงสูญหาย เมื่อดาบสินีผู้มารดาและดาบสผู้บิดา
ปนเพื่อพรณนาเป็นอันมากน่าสงสาร สามผู้รุ่มหนุ่มงดงามนำดูจึ่งลุกขึ้นเร็วพลัน ฯ

ตารางที่ 42 แสดงการวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราชร่วมกันอธิษฐาน

การวิเคราะห์ภาพนางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราชร่วมกันอธิษฐาน	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักคือ นางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราชร่วมกันอธิษฐาน
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนสีน้ำตาลอ่อนอมเขียว
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะท่าทางของนางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราช หรือความแตกต่าง ของสี น้ำหนักแสงเงา รายละเอียด ต่างๆ ที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของกวาง ต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนนางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราช ให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาคและคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมดให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้มีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวในเรื่องราว รูปทรงของนางเทพธิดาพสุนธรี ทูกุลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราช ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

ภาพที่ 46 ภาพสุวรรณสามแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลยกษราช ทูกลบัณฑิต นางปาริกา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์สุวรรณสามทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ถ้าพระองค์ทรงใคร่จะเสด็จสู่เทวโลก เพื่อทรงบริโภคทิพยสมบัติใหญ่ จงทรงประพฤติในทศราชาธรรมจรวยาเหล่านี้ เมื่อจะถวายโอวาทแด่พระราชา จึงภาษิตคาถากล่าวด้วยทศพิรราชธรรมข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมในพระชนกพระชนนี ในมิตรรอมาศย์ ในพาหนะและพล ในชาวบ้านชาวนิคม ในชาวแคว้นชาวชนบท ในสมณพราหมณ์ ในเนื้อและนก ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมนั้นๆ ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

ข้าแต่มหाराชเจ้าขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม พระอินทรเทพเจ้าและพระพรหมถึงแล้วซึ่งทิพยโลก ด้วยธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรม ฯ

ตารางที่ 43 แสดงการวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามแสดงธรรมโปรด พระเจ้าปิลัยกษราชทูลบัณฑิต
นางปาริกาและนางเทพธิดาพสุนธรี

การวิเคราะห์ภาพสุวรรณสามแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลัยกษราชทูลบัณฑิต นางปาริกา และนางเทพธิดาพสุนธรี	
หลักศิลปะ	ผลการวิเคราะห์
ความสมดุล	แบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน
การเน้น	เน้นส่วนที่เป็นหลักของภาพคือ สุวรรณสามได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าปิลัยกษราชทูลบัณฑิต นางปาริกาและนางเทพธิดาพสุนธรี
ความกลมกลืน	ใช้สีและลวดลายในโทนสีเขียวอ่อนอมน้ำตาล
ความแตกต่าง	สร้างความแตกต่าง เนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบในภาพ เช่น ลักษณะท่าทางของสุวรรณสาม นางเทพธิดาพสุนธรี ทูลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราชหรือความแตกต่าง ของสี น้ำหนัก แสงเงา รายละเอียด ต่างๆที่ใช้ประกอบรวมกันอยู่ในภาพ
ความหลากหลาย	สร้างความหลากหลาย ในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ในภาพ เช่น ลักษณะของกวาง ต้นไม้ ก้อนหิน
สัดส่วน	กำหนดสัดส่วนของสุวรรณสาม นางเทพธิดาพสุนธรี ทูลบัณฑิต นางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราช ให้ถูกต้องตามหลักกายวิภาค และคำนึงถึงสัดส่วนของภาพ กับพื้นที่ของภาพทั้งหมด ให้มีความสัมพันธ์และลงตัว
จังหวะ	กำหนดการวางจังหวะองค์ประกอบเรื่องราวของภาพ ให้มีระยะใกล้ไกล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
เอกภาพ	กำหนดให้รวมตัวเป็นหนึ่งเดียว ในเรื่องราวรูปทรงของสุวรรณสาม นางเทพธิดาพสุนธรี ทูลบัณฑิตนางปาริกา และพระเจ้าปิลัยกษราช ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ
เทคนิคการสร้างภาพ	เขียนภาพด้วยสีน้ำบนพื้นกระดาษ (Bockingford) หนา 200 แกรม

5. การวิเคราะห์ผลหาประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

การวิเคราะห์ผลประเมินความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ

ตารางที่ 44 แสดงเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม ของครูผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา

เพศ	ร้อยละ	จำนวนคน
- ชาย	30.98%	13
- หญิง	28.57%	12
- บรรพชิต	40.47%	17
รวม	100 %	42

จากตารางที่ 44 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นบรรพชิต มากที่สุด คือร้อยละ 40.47% มีจำนวน 17 คน

ตารางที่ 45 แสดงวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม ของผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา

วุฒิการศึกษา	ร้อยละ	จำนวนคน
- ต่ำกว่าปริญญาตรี	19.04 %	8
- ปริญญาตรีขึ้นไป	71.42 %	30
- อื่น	9.52 %	4
รวม	100 %	42

จากตารางที่ 45 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มากที่สุด คือร้อยละ 71.42% มีจำนวน 30 คน

ตารางที่ 46 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ของครูผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา

อายุ	ร้อยละ	จำนวนคน
- ต่ำกว่า 35 ปี	47.62 %	20
- 35 ปี ขึ้นไป	52.28 %	22
รวม	100 %	42

จากตารางที่ 46 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุ 35 ปีขึ้นไปมากที่สุด คือร้อยละ 52.28 % มีจำนวน 22 คน

ตารางที่ 47 แสดงระยะเวลาที่สอนผู้ตอบแบบสอบถาม ของครูผู้สอนวิชาเกี่ยวกับพุทธศาสนา

ระยะเวลาที่สอน	ร้อยละ	จำนวนคน
- 0 ถึง 10	66.66 %	28
- มากกว่า 10 ปี	33.33 %	14
รวม	100 %	42

จากตารางที่ 47 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระยะเวลาที่สอน มากกว่า 10 ปีขึ้นไป มากที่สุด คือ ร้อยละ 66.66 % มีจำนวน 28 คน

ตารางที่ 48 แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ด้านสื่อความหมาย

ข้อ	ประเด็นคำถาม	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ภาพที่ใช้ประกอบในหนังสือ มีจำนวนมาก พอที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่อง	4.33	0.72	มาก
2.	ภาพประกอบ สื่อความหมาย ให้เข้าใจเนื้อหาได้ ชัดเจน	4.40	4.58	มาก
3.	ภาพประกอบ สื่อความหมาย ให้เข้าใจเนื้อหาได้ รวดเร็ว	4.14	0.61	มาก
4.	ภาพประกอบ ช่วยทำให้เข้าใจทศชาติชาดก ได้ง่าย	4.52	0.59	มากที่สุด
	เฉลี่ย	4.35	0.16	มาก

จากตารางที่ 48 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็น ที่มีต่อภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ด้านสื่อความหมาย เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$) และในหัวข้อคำถาม ภาพประกอบช่วยทำให้เข้าใจทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ได้ง่าย กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็น เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$)

ตารางที่ 49 แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)
ด้านหลักศิลปะ

ข้อ	ประเด็นคำถาม	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ภาพประกอบมีรูปแบบที่เหมาะสมกับวรรณกรรมชาดก	4.45	0.86	มาก
2.	ขนาดของภาพประกอบ มีความเหมาะสมกับขนาดหนังสือ	4.42	0.59	มาก
3.	ภาพประกอบ มีการจัดวางองค์ประกอบศิลปะ ได้สวยงาม	4.28	0.71	มาก
4.	การจัดเรียงจังหวะภาพประกอบสอดคล้องและสัมพันธ์กับเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่อง	4.31	0.72	มาก
5.	ภาพประกอบ มีสีสัน ดึงดูดใจเหมาะสมกับชาดก	4.66	0.53	มากที่สุด
	เฉลี่ย	4.42	0.15	มาก

จากตารางที่ 49 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นที่มีต่อภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ด้านหลักศิลปะ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$) และในหัวข้อคำถาม ภาพประกอบ มีสีสัน ดึงดูดใจเหมาะสมกับชาดก กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 50 แสดงประเมินผลประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)
ด้านส่งเสริมจินตนาการ

ข้อ	ประเด็นคำถาม	\bar{X}	S.D	ระดับ
1.	ภาพประกอบ ช่วยเติมเต็มจินตนาการ ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ทศชาติชาดก ในเรื่อง สุวรรณสามอย่างต่อเนื่อง	4.43	0.63	มาก
2.	ภาพประกอบ กระตุ้นความสนใจ ทำให้อยากติดตามทศชาติชาดก	4.57	0.59	มากที่สุด
3.	ภาพประกอบ ช่วยทำให้เห็นความสำคัญในเรื่องความกตัญญู กตเวที	4.52	0.71	มากที่สุด
4.	ภาพประกอบ ในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้อ่านสนใจทศชาติชาดกมากขึ้น	4.61	0.58	มากที่สุด
	เฉลี่ย	4.53	0.07	มากที่สุด

จากตารางที่ 50 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็น ที่มีต่อภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ด้านส่งเสริมจินตนาการ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.53$)

**สรุปผลการวิเคราะห์ประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อการ
ออกแบบภาพ ประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)**

ผลการวิเคราะห์ประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อการออกแบบภาพ ประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ในด้านสื่อความหมาย,ด้านหลักศิลปะ,ด้านส่งเสริมจินตนาการเฉลี่ยทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.43$)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ภาพประกอบนั้นมีความสำคัญต่อการสื่อสารของมนุษย์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว การใช้ภาพประกอบ ผู้ออกแบบควรนำเสนอรูปภาพที่สามารถสื่อสาร และสร้างความเข้าใจที่ดีต่อผู้ดูหรือผู้อ่านอย่างตรงเป้าหมาย ปัจจุบันจะพบว่าภาพประกอบมีบทบาทและมีอิทธิพลในสื่อต่าง ๆ แทบทุกประเภท สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะหนังสือ ภาพประกอบจะเข้ามามีบทบาทมากเป็นพิเศษ เพราะสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ใช้ประสาทสัมผัสทางตา คือการอ่านเนื้อความที่เป็นตัวอักษรเพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการทำวิจัย เรื่องการออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก เพื่อให้ผู้อ่านสามารถสื่อความหมาย และส่งเสริมจินตนาการ ให้มีความรัก ความเมตตา สำนึกในพระคุณของบิดามารดา และประพฤติตนเป็นลูกที่ดีที่มีความกตัญญู กตเวที

การวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนได้วิจัยเรื่อง การออกแบบภาพประกอบทศชาติชาดก(เรื่องสุวรรณสาม) ซึ่งดำเนิน การ วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา จำนวน 5 คน ประเมินเลือกรูปแบบที่เหมาะสมของภาพประกอบทศชาติชาดก ในด้านรูปลักษณะ และด้านหลักศิลปะ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากการวิเคราะห์เพื่อสร้างเป็นต้นแบบ มีด้วยกัน 3 รูปแบบ คือรูปแบบอุดมคติ รูปแบบกึ่งเหมือนจริง รูปแบบเหมือนจริง รูปแบบที่ผ่านการเลือกจะต้องมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดทั้ง 2 ด้าน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างภาพประกอบทศชาติชาดก โดยได้นำชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช มาใช้เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ออกแบบและสร้างภาพประกอบขึ้นมาจำนวน 17 ภาพ ตามต้นแบบนำไปทดสอบหาประสิทธิภาพ โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา สถาบันพุทธศาสนา ในเขตสาทรและเขตบางรัก กรุงเทพฯ มีทั้งครูและพระภิกษุ จำนวน 42 ท่าน ประเมินหาประสิทธิภาพ ของภาพประกอบทศชาติชาดก ในด้านการสื่อความหมาย ด้านหลักศิลปะ และด้านการส่งเสริมจินตนาการ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบประเมินหาประสิทธิภาพ นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดกที่ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักเขียนภาพประกอบหนังสือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้ประเมินเลือกรูปแบบที่เหมาะสมในระดับมากขึ้นไปทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านรูปลักษณ์ และด้านหลักศิลปะ ซึ่งได้แก่รูปแบบกึ่งเหมือนจริง

2. ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวน 17 ภาพ ที่สร้างขึ้นตามรูปแบบกึ่งเหมือนจริง มีประสิทธิภาพด้านการสื่อความหมายอยู่ในระดับมาก ด้านหลักศิลปะในระดับมาก และด้านส่งเสริมจินตนาการ อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อรวมเฉลี่ยแล้วอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเขียนภาพประกอบหนังสือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้เลือกรูปแบบภาพกึ่งเหมือนจริง เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ตามบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณสมเด็จฯ พระสังฆราชจำนวน 17 ภาพ สามารถอภิปรายผลจากการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ด้านรูปลักษณ์ของภาพประกอบ ซึ่งมีผลการประเมินเลือกด้านนี้อยู่ในระดับมาก มีเหตุผลที่อภิปรายได้ดังนี้

1.1.1 ขนาดของภาพต้นฉบับมีขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถมองเห็นรายละเอียดได้ชัดเจน และได้รับความสนใจมากกว่าขนาดเล็ก

1.1.2 ภาพสามารถสื่อความหมายได้เร็ว และสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว ช่วยให้ผู้อ่าน อ่านด้วยความเข้าใจถูกต้อง หากภาพประกอบที่ใช้ไม่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าว ภาพนั้นจะลดคุณค่าลง

1.1.3 ภาพมีรายละเอียดที่ชัดเจนในเนื้อหาที่น่าสนใจ มีความหมายและมีสาระในภาพ

1.1.4 ภาพดูแล้วเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่คลุมเครือมีลักษณะอื่นต่างๆ

1.1.5 ภาพกระตุ้นความคิด อารมณ์ โนม่น้าวจิตใจผู้ดู ให้เกิดความคล้อยตามในเรื่องราวที่แสดงออกมา

1.1.6 ภาพเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มผู้สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและผู้เรียนวิชาเหล่านี้

1.1.7 ภาพดึงดูดความสนใจได้ดี ทำให้ผู้ดู ดูภาพได้นาน และทำให้อยากดูหรืออ่านเรื่องราวที่น่าสนใจนั้นอีก

1.1.8 ภาพมืองค์ประกอบศิลปะที่ดี มีสีสันสวยงาม เน้นจุดเด่นที่ต้องการนำเสนอ

1.1.9 มีการใช้เทคนิคในการสร้างภาพ คือเทคนิคสีน้ำ ทำให้ภาพดูโปร่งใสสบายตา ดูแล้วเกิดความเพลิดเพลินใจ

1.2 ด้านหลักศิลปะ รูปแบบภาพกึ่งเหมือนจริง มีการจัดหลักศิลปะที่ให้ความสวยงาม ทำให้ผลการประเมินเลือกด้านนี้อยู่ในระดับมาก ซึ่งการจัดหลักศิลปะมีความสำคัญมากในการออกแบบภาพประกอบ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

1.2.1 มีความกลมกลืน ในการจัดภาพให้มีความประสานสัมพันธ์กัน ร่วมกันหรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน จนงานศิลปะนั้นเกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพ

1.2.2 ความเป็นเอกภาพ ทำให้สาระและองค์ประกอบทุกส่วนมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นหน่วยเป็นกลุ่มก้อนอย่างต่อเนื่องไม่กระจัดกระจาย

1.2.3 มีการคำนึงถึงการถ่วงดุลยภาพของน้ำหนัก และดุลยภาพของสี

1.2.4 สัดส่วนมีความงามตามอุดมคติ ซึ่งสอดคล้องกับ ชลูด นิมเสมอ (2544 : 36) กล่าวไว้ว่า“สัดส่วนเป็นเรื่องของความงามรู้สึกทางสุนทรียภาพ และของอุดมคติ การผสมสัดส่วนนี้หมายถึงความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมกลมกลืนของสี แสง เงาและทัศนธาตุอื่นๆ ด้วย”

1.2.5 จังหวะมีความน่าสนใจและมีชีวิตชีวาได้แก่การเคลื่อนไหวของคน สัตว์

1.2.6 สีมักการใช้สีตามหลักทฤษฎีของสี โดยเน้นวรรณะร้อน 80 เปอร์เซ็นต์ และสีวรรณะเย็น 20 เปอร์เซ็นต์ ทำให้น้ำหนักของสีมีความกลมกลืน สอดคล้องกับบรรยากาศ

1.2.7 จุดเด่นในภาพประกอบกึ่งเหมือนจริง ได้แก่การเน้นตัวละครที่เป็นตัวนำ การเน้นในภาพนี้รวมทั้ง เรื่องเส้น สี น้ำหนัก แสงเงา และความคมชัดของภาพ

จึงสรุปได้ว่ารูปแบบกึ่งเหมือนจริง คือภาพที่นำเอาลักษณะภาพรูปแบบเหมือนจริงมาผสมผสานกับรูปแบบภาพอุดมคติ มีลักษณะพิเศษ เป็นภาพที่มีระยะใกล้ไกลแบบทัศนียวิทยา (Perspective) น้ำหนักแสงเงาตามธรรมชาติเข้ามาประยุกต์ใช้กับภาพจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิม มีการคำนึงถึงสัดส่วนต่าง ๆ ตามความเป็นจริงในหลักกายวิภาค มีการจัดวางเว้นพื้นที่ว่างแบบตะวันตก มีการนำเทคนิควิธีการเล่าเรื่อง การระบายสีแบบเรียบๆ อาจเน้นลักษณะมิติบ้างเล็กน้อย มีการใช้วิธีการตัดเส้นแบบภาพแบบอุดมคติเข้ามาร่วมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ พรชิวรินทร์ มลิพันธุ์ นักเขียนภาพประกอบหนังสือ ได้เสนอแนะในแบบสอบถามไว้ว่า “รูปแบบกึ่งเหมือนจริงคือรูปแบบ

โบราณ และแบบสมัยใหม่มาผสมผสานกัน จึงน่าจะเป็นแนวทางของการสร้างภาพประกอบชุดสุวรรณสามได้เหมาะสมที่สุด” (พรชีวินทร์ มลิพันธุ์, แบบสอบถาม)

2. ผลการวิจัยการหาประสิทธิภาพของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) จำนวนภาพประกอบ 17 ภาพ มีประสิทธิภาพในด้านการสื่อความหมายอยู่ในระดับมาก, ด้านหลักศิลปะอยู่ในระดับมาก และด้านส่งเสริมจินตนาการอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถอภิปรายผลได้เป็นด้าน ๆ ดังนี้

2.1 ด้านการสื่อความหมาย เหตุที่ทำให้ผลการประเมินหาประสิทธิภาพด้านนี้อยู่ในระดับมาก เนื่องจาก

2.1.1 ภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) มีจำนวน 17 ภาพซึ่งมีจำนวนเหมาะสม และครอบคลุมทุกเนื้อหาเกี่ยวกับการนำเสนอเรื่องราวตามบทพระนิพนธ์

2.1.2 ภาพประกอบที่ออกแบบ มีการสื่อความหมายของภาพได้ชัดเจนในเนื้อหาที่นำเสนอ และตามวัตถุประสงค์ของเรื่องราว เพราะเป็นตัวช่วยขยายความรู้ความเข้าใจให้แจ่มชัด

2.1.3 ภาพประกอบสามารถสื่อความหมายได้รวดเร็ว ทำให้ผู้อ่านหนังสือสามารถตีความหมายจากภาพประกอบได้ทันทีโดยไม่ต้องขบคิดให้เสียเวลา

2.1.4 ภาพประกอบที่นำเสนอเน้นสื่อความหมายได้ง่าย ตรงกับเนื้อหาและเรื่องราวที่เกิดขึ้นไม่ซับซ้อน

สรุปได้ว่าการสื่อความหมายมีความสำคัญที่จะต้องสื่อสารรับรู้ได้ชัดเจน รวดเร็ว และได้ง่าย จึงทำให้ผู้สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือพระภิกษุซึ่งมีประสบการณ์การสอนทางด้านนี้มาก่อน สามารถรับรู้ทางการเห็นภาพประกอบทศชาติชาดกได้ตามเหตุผลข้างต้นที่ได้กล่าวมานี้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ ได้กล่าวไว้ว่า “การรับรู้ทางการเห็นมีความหมายจากการมองเห็นตามปกติ เพราะไม่ได้เพียงแต่ลืมหูลืมตาเท่านั้น แต่เป็นการมองไปที่จุดใดจุดหนึ่งอย่างมีความมุ่งหมายและสร้างสรรค์ ” (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ 2543 : 22) และ ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า “การรับรู้ทางการออกแบบของเราจึงไม่แตกต่างไปจากการรับรู้ต่อสิ่งที่มองเห็นจากธรรมชาติ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกฎเกณฑ์ทางการรับรู้ที่มองเห็นได้ เช่น การรับรู้ในสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกัน เกี่ยวกับขนาดและสัดส่วน พื้นผิว สี น้ำหนัก รูปลักษณะ บริเวณว่าง และความเคลื่อนไหว” (ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์ 2540 : 145)

2.2. ด้านหลักศิลปะและการออกแบบ ทำให้ผลการประเมินหาประสิทธิภาพด้านนี้อยู่ในระดับมาก เนื่องจาก

2.2.1 รูปแบบของภาพประกอบมีความเหมาะสม เนื่องด้วยรูปแบบที่นำมาเป็นต้นแบบ คือรูปแบบกึ่งเหมือนจริงนั้นได้ผ่านการเลือกรูปแบบมาจากผู้เชี่ยวชาญ, ผู้ทรงวุฒิทางศิลปะ และนักเขียนภาพประกอบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนามาแล้ว

2.2.2 ขนาดของภาพประกอบทศชาติชาดกที่นำมาจัดวางในเรื่องสุวรรณสามมีขนาดที่เหมาะสมกับหน้ากระดาษ และได้เน้นภาพใหญ่บางหน้ากับเนื้อหาในเรื่องราวที่สำคัญ ๆ

2.2.3 การจัดวางองค์ประกอบศิลป์ ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการเขียนภาพประกอบมาก่อน จึงได้คำนึงถึงหลักศิลปะ ได้แก่การจัดองค์ประกอบศิลปะที่ดี มีการเน้นจุดเด่นที่ต้องการนำเสนอ และจุดสนใจของภาพได้เหมาะสม

2.2.4 การจัดเรียงจังหวะของการนำเสนอภาพประกอบได้ต่อเนื่อง ถูกต้องกับเนื้อหาเรื่องราว ไม่ข้ามหรือเว้นเนื้อหาบางตอนไป การจัดเรียงจังหวะที่ต่อเนื่องนี้ ทำให้ผู้ดูเข้าใจลำดับขั้นตอน

2.2.5 สีสิ้นของภาพประกอบทั้ง 17 ภาพ มีความดึงดูดใจ เพราะได้ออกแบบสีให้สดใส ครอบคลุมบรรยากาศตามเนื้อเรื่อง ซึ่งเป็นบรรยากาศในป่า สีจึงแทนค่าให้เป็นธรรมชาติมากที่สุดเพื่อผู้ดูเกิดความสมจริงสมจังในเนื้อเรื่อง

สรุปได้ว่าการออกแบบสร้างสรรค์ภาพประกอบ จำเป็นต้องใช้หลักการและทฤษฎีทางศิลปะเข้ามาใช้มากที่สุด จึงจะทำให้ภาพประกอบนั้นเป็นผลงานที่น่าใจ มีความงามตามความต้องการ และเป็นที่ยอมรับของผู้ดู รวมทั้งเสริมคุณค่าทางสุนทรียภาพให้กับงานศิลปะ

2.3 ด้านส่งเสริมจินตนาการ ทำให้ผลการประเมินหาประสิทธิภาพด้านนี้อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากดังนี้

2.3.1 ภาพประกอบที่ได้นำเสนอ สามารถทำให้ผู้อ่านเติมเต็มจินตนาการ และถ่ายทอดเรื่องราวบรรยากาศที่สะท้อนอารมณ์ได้ เช่น ในบทที่สุวรรณสามโดยอิงด้วยธนูทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการมีความโศกเศร้าตามไปด้วย

2.3.2 ภาพประกอบที่นำเสนอ ได้กระตุ้นความรู้สึก และความสนใจของผู้ดูให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม

2.3.3 จากภาพประกอบและเนื้อหาของเรื่องสุวรรณสามทำให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญในความกตัญญู กตเวที

2.3.4 ผู้อ่านสนใจขาดมากขึ้น เนื่องจากเนื้อหาเรื่องสุวรรณสาม ตามบทพระนิพนธ์เป็นเนื้อหาที่อ่านได้ค่อนข้างยาก เพราะเป็นภาษาบาลี แต่เมื่อผู้อ่านเห็นภาพประกอบที่นำเสนอในเรื่องสุวรรณสามแล้ว อาจมีความสนใจขาดเรื่องอื่น ๆ ตามไปด้วย

กล่าวโดยสรุป ภาพประกอบในหนังสือจะต้องเข้าใจ และกระตุ้นความรู้สึกของผู้ดูให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม ดังที่ กำนธ ติกรกุล กล่าวว่ “ภาพประกอบจะสร้างให้ผู้ดูสะท้อนความรู้สึกได้ 3 ลักษณะจากการวิจัย คือ ภาพที่ดูแล้วเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ จะเรียกร่องความสนใจจากผู้ดูได้ก่อนภาพอื่น ๆ แต่จะเรียกร่องความสนใจอยู่ได้ไม่นาน ส่วนภาพที่ดูแล้วรู้สึกสบายใจจะเรียกร่องความสนใจเป็นอันดับรองลงมา แต่จะดึงดูดความสนใจให้ผู้ดูภาพได้นาน และภาพที่ดูแล้วไม่เกิดความรู้สึกอะไรเลย จะเรียกร่องความสนใจได้น้อยที่สุด” (กำธ ติกรกุล 2531 : 167 – 168, อ้างถึงใน ผดุง พรหมมูล 2547 : 110)

ข้อเสนอแนะ

1. จากการวิจัยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยว่า สำหรับวรรณกรรมขาด ภาพประกอบควรมีลักษณะรูปแบบที่เหมือนจริง จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างภาพประกอบทศชาติขาดเพียง 1 เรื่องเท่านั้น จึงทำให้ยังขาดภาพประกอบสำหรับทศชาติขาดอีก 9 เรื่อง ซึ่งถ้ามีผู้สร้างภาพประกอบทศชาติขาดจนครบทั้ง 10 เรื่อง ก็จะทำให้เกิดประโยชน์แก่การเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างมหาศาล

2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มทดลองกับกลุ่มอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นในเขตเมือง ถ้ามีผู้สนใจจะทำการวิจัยกับกลุ่มผู้สอนในเขตพื้นที่อื่น ๆ ก็จะเป็นการการวัดประสิทธิภาพ ของภาพประกอบได้รอบด้านมากขึ้น

3. ในกระบวนการออกแบบและสร้างภาพประกอบสำหรับสิ่งพิมพ์ต่างๆ เกิดจากการทำงานของ 3 ฝ่ายคือ นักเขียนภาพประกอบ นักออกแบบกราฟฟิก และโรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์ สำหรับผู้ที่จะทำงานวิจัยด้านการออกแบบภาพประกอบ ควรจะศึกษาและควบคุมตัวแปรทั้ง 3 ฝ่ายเหล่านี้ด้วย เพื่อให้งานวิจัยสัมฤทธิ์และมีประสิทธิภาพตามผลที่คาดหมายไว้

4. การติดต่อหน่วยงานราชการ ควรมีหนังสือขออนุญาตอย่างเป็นทางการ และควรแจ้งระยะเวลาสำหรับดำเนินการ เพราะหน่วยงานราชการเป็นหน่วยงานที่มีขั้นตอน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. กองโบราณคดี. วรรณกรรม. หนังสือชุดจิตรกรรมไทยประเพณี, เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, 2534.
- . จิตรกรรมสมัยอยุธยา. หนังสือชุดจิตรกรรมไทยประเพณี, เล่มที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, 2535.
- กรมหลวงชินวราลงกรณ พระเจ้าวรวงศ์เธอ, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. มหานิบาตชาดกฉบับชินวรา. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กองบัญชาการทหารสูงสุด เหล่าทัพ และกรมตำรวจ, 2532.
- จารุพรรณ ทวีปรุ่ง. การเขียนภาพประกอบ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2543.
- ชลูด นิมเสมอ. การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, 2532.
- . องค์ประกอบศิลปะ. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2544.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. การวิจัยทางศิลปะ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ทวีปย์ ประกอบสุข. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2527.
- ทำนอง จันทิมา. การออกแบบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2535.
- ธวัชชานนท์ ตาโสง. หลักการศิลปะ. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, 2546.
- นวนน้อย บุญวงษ์. หลักการออกแบบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์. การออกแบบนิเทศศิลป์ 1. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2540.
- ผดุง พรหมมูล. ศิลปะการสร้างสรรค์ภาพประกอบ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก, 2547.
- พระมหาสมจิตต์ สมนามปัญญา. “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2533.
- พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- พรพรรณ วัชรากัย. วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด, 2508.
- พาศนา ตันทลักษ์ณ์. หลักการออกแบบ. กรุงเทพฯ : พิทักษ์อักษร, 2526.

พัฒน์ เพ็งผลา. การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก. กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

ภูมิพลอดุลยเดชฯ. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระมหาชนก. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. คณะศึกษาศาสตร์. “ปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของครูผู้สอนสังคมศึกษาในเขตการศึกษา 2.” งานวิจัย
ของคณะศึกษาศาสตร์, 2531.(อัดสำเนา)

ไมเยอร์ ราล์ฟ. พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ. แปลโดย มลิฉัตร เอื้ออานันท์. กรุงเทพฯ :
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, 2546.

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุวิद्या
สาส์น, 2538.

วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. การออกแบบสื่อสาร. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์, 2544.

วรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์. ออกแบบกราฟิก. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, 2535.

วิรุณ ตั้งเจริญ. การออกแบบ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2526.

วัฒน์ จุฑาวิภาค. การออกแบบ. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2527.

วัดบวรนิเวศวิหาร. ทศบารมี ทศพิธราชธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532.

สมนึก ใจกล้า. “การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน : เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยา
ศาสตร์กับนักสังคมศาสตร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา
เปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.

สมหมาย เปรมจิตต์. มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม. โรงพิมพ์เมือง
เชียงใหม่, 2544.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2532.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. หม่อมเจ้า. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539

สุวัฒน์ แสนขัติ. จิตรกรรมไทยพุทธศิลป์. กรุงเทพฯ : เทนเดอร์ พับ, 2547

สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 5. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร,
2515.

เหม เวชกร. สมุดภาพพระมหาเวสสันดร ฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนพิสดารทางพุทธศาสนา.
กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2541.

อารี สุทธิพันธุ์. ศิลปนิยม. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2516.

—————. การออกแบบ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

Hawkins, Joyce M. The New Oxford School Dictionary. Oxford : Oxford University
Press, 1990.

The Grolier International Dictionary. Connecticut : Grolier Incorporated, 1992.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก

- หนังสือราชการที่ใช้ในงานวิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่ ศธ 0573.49/119

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

19 มกราคม 2548

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย

2. หนังสือภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานท่าน ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ที่ ศธ 0573.49/116

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

17 มกราคม 2548

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนอัญมณีศึกษากรุงเทพ

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย

2. หนังสือภาพประกอบชาดกเรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม

กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานท่าน ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

สุธีรา สร้อยเพชร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

หนังสือเข้า เลขที่ ๐๔๐.....
รับวันที่ 18 ม.ค. 2548.....
เวลา 13.00 น.....

ที่ ศธ 0573.49/113

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

17 มกราคม 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนภัทรภักดี

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย
- 2. หนังสือภาพประกอบขาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบขาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานท่าน ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

(Handwritten signature and date)
18 ม.ค. 2548

ขอแสดงความนับถือ

(Handwritten signature)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ที่ ศธ 0573.49/ 117

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

๑๗ มกราคม 2548

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สำเนาข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสุทธิวราราม

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย
2. หนังสือภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม

กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่หน่วยงานท่าน ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ที่ ศธ 0573.49/III

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

๑๗ มกราคม 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย

2. หนังสือภาพประกอบขาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม
กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำ
วิทยานิพนธ์ ภาพประกอบขาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์
พระที่ทำหน้าที่เป็นพระวิทยากร ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมิน
ประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ที่ ศธ 0573.49/ 1๐๙

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

ที่ มกราคม 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดดอน

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย

2. หนังสือภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์พระที่ทำหน้าที่เป็นพระวิทยากร ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ที่ ศธ 0573.49/106

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตพระนครใต้
1635 ถนนเจริญกรุง เขตสาทร
กรุงเทพฯ 10120

๑ มกราคม 2548

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจข้อมูลและตอบแบบสอบถามงานวิทยานิพนธ์

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดสุทธิวราราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถามงานวิจัย

2. หนังสือภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม"

ด้วย นายศิริ หนูแดง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดวิทยาเขตพระนครใต้ คณะวิชาศิลปกรรม กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ภาพประกอบชาดก เรื่อง "สุวรรณสาม" วิทยาเขตพระนครใต้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์พระที่ทำหน้าที่เป็นพระวิทยากร ช่วยกรอกแบบสอบถามงานวิจัย ของข้าราชการผู้นี้ เพื่อให้ประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบงานวิจัยวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา วิทยาเขตพระนครใต้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานท่าน และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการมาด้วยความนับถือ

สุธีรา สร้อยเพชร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา สร้อยเพชร)

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตพระนครใต้

แผนกสารบรรณ

โทร. 02-211-2056 ต่อ 239

โทรสาร 02-2112040

ภาคผนวก ข

- แบบเลือกรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม) ของผู้เชี่ยวชาญ และ แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)
- แบบสอบถามงานวิจัย เรื่อง “การประเมินหาประสิทธิภาพ ของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)”

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			✓		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย				✓	
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			✓		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	✓				
9. เทคนิคในการสร้างภาพ	✓				
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี		✓			
2. สัดส่วน		✓			
3. เอกภาพ			✓		
4. ความกลมกลืน		✓			
5. จุดเด่น			✓		
6. ดุลยภาพ			✓		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
!! ส่วนภาพรวมพอจะมองเห็นภาพ และ มีสีที่มองเห็นได้ชัด น่าสนใจ. แต่					
จัดวางอารมณ์ของสี และ องค์ประกอบศิลป์ใน ภาพ อาจแสดงออกได้ไม่ชัดเจนนัก					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพกิ่งเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3	✓				
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	✓				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู		✓			
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	✓				
7. ภาพมีความดึงดูดใจ	✓				
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	✓				
9. เทคนิคในการสร้างภาพ	✓				
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	✓				
2. สัดส่วน		✓			
3. เอกภาพ		✓			
4. ความกลมกลืน	✓				
5. จุดเด่น	✓				
6. ดุลยภาพ	✓				
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
ผม แหวกิ่งในมืออริว น่าจะเป็น ลิงบน: ที่ นก: ลมที่ ลัด ของ ทร: ลิงบน					
ปร: กองแหวน ทั้งใน ลิงรูป 1 แหว และ: เม: กิ่ง: ทอด ลิงบน: ทน: กิ่ง: ลิง 7 ที่ แหว: ลิง					
ทอ: ลิง					

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพอุดมคติ					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง			✓		
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			✓		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			✓		
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			✓		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี		✓			
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		✓			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี		✓			
2. สัดส่วน		✓			
3. เอกภาพ			✓		
4. ความกลมกลืน			✓		
5. จุดเด่น			✓		
6. ดุลยภาพ			✓		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
<p>ภาพภาพอุดมคติ เดิมใช้เงินรูปพระศาสดาทั้งภายในสุวรรณภูมิและใน อดีต แต่มีค่าใช้จ่ายแพง เรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน บนหน้าเดียวกัน หรือเช่นเรื่องกันเงินทอง ในสังคมยุคปัจจุบันก็สิ้นเงินภาพว่า งานจึงต้องมีพลังและในนิทานแล้ว แต่ผู้ฟังเห็น แต่มีข้อบกพร่องว่า เงินแบบทองแดงๆ แยกออกจากเงินทอง พลังความขลังของรูปหน้าจะลดลงไป</p>					

ขอขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบเลือกรูปแบบภาพประกอบทัศนชาดก
(เรื่องสุวรรณสาม)

คำชี้แจง

- โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องรูปแบบที่เลือกตามความคิดเห็นของท่านผู้เชี่ยวชาญ
- นำภาพประกอบชาดกแบบที่เลือกไปประเมินหาความเหมาะสม ตามแบบประเมินที่แนบมานี้

รูปแบบที่	ลักษณะภาพ	รูปแบบที่เลือก
1	ภาพเหมือนจริง	
2	ภาพกึ่งเหมือนจริง	✓
3	ภาพคตินิยม	

ความคิดเห็นรูปแบบที่เลือกไปตรวจ

- มีความน่าสนใจ ภาพที่แบบสิ่งนี้เองแล้ว มีความเหมาะสมต่อภาพอื่นด้วย
- ① มีลักษณะภาพที่เหมือนจริง (เหมือนจริง) หรือภาพกึ่ง
- ② มีลักษณะที่เหมือนจริงในภาพที่ดูแล้วเหมือนจริง
- ③ มีความน่าสนใจและดูแล้วมีความน่าสนใจ

ลงชื่อ ผู้ประเมิน

(นายชาญณรงค์ ภิธานนท์)

วันที่ 19.10.2545

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			✓		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย		✓			
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			✓		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี				✓	
9. เทคนิคในการสร้างภาพ			✓		
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี			✓		
2. สัดส่วน			✓		
3. เอกภาพ				✓	
4. ความกลมกลืน				✓	
5. จุดเด่น				✓	
6. ดุลยภาพ			✓		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
ภาพหน้าปกละเอียดของคาถาหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนรองภาพให้ไป ที่ใต้ตามเล่มของ ส่วนประกอบอื่นซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ควรคงไว้ ภาพนี้เห็นสงภาพละเอียดของส่วนรองให้ไปทุกของที่มีที่ให้เกิด ผลผลิตไปในหลักหนึ่งภาพหนึ่งเพียงไม่กี่ร้อยคน หลักของภาพ					

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพกึ่งเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	✓				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู		✓			
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย		✓			
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			✓		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี			✓		
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		✓			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	✓				
2. สัดส่วน		✓			
3. เอกภาพ		✓			
4. ความกลมกลืน		✓			
5. จุดเด่น		✓			
6. ดุลยภาพ		✓			
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
<p>ไม่เป็นลักษณะภาพกึ่งเหมือนจริง แต่ลักษณะเหมือนจริง ดูน่าดู หลักของรูปทรงและหลักของทศชาติชาดก ทั้งองค์ประกอบและสี ใช้ภาพพื้นหลังสีน้ำตาลทองดูดี ควรปรับแก้ สดที่ใต้ แทนที่หลักสี่เหลี่ยมสีน้ำตาลทอง</p>					

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
<u>ตอนที่ 1 ลักษณะภาพอุดมคติ</u>					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน			✓		
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู		✓	✓		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			✓		
7. ภาพมีความดึงดูดใจ					
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี				✓	
9. เทคนิคในการสร้างภาพ					✓
<u>ตอนที่ 2 หลักศิลปะ</u>					
1. สี				✓	
2. สัดส่วน					✓
3. เอกภาพ				✓	
4. ความกลมกลืน				✓	
5. จุดเด่น				✓	
6. ดุลยภาพ				✓	
<u>ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ</u>					
ภาพนี้แบบ ยังสับสนปรับปรุงมาก โดยคงพอเข้าใจได้ -					
สักอหฺมพพอคยคต - สดกรรวิท					

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		/			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	/				
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	/				
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	/				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	/				
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	/				
7. ภาพมีความดึงดูดใจ	/				
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี		/			
9. เทคนิคในการสร้างภาพ	/				
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	/				
2. สัดส่วน	/				
3. เอกภาพ		/			
4. ความกลมกลืน	/				
5. จุดเด่น	/				
6. ดุลยภาพ	/				
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพกึ่งเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		/			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	/				
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	/				
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	/				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	/				
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	/				
7. ภาพมีความดึงดูดใจ	/				
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี		/			
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		/			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	/				
2. สัดส่วน	/				
3. เอกภาพ		/			
4. ความกลมกลืน	/				
5. จุดเด่น	/				
6. ดุลยภาพ	/				
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพอุดมคติ					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		/			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		/			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		/			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		/			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู				/	
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย				/	
7. ภาพมีความดึงดูดใจ				/	
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี			/		
9. เทคนิคในการสร้างภาพ					
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี			/		
2. สัดส่วน			/		
3. เอกภาพ			/		
4. ความกลมกลืน				/	
5. จุดเด่น			/		
6. ดุลยภาพ			/		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบเลือกรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก
(เรื่องสุวรรณสาม)

คำชี้แจง

- 1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องรูปแบบที่เลือกตามความคิดเห็นของท่านผู้เชี่ยวชาญ
- 2. นำภาพประกอบชาดกรูปแบบที่เลือกไปประเมินหาความเหมาะสม ตามแบบประเมินที่แนบมานี้

รูปแบบที่	ลักษณะภาพ	รูปแบบที่เลือก
1	ภาพเหมือนจริง	✓
2	ภาพกึ่งเหมือนจริง	
3	ภาพคตินิยม	

ความคิดเห็นรูปแบบที่เลือกโปรดระบุ

① สุนทรสื่อให้คติสั่งสอนได้ดีมาก
 ② สุนทรสื่อให้คติสั่งสอนได้ดี
 ③ ใช้ง่าย สุนทรสื่อให้คติสั่งสอนได้ดี
 ④ สามารถสั่งสอนให้เด็กได้ดี

ลงชื่อ ผู้ประเมิน
 (.....)
 วันที่ 14 / 12 / 49

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3	✓				
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	✓				
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	✓				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	✓				
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	✓				
7. ภาพมีความดึงดูดใจ	✓				
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี		✓			
9. เทคนิคในการสร้างภาพ	✓				
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	✓				
2. สัดส่วน	✓				
3. เอกภาพ		✓			
4. ความกลมกลืน	✓				
5. จุดเด่น	✓				
6. ดุลยภาพ	✓				
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
<p>ขอชื่นชม สีสันสวยงาม สอนให้สวยงาม น่าสนใจจริงๆ ครับ และขอเสนอแนะ คือ: นอกสิ่งที่มีทรงกลมแล้ว ควรทำรูป ฐานให้กลมด้วย อันจะทำให้ดูดี คือ: สื่อสอนแบบ 3 มิติ โดยรวมแล้ว เป็นที่น่าพอใจมาก ซึ่งสอนนားนงนอง และ 7. รูปทรงที่สวยๆ น่าสนใจจริงๆ ครับ</p>					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพที่เหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		/			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		/			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		/			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		/			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			/		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			/		
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			/		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี			/		
9. เทคนิคในการสร้างภาพ			/		
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี			/		
2. สัดส่วน			/		
3. เอกภาพ			/		
4. ความกลมกลืน			/		
5. จุดเด่น			/		
6. ดุลยภาพ			/		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
มีภาพเพิ่มเติม รอทำ 100 หรือทำทุกที่ 1					

ไม่เห็นด้วย

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
 ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพอุดมคติ					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3					
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง	/				
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน	/				
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	/				
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู	/				
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	/				
7. ภาพมีความดึงดูดใจ	/				
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี	/				
9. เทคนิคในการสร้างภาพ	/				
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี	/				
2. สัดส่วน	/				
3. เอกภาพ	/				
4. ความกลมกลืน	/				
5. จุดเด่น	/				
6. ดุลยภาพ	/				
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
ยังเหมาะสม สีสันดูดี ในลักษณะภาพประกอบ					
1/1 = ตม 1/1 กัด = หน้า 1/1 ในหน้า 1/1 ของ หน้า 1/1					
หน้า 1/1					

1/1/1/1/1/1

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิทยาลัย

แบบเลือกรูปแบบภาพประกอบทัศนชาดก
(เรื่องสุวรรณสาม)

คำชี้แจง

1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องรูปแบบที่เลือกตามความคิดเห็นของท่านผู้เชี่ยวชาญ
2. นำภาพประกอบชาดกรูปแบบที่เลือกไปประเมินหาความเหมาะสม ตามแบบประเมินที่แนบมานี้

รูปแบบที่	ลักษณะภาพ	รูปแบบที่เลือก
1	ภาพเหมือนจริง	
2	ภาพกึ่งเหมือนจริง	
3	ภาพคตินิยม	✓

ความคิดเห็นรูปแบบที่เลือกไปตรวจ

มีความน่าสนใจของตัว 100 มากค่า 3, 2
/ ขนาดภาพขวบนแล้ว ถ้าอาทาศ มี 10 ทศ สานต่อในผลงานได้เป็น
มรส

ลงชื่อ โกศล คุ้ม ผู้ประเมิน
(โกศล คุ้ม)
วันที่ 10.10.16

ของรูปแบบภาพประกอบทัศนชาด (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		/			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		/			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		/			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		/			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			/		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			/		
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			/		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี			/		
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		/			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี			/		
2. สัดส่วน			/		
3. เอกภาพ			/		
4. ความกลมกลืน			/		
5. จุดเด่น			/		
6. ดุลยภาพ			/		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
มีตมเป็นตจของตัวเอนอยกว่า ชั้นที่ 1					

8/1/2006

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพกึ่งเหมือนจริง					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3		✓			
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน			✓		
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู			✓		
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			✓		
7. ภาพมีความดึงดูดใจ			✓		
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี		✓			
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		✓			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี		✓			
2. สัดส่วน		✓			
3. เอกภาพ		✓			
4. ความกลมกลืน		✓			
5. จุดเด่น			✓		
6. ดุลยภาพ			✓		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
- สีสันภาพสวย มีรายละเอียดชัดเจน					
- ดูง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจเรื่องชาดก					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อความเหมาะสม
ของรูปแบบภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

เรื่อง	ระดับความเหมาะสม				
	5	4	3	2	1
ตอนที่ 1 ลักษณะภาพอุดมคติ					
1. ขนาดของภาพต้นฉบับ A3	✓				
2. ภาพสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อเรื่อง		✓			
3. ภาพมีรายละเอียดชัดเจน		✓			
4. ภาพเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		✓			
5. ภาพสามารถกระตุ้นอารมณ์แก่ผู้ดู				✓	
6. ภาพมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย				✓	
7. ภาพมีความดึงดูดใจ				✓	
8. ภาพมีองค์ประกอบที่ดี			✓		
9. เทคนิคในการสร้างภาพ		✓			
ตอนที่ 2 หลักศิลปะ					
1. สี			✓		
2. สัดส่วน			✓		
3. เอกภาพ			✓		
4. ความกลมกลืน				✓	
5. จุดเด่น			✓		
6. ดุลยภาพ			✓		
ตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ					
- เห็นรูปแบบที่ สีสันแล้ว					
- มาขอแบบแปล 3 หน้า กับ ภาพไทย ๕ หน้า มีภาพ รวมแล้ว					
- รูปแบบ สีสัน ดึงดูดใจ แต่ เงินต้นแบบที่ เห็น: ภาพ รวมแล้ว ๒๖.					

ขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามเลขที่.....

แบบสอบถามงานวิจัย

เรื่อง

“แบบประเมินประสิทธิภาพ ภาพประกอบชาดกเรื่องสุวรรณสาม”

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามมีอยู่ 2 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวผู้สอนวิชา ที่เกี่ยวข้องกับชาดกในสถานศึกษา

- ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ของ ภาพประกอบชาดกเรื่องสุวรรณสาม

2. ในการตอบแบบสอบถาม โปรดตอบให้ครบทุกข้อ

3. โปรดตอบแบบสอบถาม ตามความเป็นจริง และตามความคิดเห็นของท่าน

4. ขอขอบพระคุณ ที่ท่านได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

โปรดเขียนเครื่องหมาย ลงใน ช่องว่างที่เหมาะสมที่สุด

ตอนที่ ๑. ข้อมูลส่วนตัวผู้สอน วิชาเกี่ยวกับชาดกในสถานศึกษา

1. เพศ

 ชาย หญิง บรรพชิต

2. วุฒิการศึกษา

 ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรีขึ้นไป อื่นๆโปรดระบุ.....

3. อายุ

 ต่ำกว่า 35 ปี 35 ปี ขึ้นไป

4. ระยะเวลาที่สอนวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

 0-10 ปี มากกว่า 10 ปี

ตอนที่ ๒. ประสิทธิภาพของภาพประกอบชาดกเรื่องสุวรรณสาม

- คำชี้แจง 1. ภาพประกอบ หมายถึง รูปภาพที่นำมาประกอบเสริมบทประพันธ์ เพื่อดึงดูดความสนใจในการอ่านและช่วยอธิบายให้บทประพันธ์เข้าใจง่ายขึ้น
2. ในการประเมินประสิทธิภาพของภาพประกอบในครั้งนี จะประเมินเฉพาะภาพประกอบ โดย ไม่รวมการออกแบบจัดวางตัวอักษร

โปรดพิจารณาภาพประกอบชาดกเรื่องสุวรรณสามและทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของ ท่านดังนี้

5 = มากที่สุด

4 = มาก

3 = ปานกลาง

2 = น้อย

1 = น้อยที่สุด

ด้านสื่อความหมาย

ข้อ	ประเด็นคำถาม	5	4	3	2	1
1.	ภาพที่ใช้ประกอบในหนังสือ มีจำนวนมาก พอที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้อเรื่อง					
2.	ภาพประกอบ สื่อความหมายให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ชัดเจน					
3.	ภาพประกอบ สื่อความหมายให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้รวดเร็ว					
4.	ภาพประกอบ ช่วยทำให้เข้าใจชาดกเรื่องสุวรรณสามได้ง่าย					

ด้านศิลปะ

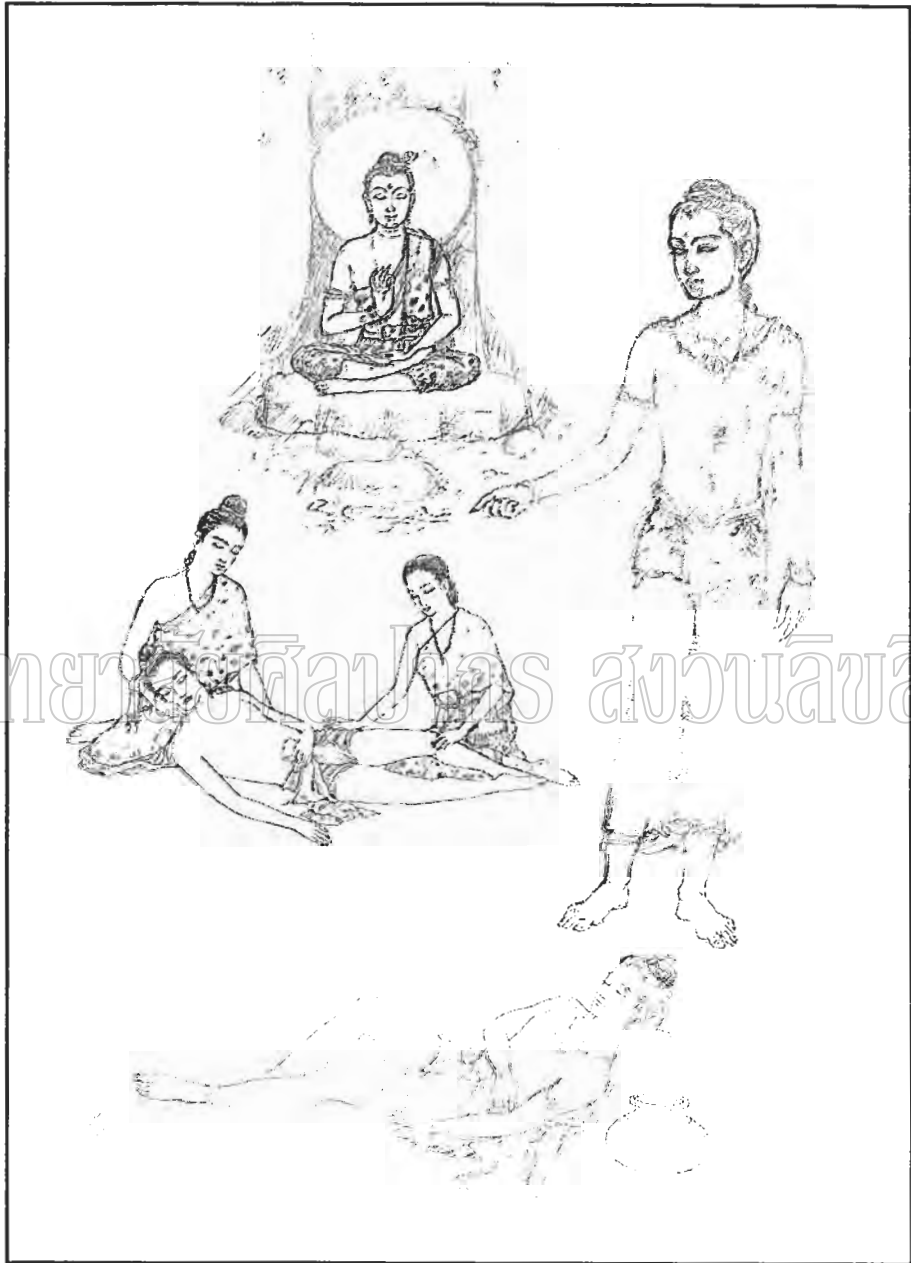
ข้อ	ประเด็นคำถาม	5	4	3	2	1
1.	ภาพประกอบ มีรูปแบบที่เหมาะสมกับวรรณกรรมชาดก					
2.	ขนาดของภาพประกอบที่ความเหมาะสมกับขนาดหนังสือ					
3.	ภาพประกอบ มีการจัดวางองค์ประกอบได้ถูกต้องเหมาะสม					
4.	การจัดเรียงจังหวะภาพประกอบสอดคล้องและสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องได้อย่างต่อเนื่อง					
5.	ภาพประกอบ มีสีสรรดึงดูดใจเหมาะสมกับชาดก					

ภาคผนวก ค

- แบบภาพร่างของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แบบภาพร่าง ของภาพประกอบทศชาติชาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

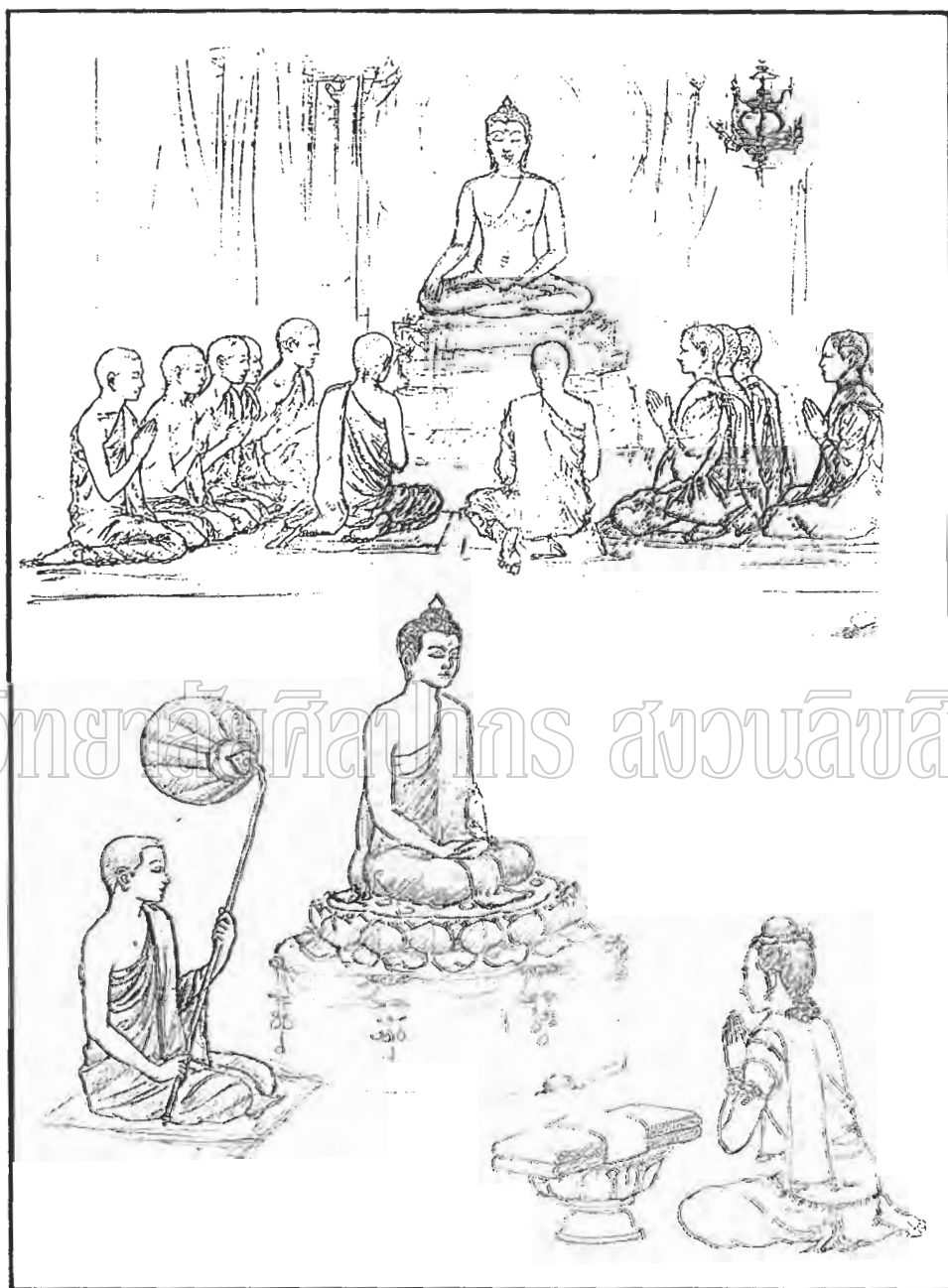

ภาพที่ 47 แบบภาพร่างอิริยาบถของสุวรรณสาม

ภาพที่ 48 แบบภาพร่างทูกุฎฐาณี และปาริกากุณินี

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

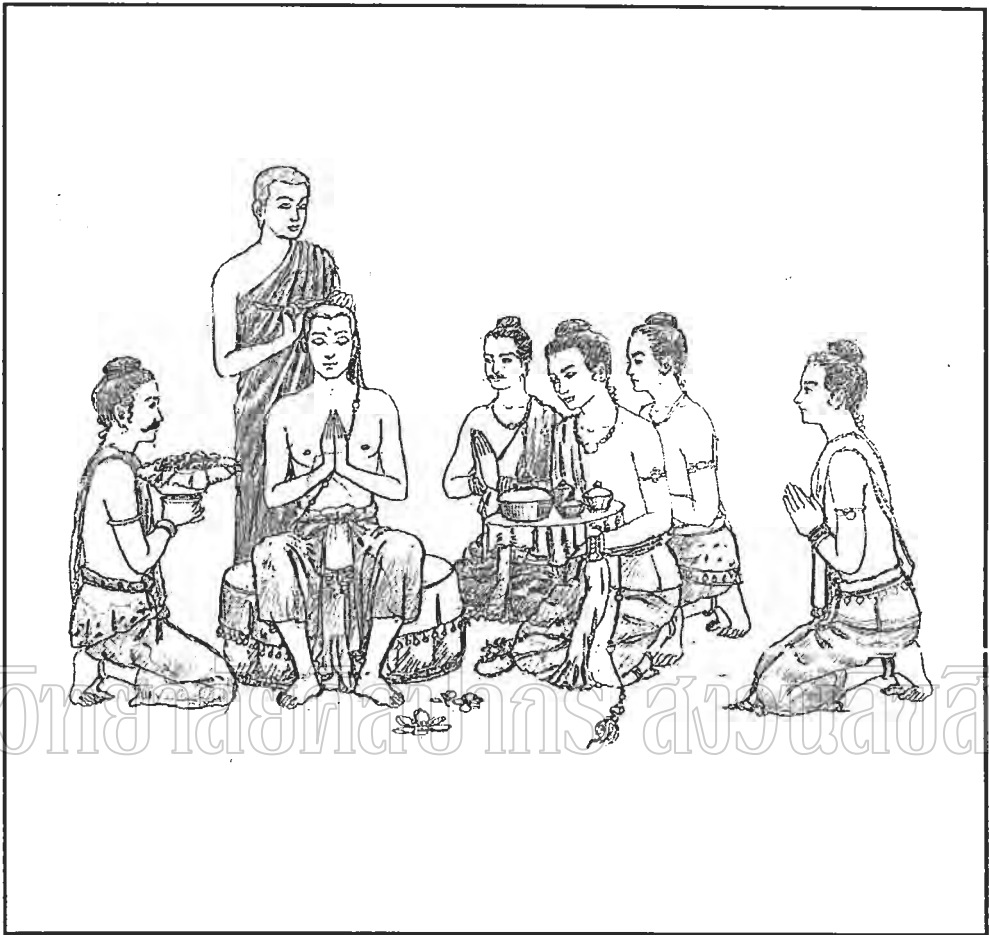
ภาพที่ 49 แบบภาพร่างพระพุทธรเจ้า

ภาพที่ 50 แบบภาพร่างพระเจ้ากปิลยักษ์ขราช

ภาพที่ 51 แบบภาพร่างพระอินทร์ และ นางเทพธิดาพสุณรี

ภาพที่ 52 แบบภาพร่างพิธีบรรพชาของกุลบุตร

ภาคผนวก ง

- ผลงานการออกแบบภาพประกอบทัศนชาตีสาดก (เรื่องสุวรรณสาม)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปกหลัง - ปกหน้า

รองปกใน

หน้าที่ 1 - 2

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอนุรักษ์มรดก

พุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา
 พระโอรสทั้งห้า ตรัสสั่งสอนพระอโศกและพระอนุชา

หน้าที่ 9 - 10

หน้าที่ 11 - 12

หน้าที่ 13 - 14

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลอนดอน สหราชอาณาจักร

ข้อความในบทกวีที่ 1591... (The text in this block is very faint and illegible due to low resolution and blurring.)

หน้าที่ 15 - 16

ข้อความในบทกวีที่ 17... (The text in this block is very faint and illegible due to low resolution and blurring.)

หน้าที่ 17 - 18

ข้อความในบทกวีที่ 19... (The text in this block is very faint and illegible due to low resolution and blurring.)

หน้าที่ 19 - 20

มหาวิทยาลัยศิลปากร อภิมหาวิทยาลัย

หน้าที่ 21 - 22

หน้าที่ 23 - 24

หน้าที่ 25 - 26

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยศิลปกรรม

หน้าที่ 27 - 28

หน้าที่ 29 - 30

หน้าที่ 31 - 32

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงนักษัตร

หน้าที่ 33 - 34

หน้าที่ 35 - 36

หน้าที่ 37 - 38

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาค้นคว้า

หน้าที่ 39 - 40

หน้าที่ 41 - 42

หน้าที่ 43 - 44

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังกัดวิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์

หน้าที่ 45- 46

หน้าที่ 47 - 48

หน้าที่ 49 - 50

มหาวิทยาลัยศิลปากร ราชบัณฑิตยสถาน

หน้าที่ 51 - 52

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รองปกหลัง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อสกุล	นายศิริ หนูแดง
เกิดวันที่	27 พฤศจิกายน 2508
ที่อยู่	8/505 ม.2 หมู่บ้านกานตากรีนแลนด์ ซ.บางบอน 5 เขตบางบอน
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2534	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาออกแบบพาณิชย์ศิลป์ คณะวิชาออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
พ.ศ. 2543	ศึกษาดูระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2548	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบ นิเทศศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2530	อาจารย์ประจำแผนกวิชาออกแบบโฆษณา วิทยาลัยสารพัดช่างตรัง
พ.ศ. 2535	อาจารย์ประจำแผนกวิชาออกแบบศิลปประยุกต์ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช
พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำคณะวิชาศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครใต้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์